

Pot k svobodi

Zbornik projekta
»Vključujemo
in aktiviramo!«

Pot k svobodi

Zbornik projekta

»Vključujemo

in aktiviramo!«

2017

Avtorji spremnih besed:

Zarika Snoj Verbovšek, Ciril Horjak, Matija Medved,
Neli Filipič, Damijan Stepančič, Cvetka Bevc,
Matej de Cecco, Lenart Zajc, Andreja Peklar,
Nataša Konc Lorenzutti, Peter Škerl, Barbara Korun,
Jure Engelsberger, Tone Partljič, Arjan Pregl,
Tadej Golob, Samira Kentrić

Uredila in jezikovno pregledala: Zarika Snoj Verbovšek

Oblikovanje in prelom: Tomato Košir

Tiskarna: Gorenjski tisk

Založila in izdala:

Javna agencija za knjigo Republike Slovenije
Metelkova 2b, 1000 Ljubljana
Zanjo: Aleš Novak, direktor

Naklada: 500 izvodov | Darilna izdaja

Ljubljana, 2017

Projekt »Vključujemo in aktiviramo!« sofinancirata
Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada (ESS).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-1

821.163.6-32

ZBORNİK projekta Vključujemo in aktiviramo!.

Pot k svobodi / [uredila Zarika Snoj Verbovšek ; avtorji spremnih besed

Zarika Snoj Verbovšek ... et al.]. - Darilna izd. - Ljubljana : Javna
agencija za knjigo Republike Slovenije, 2017

ISBN 978-961-94184-6-8

1. Snoj Verbovšek, Zarika

292576000

Kazalo

PESMI

- 9 Druga stran
- 9 Vila
- 9 Materina dušica
- 10 Rad bi videl svetlobo
- 10 Dravski most
- 10 Stoletni most
- 11 In kaj bo jutri?
- 11 Kopanje v reki
- 11 Pesem
- 12 Pokrij me, mami
- 13 Otrok na igrišču
- 13 Pogled skozi okno
- 14 Pomlad
- 15 Pomlad
- 16 Pomladna
- 16 Pomlad
- 16 V srcu sreče
- 17 V moji samoti
- 17 Zrcalo
- 17 Zrcalo
- 18 Jaz
- 18 Sem
- 18 Pesmi za Bacha
- 19 Hvaležnost
- 20 Dotik
- 21 Jutranja kavica
- 21 Dom
- 22 Horizont ne ve
- 23 Sedim
- 23 Zrem

- 23 Slika je
- 24 Trije so nosili
- 24 Materinska moč
- 24 Televizija
- 25 Svetloba
- 26 Biti sam
- 26 Pesem
- 26 Pesem
- 27 Na mizi ura stoji
- 29 Vrat mi je otrpnil,
kri mi je zaledenela
- 29 LSD
- 29 Heroin
- 30 Punk
- 31 Pesem
- 31 Alternativni jež
- 32 Pisarna v zaporu
- 32 Resnica
- 32 Božič
- 33 Sence
- 34 Ko se dogaja
- 35 Izidori
- 35 Pomladna
- 35 Jaz
- 36 Razmišljam
- 37 Vrnitev
- 37 V globinah
- 38 Spomin
- 39 Spomin
- 40 Kaj misli moje srce
- 40 Križ in kladivo

- 40 Imam dvoje rok
- 41 Objem
- 41 Vesolje
- 42 Končno
- 42 Sonce in raj
- 43 Svetloba

VIZUALNA POEZIJA

- 46 Priložnosti
- 47 Srce
- 48 Sonce
- 49 Bogastvo
- 50 Zlata dežela
- 51 Počitnice
- 52 Pivce
- 53 Zdravje
- 54 Super staranje?

ZAPISI

- 59 Imam dvoje rok
- 59 Beli kamenček
- 60 Neumni gospod
- 60 Odločitev
- 61 Čakam, da boš prišla
- 62 Končno bom spet okusil svobodo
- 62 Sam
- 64 Sprehod po mestnem parku
- 64 Toplina dóma
- 65 Golob
- 65 To je moj dan

- 66 Na letališču
- 67 Veter, zelenje, svoboda
- 68 Oglledalo
- 68 Demoni
- 70 Poljub
- 70 Carski pobeg
- 71 Spomini
- 72 Orglice
- 72 Soba moje stare mame
- 73 Ribolov
- 73 Spomini na staro hišo
- 74 Moja prva služba
- 75 Srce
- 76 Na postaji milice
- 77 Sosed
- 77 On
- 78 Moje srečanje z volkom
- 79 Volčja družina
- 80 Žled
- 81 Trgovina v Amsterdamu
- 81 Domišljajska

ZGODBE

- 85 Rop za Lauro
- 91 Mrtvi kot
- 93 Barva urina
- 93 Moja služba

ZGODBE

BREZ BESED

- 99 Rojstvo zmajčkov
- 101 Dva balona v puščavi
- 103 Kuža Piko išče dom
- 105 Podzavestna prva pomoč
- 107 NBA All-Star
- 109 To ni zgodba o medvedu

STRIPI

- 113 Improvizacija št. 1
- 114 Improvizacija št. 2
- 115 I shot the sheriff
- 116 Follow us
- 117 Prihod v sopotnico
- 118 Tatvina

RAZMIŠLJANJA

- 123 Moja kresna noč
- 124 Pogled skozi rešetke
- 125 Pogrešam pekoče polnjene paprike
- 126 Kronično in dramatično pomanjkanje sonca
- 127 Ležim v mraku in čakam na zajtrk
- 128 Borba, ki se nikoli ne konča
- 129 Mama

PISMA

- 135 Pismo drogi!
- 135 Pismo mojemu sinu
- 136 Pozdravljena
- 137 Moja A.!
- 137 Dragi moj

VAJE V SLOGU

- 141 Pomislil/a sem ...
- 143 Kaj pričara košček čokolade ...
- 145 Novinarsko poročilo o ropu
- 145 Dnevniški zapis prestopnika
- 146 Reportaža iz ženskega zapora na Igu

SPREMNE BESEDE

- 151 *Zarika Snoj Verbovšek:*
Drugo leto projekta
»Vključujemo in aktiviramo!«
- 152 *Ciril Horjak:*
Ata Smrk na Altri
- 153 *Matija Medved:*
Z Altro nad barvice
- 154 *Neli Filipič:*
Svetloba, ki jo s sabo nosi
umetniška beseda
- 156 *Damijan Stepančič:*
Rad/a sem to, kar sem
- 157 *Cvetka Bevc:*
Bojevnikom na pot

- 158 *Matej de Cecco:*
Sopotniki iz Sopotnice
- 160 *Lenart Zajc:*
Zgodba o ropu za Lauro
- 161 *Andreja Peklar:*
Povej mi brez besed
- 163 *Nataša Konc Lorenzutti:*
»Ne prosta in odpeta,
samo napeta poje v harfi struna«
- 165 *Peter Škerl:*
Preko risbe do intimnih zgodb
- 166 *Barbara Korun:*
Utrinki iz gradu/zapora
- 168 *Jure Engelsberger:*
Za zidovi ženskega gradu
- 171 *Tone Partljič:*
Fantje, knjige, gostje
in ustvarjanje v zaporu
- 173 *Arjan Pregl:*
Pridi in ustvarjaj z nami!
- 178 *Tadej Golob:*
Najraje so imeli kriminalke
- 179 *Samira Kentrić:*
Obrazi, ki jih bom pomnila:
vtisi z delavnic

Pesmi

DRUGA STRAN

Zvezdnato nebo.
Tišina. Ugaja ji.

Vonj v zraku. Njej diši ...

Ona je zašla s poti,
vstopila v prostor brez luči.

Spomnim se tistih dni.
Pomislim na svobodo. In ljudi.

Povej, bi šla nocoj z menoj
na drugo stran. Brez skrbi.
Na drugo stran. Na drugo stran.

Željko
(Društvo Projekt Človek)

VILA

V sobi čakam nate, gozdna vila,
da odpreš mi glavo in jo napolniš
s kislim dežjem sladkih rek.
Nate čakam, da me zrušiš,
da prodreš mi v bivanje s pesmijo
gozdov,
ki me jo boli slišati.
Ali niso topli ti gozdovi, moja vila?
Ali ni ta pesem prijazno rumena?
Kajti mene bode mraz.

Klemen
(Zavod Pelikan – Karitas,
Terapevtska skupnost za zasvojene
s pridruženimi težavami v duševnem
zdravju – TS Sostro)

A. K. (ZPKZ 19)

MATERINA DUŠICA

9

V ozadju temne sobe
stoji na steni slika gora.
Globok sen me popelje v pokrajino
cvetic, kozorogov in nebesnih ptic.
Hodim po kamniti stezi
in ugibam, ali bom videla svizca.

Želja po uspehu je močna
in vem, da sem blizu.
Misli mi ne dajo miru.
In meljem in meljem
svojo zgodbo,
njene niti pletem.

Globoko v snu,
vem, da mi hudega ne bo,
še malo, pa bom prišla nad meglico,
ki mi zastira pogled.

Dan se spreminja v noč,
noč se spreminja v jesen.
Listje bo odpadlo
in vse se bo začelo znova.

Lara
(Društvo Projekt Človek)

Jože (Društvo Altra)

RAD BI VIDEL SVETLOBO

Rad bi videl svetlobo,
tisto vidno svetlobo.
Svetlobo kot jasen dan,
ki nikoli ne postane teman.

A kako naj vidim to svetlost,
ki prodira kot življenja modrost.
Če sam si bom želel le to,
mi te svetlobe zmanjkalo ne bo.

Simon
(Društvo Projekt Človek)

DRAVSKI MOST

Opazujem te skozi daljavo
v prelepem kraju Maribor
tako si velik in prehoden
skozi mesto ves čaroben
objemi me v prelepi dan
da moj korak bo
s soncem obsijan

Ines
(ZPKZ Ig)

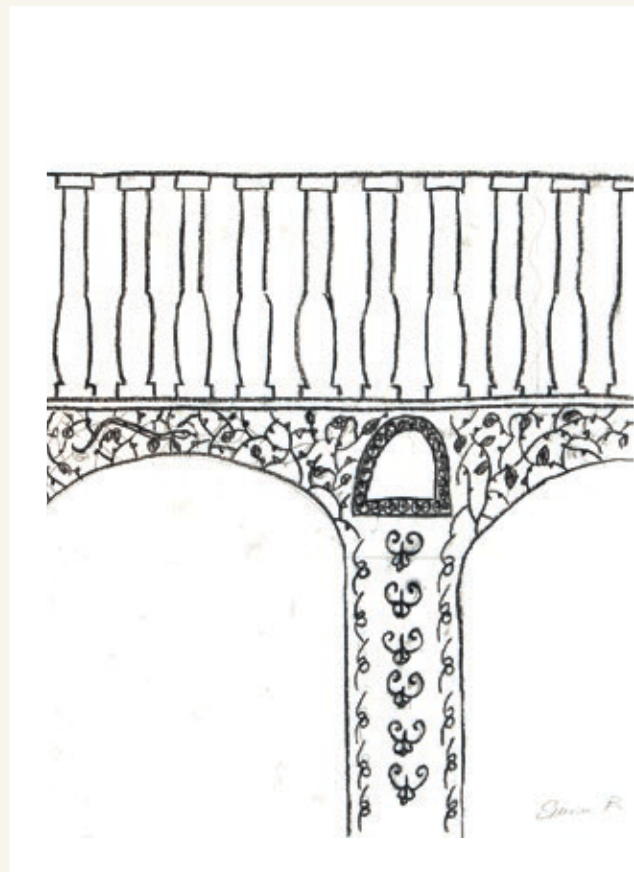
STOLETNI MOST

Veselje in toplina,
ljubezen, nikoli izdana,
ljubezen, večno živa,
po stoletnem mostu odpeljana.

Z mano žalost, ki nekoč
bo, upam, spet odšla,
jaz pa po tem mostu
v objem najdražjih se vrnila.

Suzana
(ZPKZ Ig)

10

IN KAJ BO JUTRI?

Na pašniku se pasejo ovce,
koze, jeleni in kokoši.
Vročina pripeka –
ne spomnimo se,
kdaj je zadnjič deževalo.
Potok, ki naj napoji
živali,
samo kaplja še,
najbrž bo čez noč
presahnil.

In jutri?

H.
(ZPKZ Ig)

KOPANJE V REKI

Budilka. Bujenje.
In podam se proti reki.
Je hladna in osvežujoča.
Uležem se na breg in zaspim.
Naslednji dan vajo ponovim.

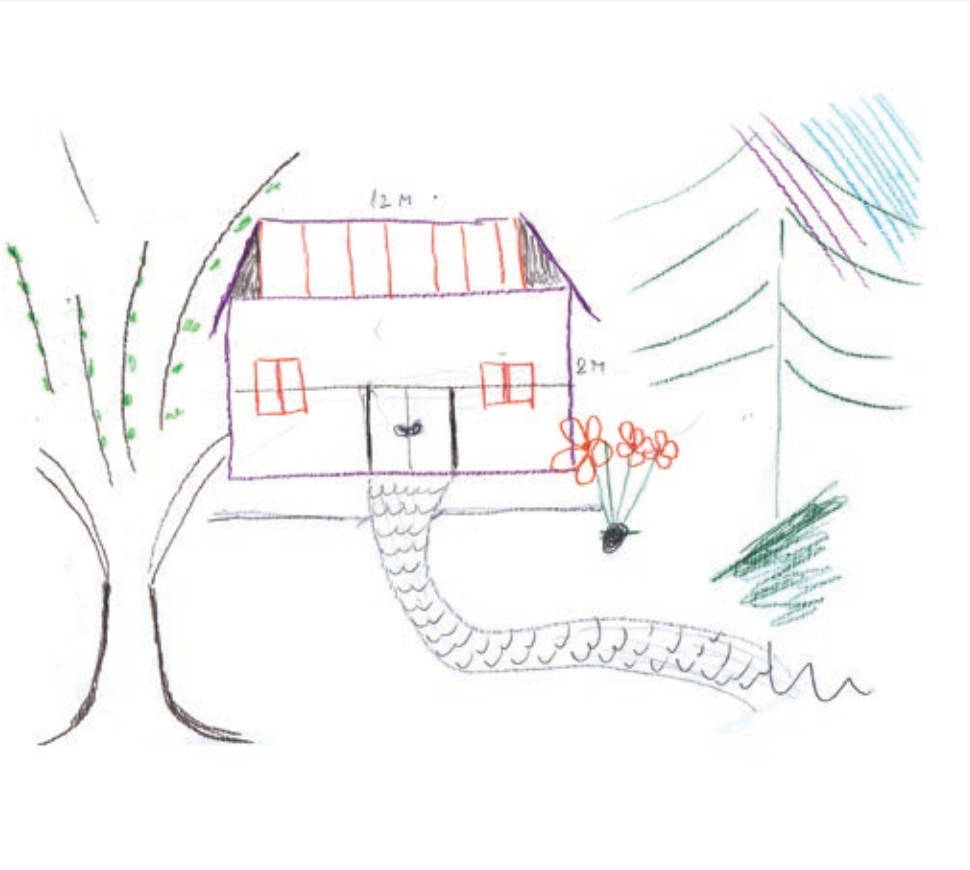
Jure Jerman
(Društvo Novi paradoks)

PESEM

Morje požira sonce.
Sonce pripeka kot lava na površju vulkana.
Toplota mi kri požene.
Žarek žgoče se po koži joče.
Plima se spreobrača v oseko.
Pesek se ob robu spreminja v blato.
Cesta zavije v ovinek in začuti se sunek.
Roža cveti, drevo oveni.
Življenje je neskončna sprememba.

Martina Golob
(Zavod Pelikan – Caritas,
Terapevtska skupnost za zasvojene
s pridruženimi težavami v duševnem
zdravju – TS Sostro)

11

H. (ZPKZ Ig)

Majda (ZPKZ Ig)

POKRIJ ME, MAMI

Nenavadno lep večer je bil.

Pordela sončna obla je tonila na obzorju in sevala rdeče oranžne odtenke, ki so dolgo žareli na nebu, dokler niso vse bolj potemneli in se razblinili, sprva v mrak in končno v temo.

12

Ta čas imam najraje. Vse okoli se umirja, veter gre počivat nekam daleč, ptice si poiščejo prenočišča in tudi največji hrup se ubije v daljavi. Vse se spravi k počitku.

Veronika Stečuk

(Društvo Novi paradoks)

OTROK NA IGRIŠČU

Iz peska je ustvaril
najlepšo umetnino na svetu.
Pogleda levo, pogleda desno.
Nikogar ni.
A to ga ne moti.
Njegov peščeni grad
kraljuje sredi peskovnika.

Simona
(Društvo Projekt Človek)

POGLED SKOZI OKNO

Trava kot zelena lepota.
Travnik. Listje na drevesih.
Listi na zemlji.
Listi, ki jih veter nosi
sem in tja.
Tja in sem.

Mojca
(Društvo Projekt Človek)

13

Jože (Društvo Altra)

POMLAD

Prebujajoča pomlad,
cvetlična pomlad,
cvetoča pomlad,
pomlad, ki traja,
pokrajinska pomlad,
ptičja pomlad,
zelena pomlad,
sončna pomlad.

14

Monika Žefran
(Društvo Novi paradoks)

Monika Žefran (Društvo Novi paradoks)

POMLAD

Zgodna, cvetoča, rdeča,
železna, rumena,
narobe napisana,
ki traja dolgo.

Elvisa Ikanović
(Društvo Novi paradoks)

15

Marjana (ZPKZ Ig)

Elvisa Ikanović (Društvo Novi paradoks)

POMLADNA

Sonček, rožice
mlada travica
žvrgoleči ptički

oblaki, dežnik
obleke, lepi čevlji
balerina

Maja Pernuš
(Društvo Novi paradoks)

POMLAD

O, ti pomlad, zaradi katere se
mačke gonijo.
Ali se tudi jaz gonim?
Seveda se, saj vsako ko pogledam ...
O, jebi ga.

Matej Fužir
(Društvo Novi paradoks)

V SRCU SREČE

Sončno jutro meseca maja
tu in tam oblaček
ob rahlem vetrčku
drobnem ptičku
prebujena
v srcu
sreče.

Ines
(ZPKZ Ig)

16

V MOJI SAMOTI

T oplo sonce
privabi na površje
ribnika raznobarvne krape,
ki se poigravajo z mojimi prsti
in čakajo, da jih nahranim.
Voda tiho žubori
in me v moji samoti
pomirja.
Lepota narave
je neizmerna.

Milojka
(ZPKZ Ig)

ZRCALO

S edim in povsod okrog
mene so zrcala: sto
slik mojega obraza.
Vse je res, kar vidim,
in vse podobe so iskrene.
Lepota ni varljiva,
je dejstvo, ki ga zrcalo ne spremeni.
Videz v zrcalu je resnica.

Darja Podgornik
(Društvo Novi paradoks)

ZRCALO

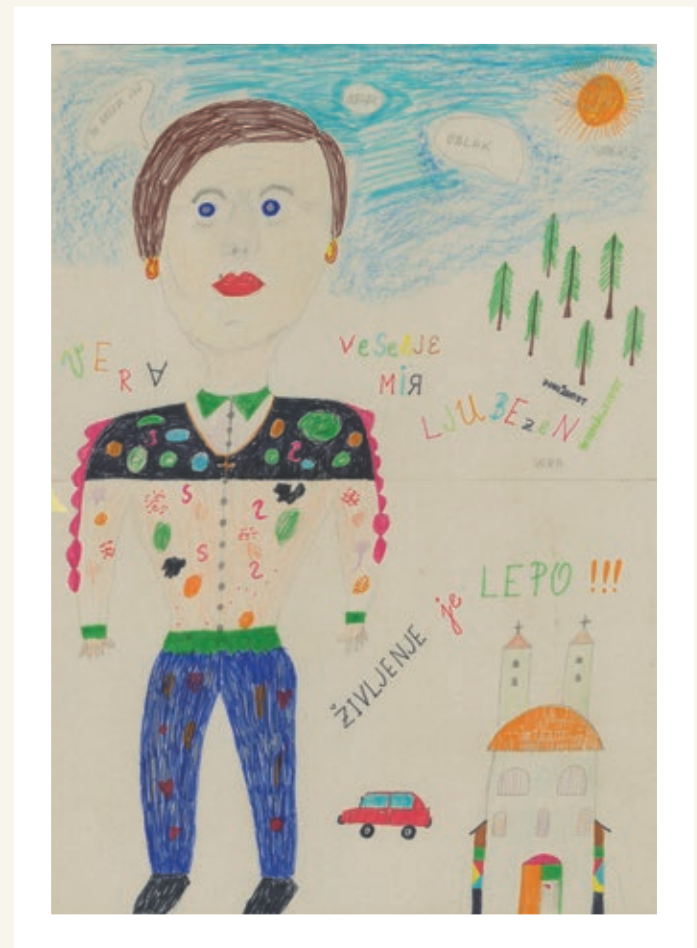
Z rcalo gleda
zguban, žalosten obraz.
Brez tebe, sonce.

Vera Petrušič
(Društvo Novi paradoks)

17

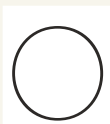

Darja Podgornik (Društvo Novi paradoks)

Vera Petrušič (Društvo Novi paradoks)

JAZ

blak med oblaki.

Jaz nisem oblak.

Galeb med galebi.

Jaz nisem galeb.

Cvetlica med cveticami.

Jaz nisem cvetlica.

Mravlja med mravljami.

Jaz nisem mravlja.

Človek med človečki.

Jaz sem senca oblaka.

Vera Petrušič

(Društvo Novi paradoks)

SEM

em biser in sem prod.

Sem razpotje in sem pot.

Sem naročje svoje mame

in naslada brez omame.

Sem streha sveta

in sem pot – do pekla.

Matej Fužir

(Društvo Novi paradoks)

PESMI ZA BACHA*

1.

kala, valovi, veter, galebi.

Kakor val oblikuje skalo.

Kakor skala razbije val.

Kakor mi boža obraz.

Kakor galebi drsijo na božjem platnu.

Kakor se vse ponavlja.

Kakor ni isto,

a vedno popolno.

Jaz sem skala.

Jaz sem val.

Jaz sem veter.

Jaz sem galeb.

Jaz sem večnost.

Jaz sem trenutek.

Skala, valovi, veter, galebi.

Robi

(Društvo Projekt Človek)

*Pesmi so nastajale ob poslušanju glasbenega dela »Air« Johanna Sebastiana Bacha.

(ZPKZ Maribor)

(ZPMZKZ Celje)

2 .

Počasi se premikam
po dolgem hodniku,
ki me pelje v neskončnost ...
Kot še nikdar
hodim in hodim,
da bi našel tisti mir,
ki si ga želim.
Hodnik je res dolg,
ampak tako miren.
Vem, da ga lahko prehodim,
čeprav še ne vidim konca.

Simon
(Društvo Projekt Človek)

3 .

V srcu večnosti
se rojeva svetloba.
Ogenj valoví
v liani, ki skozi
pore vesolja
véje, pôje.
A kaj bi o tem.
Raje bom o lepoti gozda govoril.
Čar svetlobe ne popusti
in me ovija.
Boli me.
Kaj, ko me sedaj ni.
A sem.

Martin
(Društvo Projekt Človek)

HVALEŽNOST

ŽIVALI IN RACE
KAMNINE IN KAPNIKI
DREVO IN RASTLINE
SONCE IN REKE
TJULNJI IN ESKIMI
MI IN ONI
JAZ IN TI
KUHINJA IN VRČ
PARK IN KRTINA
ČAPLJA IN VSE OSTALE LETEČE ŽIVALI
GORE IN MORJA
OGENJ IN ZRAK
VEJEVJE IN GOŠČAVJE
ZA VSE TO SEM HVALEŽEN

Martin
(Društvo Projekt Človek)

19

DOTIK

Dotik je nebo, posuto z zvezdami.

Dotik je dlan, odprta za nove stvari.

Dotik je smeh, ki napolnjuje srce.

Dotik je stisk roke, polne veselja.

Dotik je pesem, ki odzvanja v ušesih.

Dotik je pomlad, ki se prebuja v meni.

Dotik je neskončno veselje.

Dotik so sanje, ki se dvigujejo k nebu.

20

Jasna Alagić

(Društvo Novi paradoks)

JUTRANJA KAVICA

Aroma kave me privlači,
v njej vidim smisel dneva,
ki v meni se rojeva.

Jutranja kavica na balkonu
je kot mesec v balonu.
Je jutranji svit.
Vedno ima svoj hit.

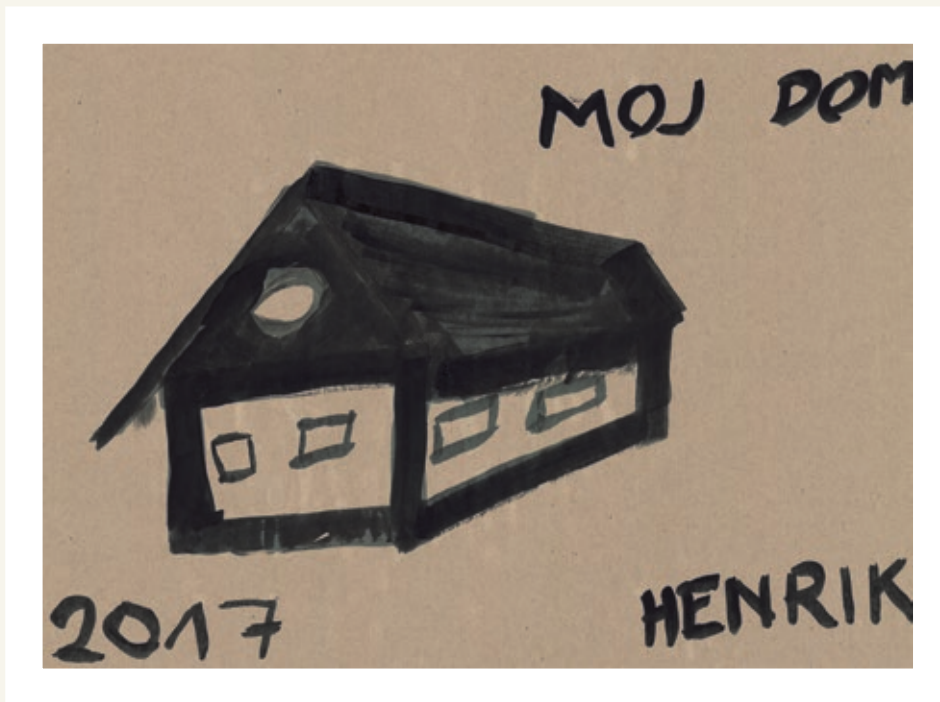
Je začetek dneva,
ki hitro mineva.
Ozri se na ta trenutek
in uživaj na zabavi – ob kavi.

Bernarda Koren
(Društvo Altra)

DOM

Poletje, trta
je gosta in pod njo
gosta senca,
kjer je prijetno
sedeti na štoru.

Sanja
(ZPKZ Ig)

HORIZONT NE VE

Na vrhu hriba
olesenelo drevo sameva,
bičajo ga vetrovi.

Pod njim klopca
stara, osamljena stoji.
Usedem se, zazrem se
in horizont ne ve ...

Nevenka
(ZPKZ Ig)

22

Nevenka (ZPKZ Ig)

Sedim,
prisotna sem,
vendar –
me ni.

Sanja
(ZPKZ Ig)

Zrem,
a nič
ne vidim.

V.
(ZPKZ Ig)

Slika je,
a tona ni.

Sanja
(ZPKZ Ig)

MATERINSKA MOČ

Trije so nosili
težke vreče,
četrti – odgovornost.

Majda
(ZPKZ Ig)

Vtih večer zareže krik
ta otroški krik
ogromna dlan oklepa
nežni otroški vrat
*utihni, jaz bom govoril in
ti boš molčala*
nežno telo stiska ob zid
rjave oči tiho strmijo
le solze nemo polzijo
odrine njo, ki jo hoče
rešiti
padec in udarec
ne more se pobrati
mobi poleti čez balkon
raztrešči se in –
zopet tišina

vrečka in v njej vse bogastvo
drobni koraki drobijo
stran, samo stran
pod temno nebo misel odmeva

le kaj ti bo ta roka
in dlan, ko pa ne bo nikogar
ob tvojem slovesu, da bi jo nežno
stisnil

le z zidu tvoj avtoportret nemo
te bo opazoval
in se ti posmehoval

Nevenka
(ZPKZ Ig)

TELEVIZIJA

Moj oče je kot televizija.
Ima štirioglati glavo.
Je plastičen in črne barve.
Včasih je prašen in zabaven.
Je tudi daljinsko voden in električen.

Tim Fajmot
(Zavod Pelikan – Karitas,
Terapevtska skupnost za zasvojene
s pridruženimi težavami
v duševnem zdravju – TS Sostro)

(ZPKZ Maribor)

Svetloba lije.

Sije.

Ležim na travi.

Trava me pomirja.

Svetloba sveti,

jutro je tu.

Svetlobi se ne da

ubežati.

Vedno znova

nov dan.

Večni jarem.

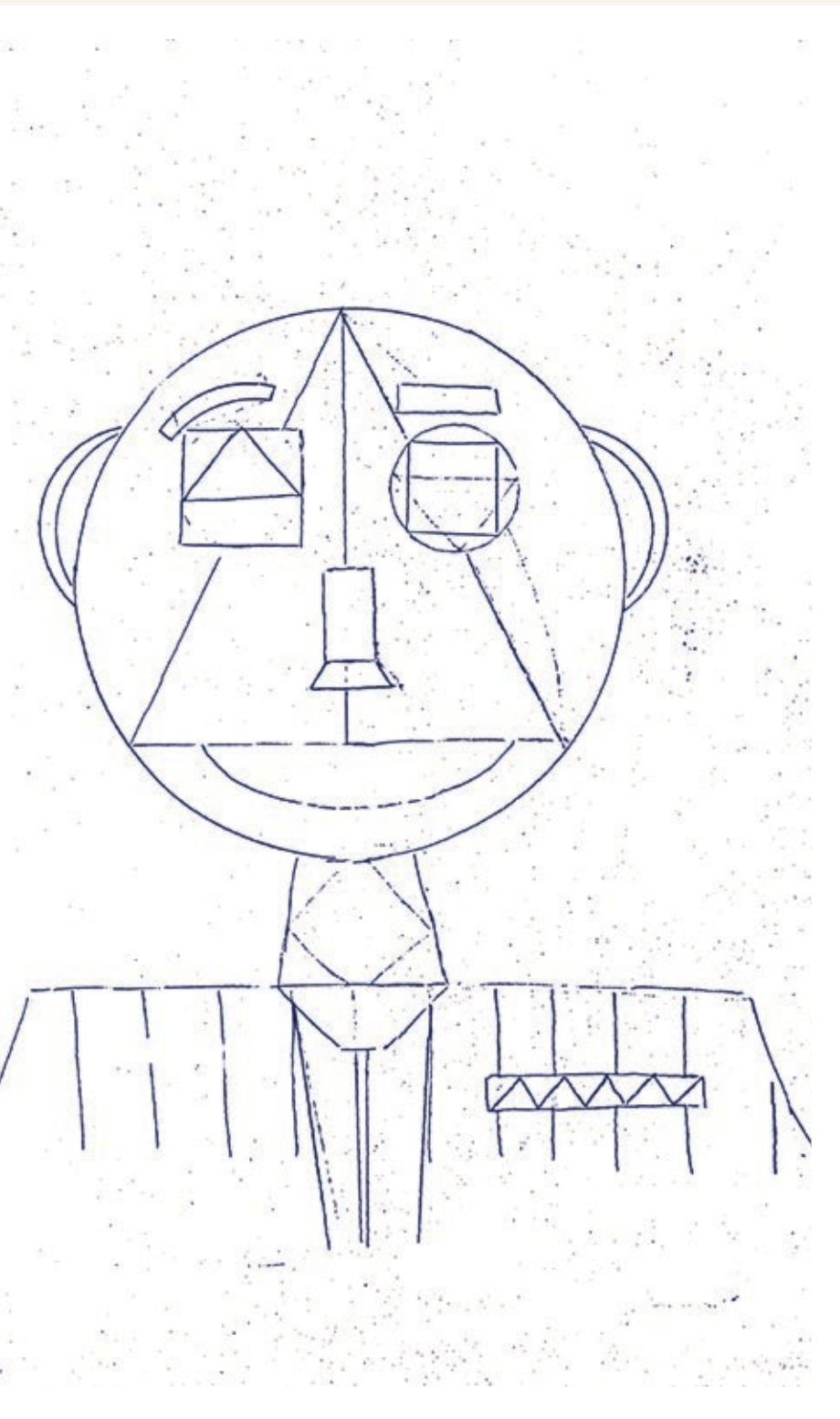
Le kje je svetloba?

Morala bi biti,

a je ni ...

Martin

(Društvo Projekt Človek)

BITI SAM

družbi z ljudmi,
poznanimi ali nepoznanimi,
hočeš biti ti.
Viden. V pozornosti.

A počutiš se sam.

Ujet si v to –
biti sam.

Težko je to –
biti sam.
Sam.

Željko
(Društvo Projekt Človek)

PESEM

išina je padla, nastala je
dolžina.

Strah me je tako, da sem opazil
nasmeh na tvojem licu.

Lepota je v temi postala grdota.

Zelo všeč mi je hitrost,
in kar sledi, je spanje.

Uporabil sem vso moč,
da sem opazil šibkost.

Tim Plahuta
(Zavod Pelikan – Karitas,
Terapevtska skupnost za zasvojene
s pridruženimi težavami v duševnem
zdravju – TS Sostro)

PESEM

ema je vlačilec misli, izgublja se.

Hlad je tobogan strahu.

Sijaj zvezd je kot deska raven.

Luna je polna značajev.

V tišini se sliši bikoborba.

Robert Žvagen
(Zavod Pelikan – Karitas,
Terapevtska skupnost za zasvojene
s pridruženimi težavami v duševnem
zdravju – TS Sostro)

NA MIZI URA STOJI

gledam, gledam
nič ne vidim

grem in grem
bilja pa nikjer

v življenju je toplo
ob smrti pa mrzlo

roža jeseni oveni
spomladi zacveti

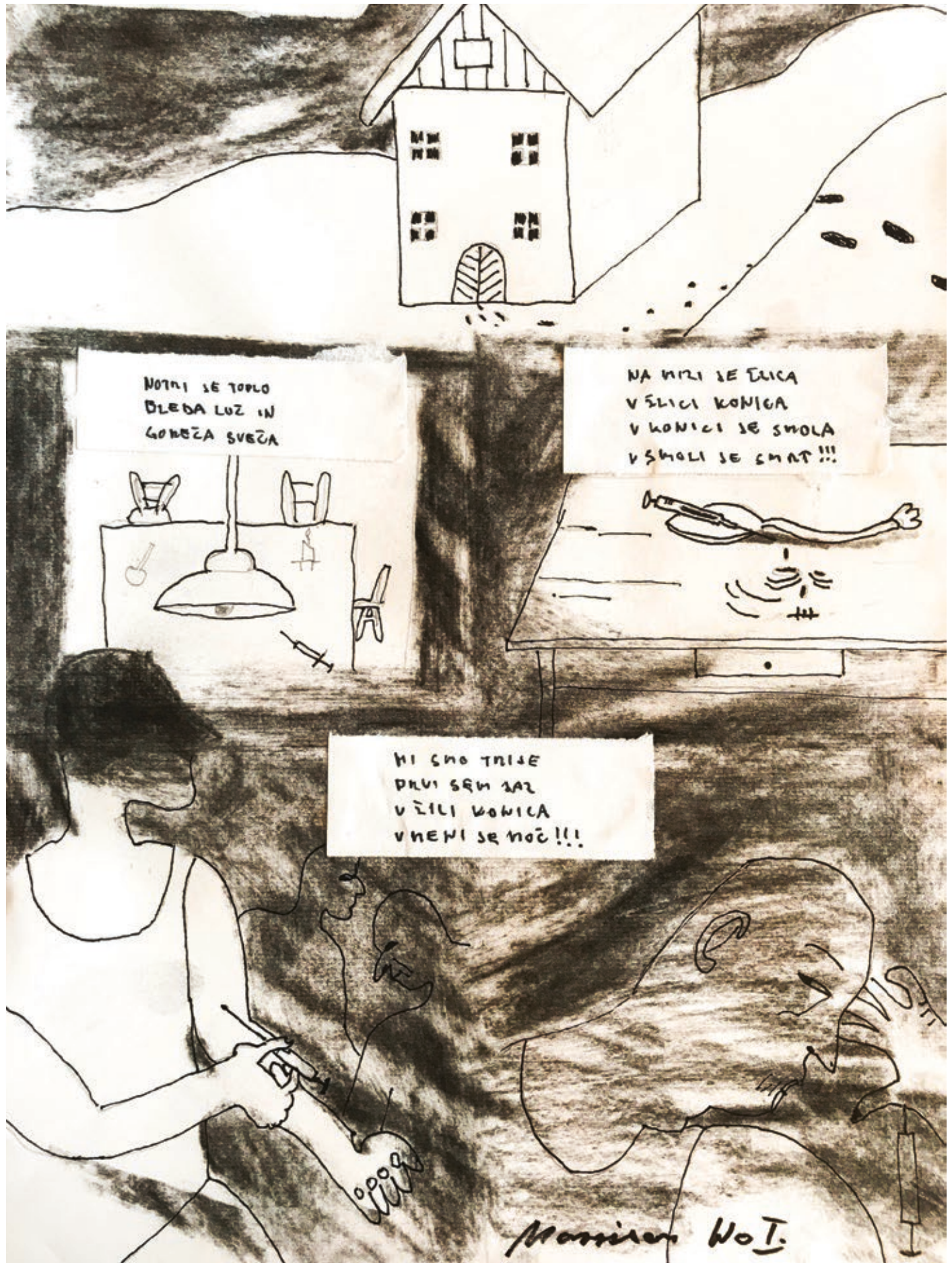
polno nežnosti
naenkrat pa žalost

dokler si živ, se učiš
ko umreš, nič več ne veš

na mizi ura stoji
pa noč in dan gre

krokar kroka
jaz molčim
smrti se bojim

A. K.
(ZPKZ Ig)

VRAT MI JE OTRPNIL, KRI MI JE ZALEDENELA

Z

unaj je sneg, bel in hladen.

Znotraj je toplo.

Bleda luč in goreča sveča.

Na mizi je žlica, v žlici konica,
v konici je smola, v smoli je smrt.

Mi smo trije, prvi sem jaz.

V žlici konica, v meni je moč.

Vrat mi otrpne, veke se mi zaprejo,
ne vidim nas več.

Pljusk v glavo, usta na usta.

Vidim nas spet.

»Kje si?« »Tu sem, kaj je?«

Ostal sem samo jaz.

»Hvala Bogu, da sem živ.«

Morrison

*(Zavod Pelikan – Karitas,
Terapevtska skupnost za zasvojene
s pridruženimi težavami
v duševnem zdravju – TS Sostro)*

LSD

L

otel sem v svoji nameri,

da osvojim vesolje.

Sledil sem samemu sebi,

da bilo bi mi boljše.

Deloval sem mirno in izgubil še svojo
zgodovino.

Morrison

*(Zavod Pelikan – Karitas,
Terapevtska skupnost
za zasvojene s pridruženimi
težavami v duševnem
zdravju – TS Sostro)*

HEROIN

H

otel sem te spoznati.

Edino ti si mi dajal upanje.

Rodil sem se z mislijo o tebi.

Obiskal sem te pri sedemnajstih.

In šla sva svojo pot k svobodi.

Nikoli mi ni bilo žal, da sem te spoznal.

Morrison

*(Zavod Pelikan – Karitas,
Terapevtska skupnost za zasvojene
s pridruženimi težavami
v duševnem zdravju – TS Sostro)*

PUNK

P ostajam svoboden.

Uničujem zlo.

Ne klonim pred nikomer.

Kako mi paše.

Morrison

(Zavod Pelikan – Karitas,

Terapevtska skupnost za zasvojene

s pridruženimi težavami

v duševnem zdravju – TS Sostro)

30

Denis (Društvo Vezi, DC Šent Postojna in SVZ Dutovlje)

PESEM

V

kriminalni mladosti je večno življenje v temi.

Cvetlice rastejo, jaz pa v priporu ždim.
Čebelnice delajo, zaporniki norijo.
Ljubezen je večna, nebogljenost pa traja.

Tim Fajmot

(Zavod Pelikan – Karitas,
Terapevtska skupnost za zasvojene
s pridruženimi težavami
v duševnem zdravju – TS Sostro)

ALTERNATIVNI JEŽ

Z

ašumeli so potoki.

Sami iglavci.

Od rojstva je bilo vse prilagojeno.

Sama alternativa.

Drugi so se ježu prilagajali.

Alternativa.

Nekateri so dejali.

Drugi so se prilagajali.

Ne me metat v ježa!

Vsi smo ujetniki in zaporniki.

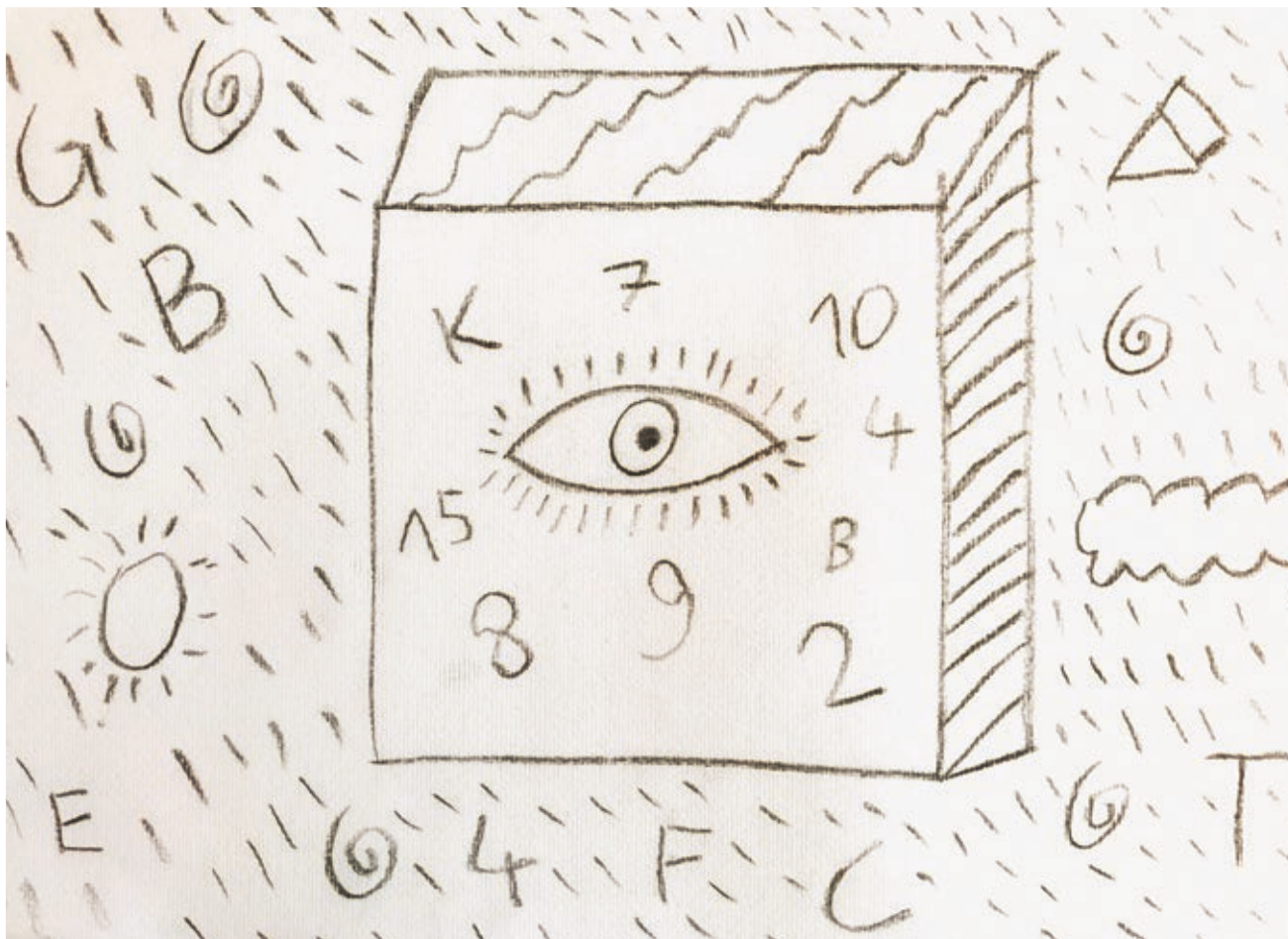
Ni življenja,

ni svobode.

Zapustili so nam ujetništvo.

Dušan Domazet

(Društvo Altra)

PISARNA V ZAPORU

Hladna je ta pisarna,
kot da bi šel v mrtvašnico.
Kot da bi te kdo polil
s hladno vodo.
Pa je na sončni strani.
Sonce sije skozi okno.
Še vedno hlad in groza.

V.
(ZPKZ Ig)

RESNICA

To je zdaj resnica o meni,
ki sem tu pristala že tretjič.
Morala sem to napisati
vsaj zvezku, da se izpovem.
Ne verjame mi nihče.
Nisem imela denarja za odvetnike.
Ne vem, kam bi se obrnila,
kaj naj storim, da mi bodo verjeli.
Ne morem se nikomur potožiti.
Srce me boli, ker pravice ni.
Sama sem v tej resnični zgodbi, zaprta,
počutim se kot izobčenka.
Počutim se kot mravlja,
ki jo lahko vsak pohodi,
in še manj.

V.
(ZPKZ Ig)

BOŽIČ

Spet se leto obrnilo je,
spet je božič tu;
a v časih teh
to ni več tako lepo.

Veliko je vsega, morda preveč;
le kdaj postalo mi je odveč
poslušati pesmi o božiču
in gledati jelke v njihovem blišču?

Ljudje se veselijo, mirno živijo,
dnevi kar mimo bežijo.
In glej, že tu je ognjemet,
ki prestraši živali ob minevanju let.

Ivo Jereb
(Društvo Altra)

SENCE

Nad mano
zmaj preži,
slutnje zle
mi razjedajo srce.

Srce,
katero mi je
brez milosti
krokar vklenil
v noči prečuti.

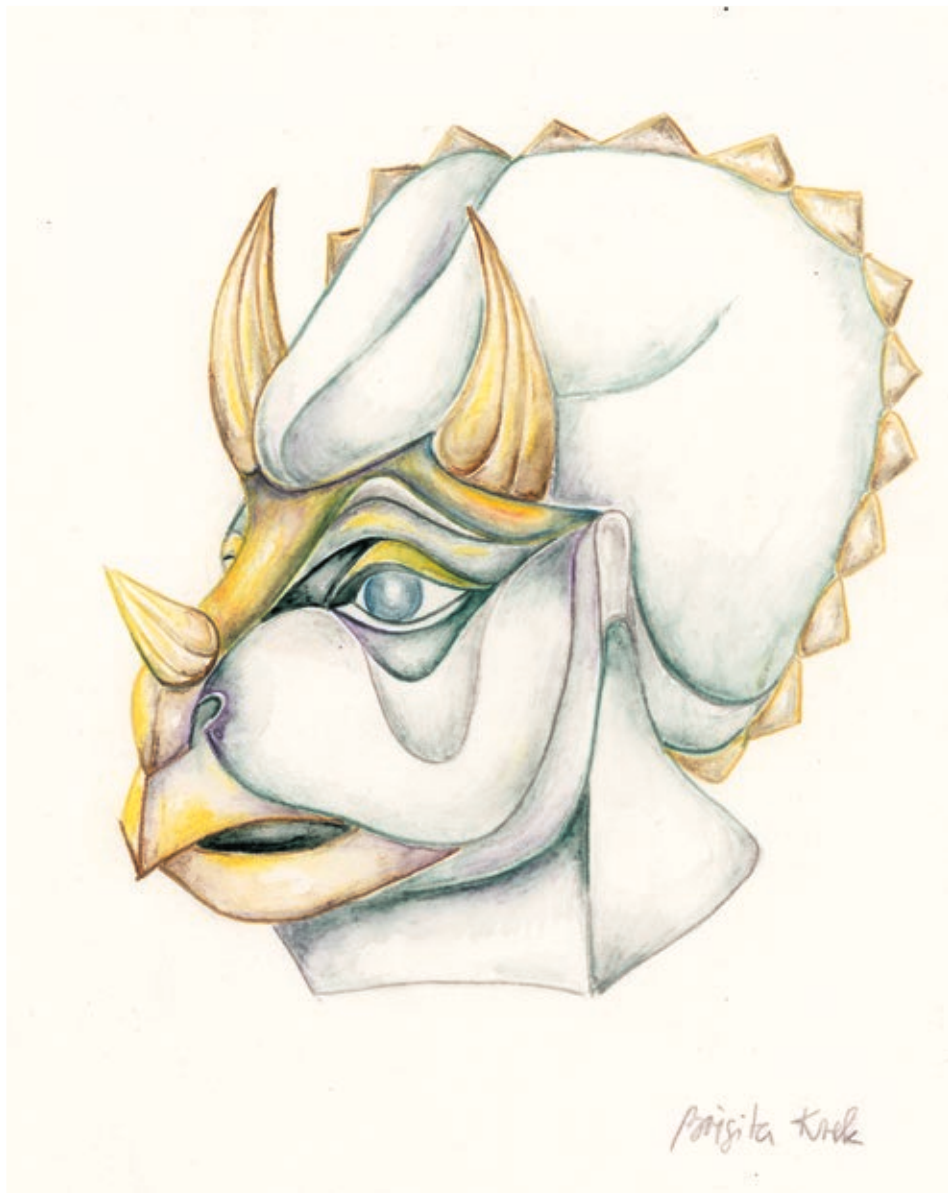
Zlati prah
se je spremenil
v pepel.

Zrkla
živali preminulih
vame zrejo
in mi spodjedajo
še zadnje upanje.

Niti pozabe kaplje
ne morejo
več ublažiti
bolečine pekoče.

Brigita Krek
(Društvo Altra)

Brigita Krek (Društvo Altra)

KO SE DOGAJA

K

daj bodo oni iz veselja prišli pome?

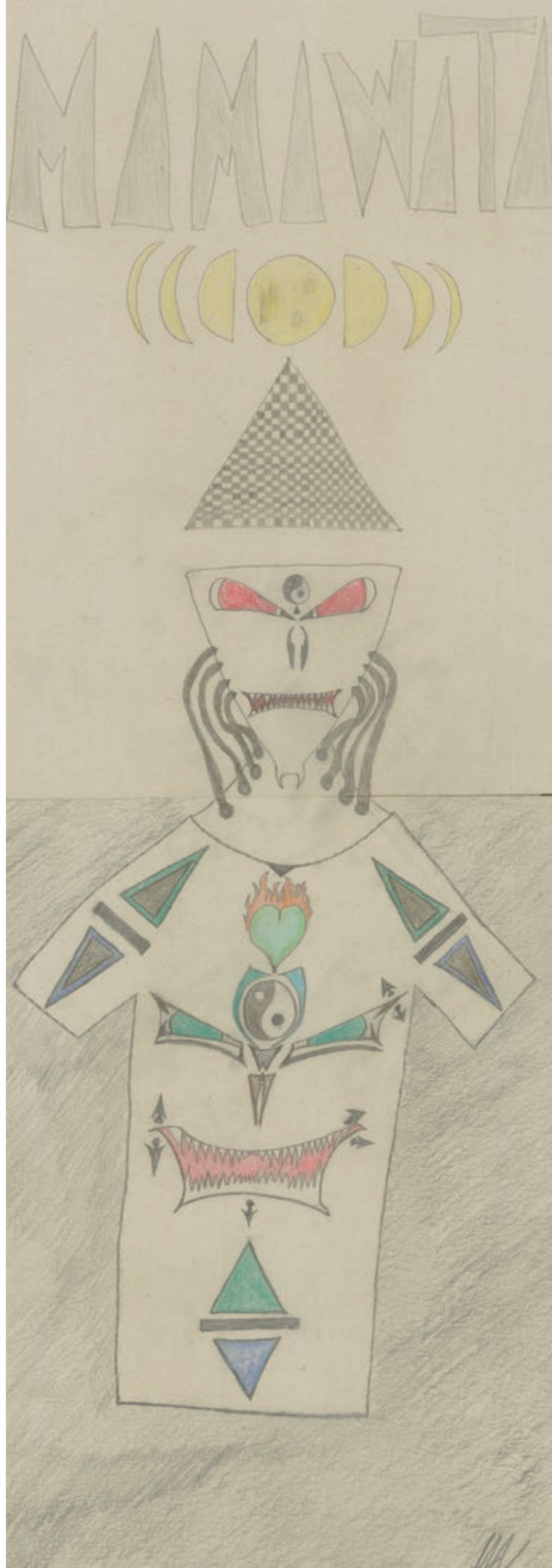
Spet me namreč išče policija,
spet mi je nekdo vsul strup v kavo,
spet me lovi zvodnik,
spet mi je nekdo ukradel zobno pasto,
spet se mi je nekdo polulal v hladilnik.

34

Kdaj bodo oni iz veselja prišli pome?

Brigita Krek
(Društvo Altra)

Mitja Dolensek (Društvo Novi paradoks)

IZIDORI

Razumem, da si trpela,
a tvoja bolečina me ne boli.
Kaj bi dal, da bi jo lahko
vsrkal vase.
Osmoza.
To bi pomagalo.
Prodiram vate
kot strela ljubezni,
ki bo pregnala bolečino.
Zdaj jo začutim.
Tako zelo močno.
A to je moja bolečina,
ker sem nemočen.
Ljubezen ne ozdravi vsega.
Izidora, pomagaj mi.

Robi

(Društvo Projekt Človek)

POMLADNA

Rada bi vzbrstela, vzcvetela,
skupaj s ptički bi zapela,
po toploti hrepenela,
potem na tvojih prsih obnemela.
In čakala, da tvoj pogled
me v tisoč koščkov raztopi
in mojo žalost spremeni
v mir, ljubezen in vedrino.
A kaj – spet jesen bo tu.
In spet bo zima ...

Vera Petrušič

(Društvo Novi paradoks)

JAZ

V tihi, sanjavi noči
so lebdele ptice.
Jaz pa sem taval naokrog
ves umazan in razcapan,
po poti za teboj.

Ves čas sem te iskal.
Kaj pa ti,
si se me bala? Zakaj?
Bil sem tvoj princ,
ki si ga vedno iskala.

Suzana Laibacher

(Društvo Novi paradoks)

35

Suzana Laibacher (Društvo Novi paradoks)

RAZMIŠLJAM

Razmišljam o Jasni.

O dotiku, hrepenenju,
o ljubezni in življenju.
O svoji bivši ..., ranjenosti,
krvi in nožu,
o bolečini, lepoti
in ponovni samoti.

36

Matej Fužir

(Društvo Novi paradoks)

Denis (Društvo Vezi, DC Šent Potojna in SVZ Dutovlje)

VRNITEV

Tihi tat mojih dni,
skrit v rjuhah
tiste pomladi,
ko si odšel,
ne da bi za sabo
pokopal spomine.

Slednji se vračajo
in me sprašujejo,
od kje si prišel
in kam si odšel.

Vrnila se bom na kraj,
kjer sem izgubila ime,
in verjela bom v sen,
v katerem me boš lahko
zopet našel.

Brigita Krek
(*Društvo Altra*)

V GLOBINAH

Mrak si,
ki mi lega na oči.
Si sen,
obarvan z rdečo svetlobo.

Se bova res srečala tam,
od koder ni vrnitve?
Se bova znova srečala
na dnu bivanja,
ker ne znava drugače?

Prepojilo naju je,
vzelo veselje
nedeljskih jutrer.

In ti me sprašuješ,
zakaj,
in jaz te sprašujem,
zakaj.

Na trenutke
se mi strga nit bivanja
in namesto mene
si utirajo pot drugi.

Tudi ti si utrgal sad življenja
namesto mene,
čeprav si že davno tega odšel,
zbežal z ubitim pogledom,
uprtim v nič.

Brigita Krek
(*Društvo Altra*)

SPOMIN

edno bom mislil nate.

Tudi, ko boš odšla.
Pa ne pozabi,
kaj je bilo med nama.
Bilo je lepo.

Bili so dnevi sonca, mavric
in rahlega dežja,
pozimi nežnih snežink
in vročih strasti ...

Toliko poljubov,
pogostih objemov,
vdihov in izdihov
samotnih noči, solza ...

Spomin na neke zasanjane dni.

Suzana Laibacher
(*Društvo Novi paradoks*)

Zrcalo nad oblaki,
spomin je lep.
Zrcalo je zrcalce,
ljubezen je srce.

Mojca Oblak
(Društvo Novi paradoks)

Mojca Oblak (Društvo Novi paradoks)

**KAJ MISLI
MOJE SRCE**

Ti zvezda tiste zimske noči;
pogrešam te brez samote in osamljenosti.
Čeprav te ni, si z mano vedno
bolj. Nisem vedela, da
sem bila sama –
in še vedno
sem.

Darja Podgornik
(Društvo Novi paradoks)

**KRIŽ
IN KLADIVO**

Bolezen srca – ranil si moj kardio sistem.
Kot praviš, srčki in zvezdice.
Moja, tvoj. Naši, sami naši.
Prideš k meni? Greva na pivo?
Zaželel sem si te.
No prav.

Jure Jerman
(Društvo Novi paradoks)

**IMAM
DVOJE ROK**

Roki pomivata posodo,
pečeta kruh, zalivata rože,
pomivata okna
in tla.

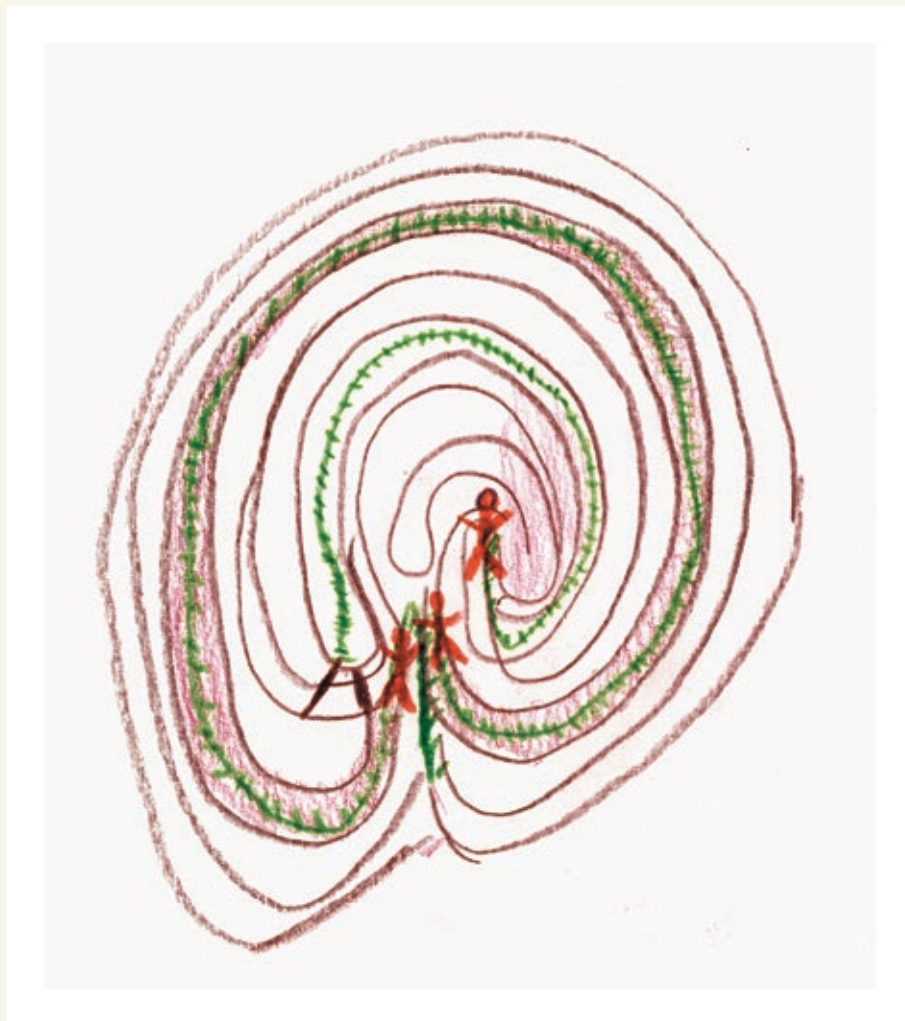
In kaj dela srce?
Srce dela tika taka,
je vroče, ker nate
čaka.

Mojca Oblak
(Društvo Novi paradoks)

OBJEM

Jesenska pokrajina,
nabiranje kostanja
in objem ljubezni.
Ko šumijo listje
in ježice,
nad nama letanje ptic.

Ljubica
(ZPKZ Ig)

VESOLJE

Tope, tople so zvezde,
daleč stran je vesolje;
toplo, toplo žarijo,
tam gor za vedno gorijo.

Stare, stare so zvezde,
tudi ko zemlje ni več,
stare so zvezde,
ki krasijo najino nebo.

Ti si daleč,
pa si le blizu.
Vidim te na nebu,
ko moč vesolja zažari.

Pridi, pridi bliže,
izgubi se v meni ti,
prižgi še mojo luč,
skupaj svetiva v temi.

Manja Brajovič
(Društvo Altra)

Bernarda Koren (Društvo Altra)

KONČNO

V moje misli se je prikradla
tvoja podoba.
Končno vem, kaj hočem.

Želim te spoznati,
tvojo dušo čutim že zdaj.
Ko bi le bila sorodna moji,
ko bi bil tisti mesec pomladni maj.

Ne vem, kaj mi Bog pripravlja,
a če mi dodeli tebe,
nimam več skrbi,
da izgubim sebe.

Barbara Gorišek
(Društvo Altra)

SONCE IN RAJ

S ončni svit,
v njem najdeš nit
in veš, da je bit.

Je bit, je raj,
ki lahko pelje čisto na drugi kraj.
Ali pa se malo ustavi in nas
z zatonom preseneti.

Je luč srca
in zvezda neba.
Je smisel življenja
in ne le trpljenja.

Bernarda Koren
(Društvo Altra)

SVETLOBA

daljavi nad hribom je oko.
Skrbi, da je vse na svojem mestu.
Je oko celote, izvir vsega:
vidnega, nevidnega in vsega vmes.

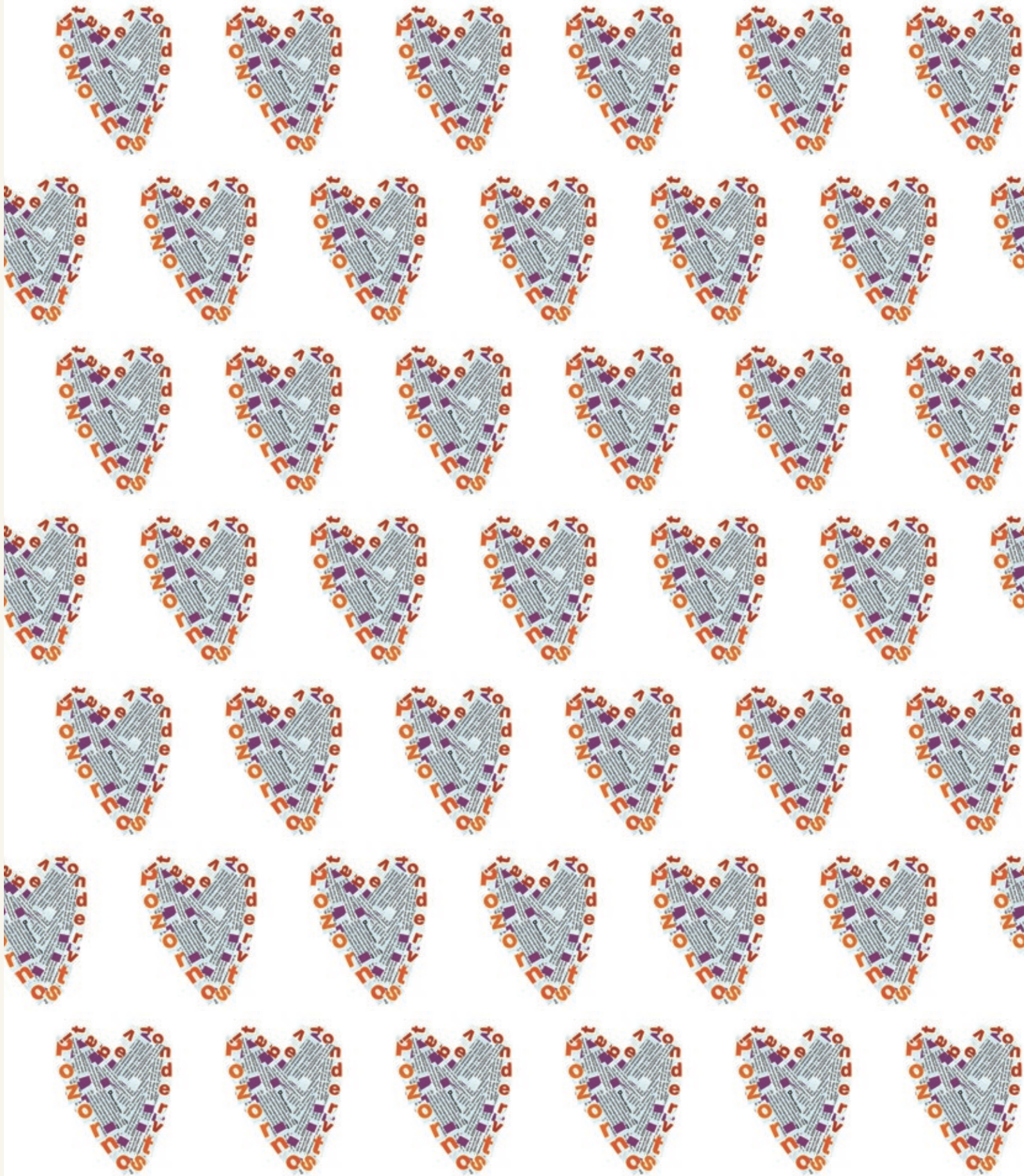
Božja ljubezen je največji blagoslov,
hladen tuš, ki čisti dušo;
je to, po čemer vsak hrepeni:
svetloba iz nebes.

43

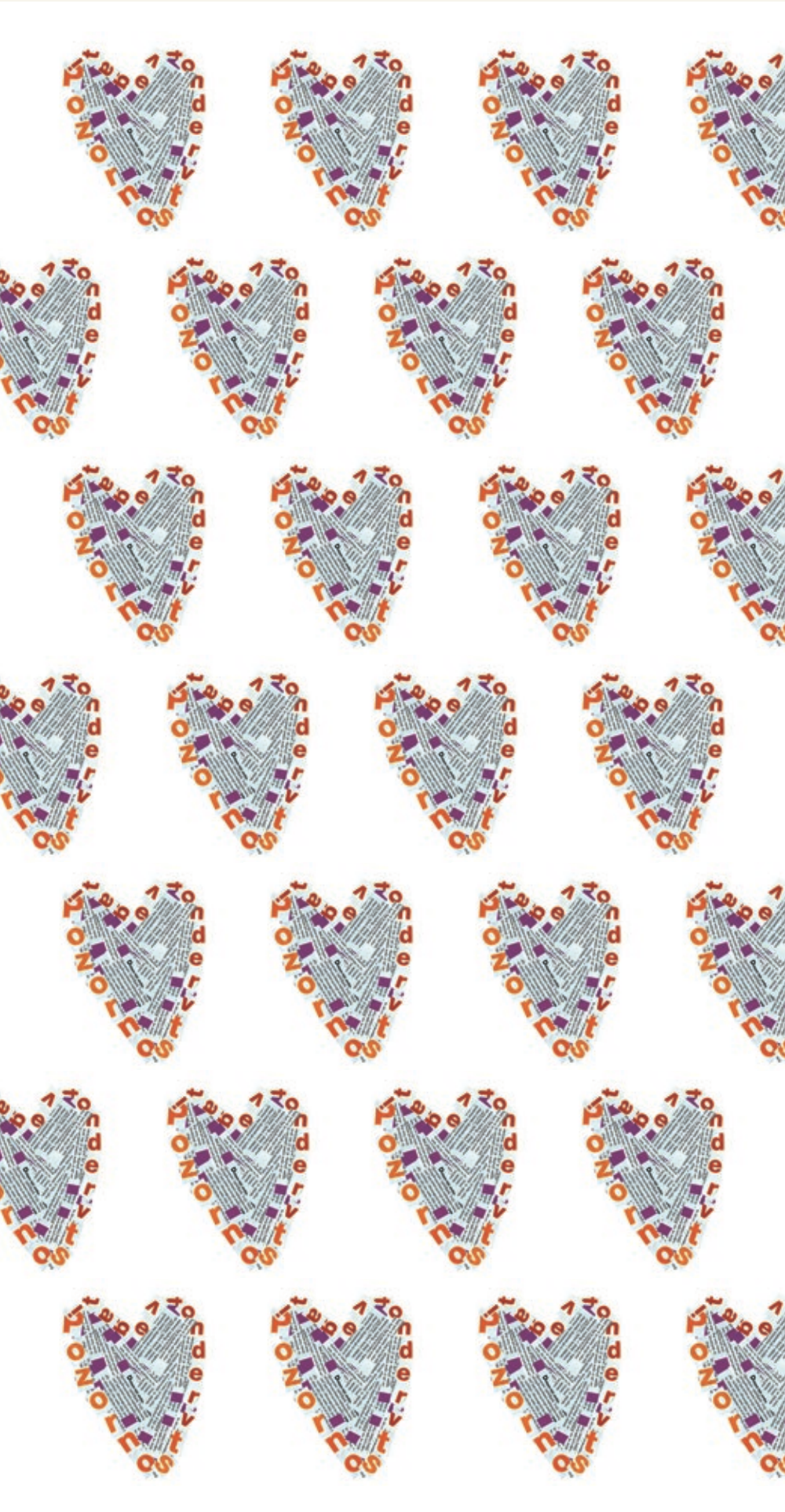
V naravi sedim in kadim.
Vsak dim je Njegova svetloba.
Vidim, da živi v vsaki bilki in kamnu.
Zdaj razumem toliko pesmi, ki
govorijo o Njem.

Tim Fajmot

*(Zavod Pelikan – Caritas,
Terapevtska skupnost za zasvojene
s pridruženimi težavami v duševnem
zdravju – TS Sostro)*

Vizualna poezija

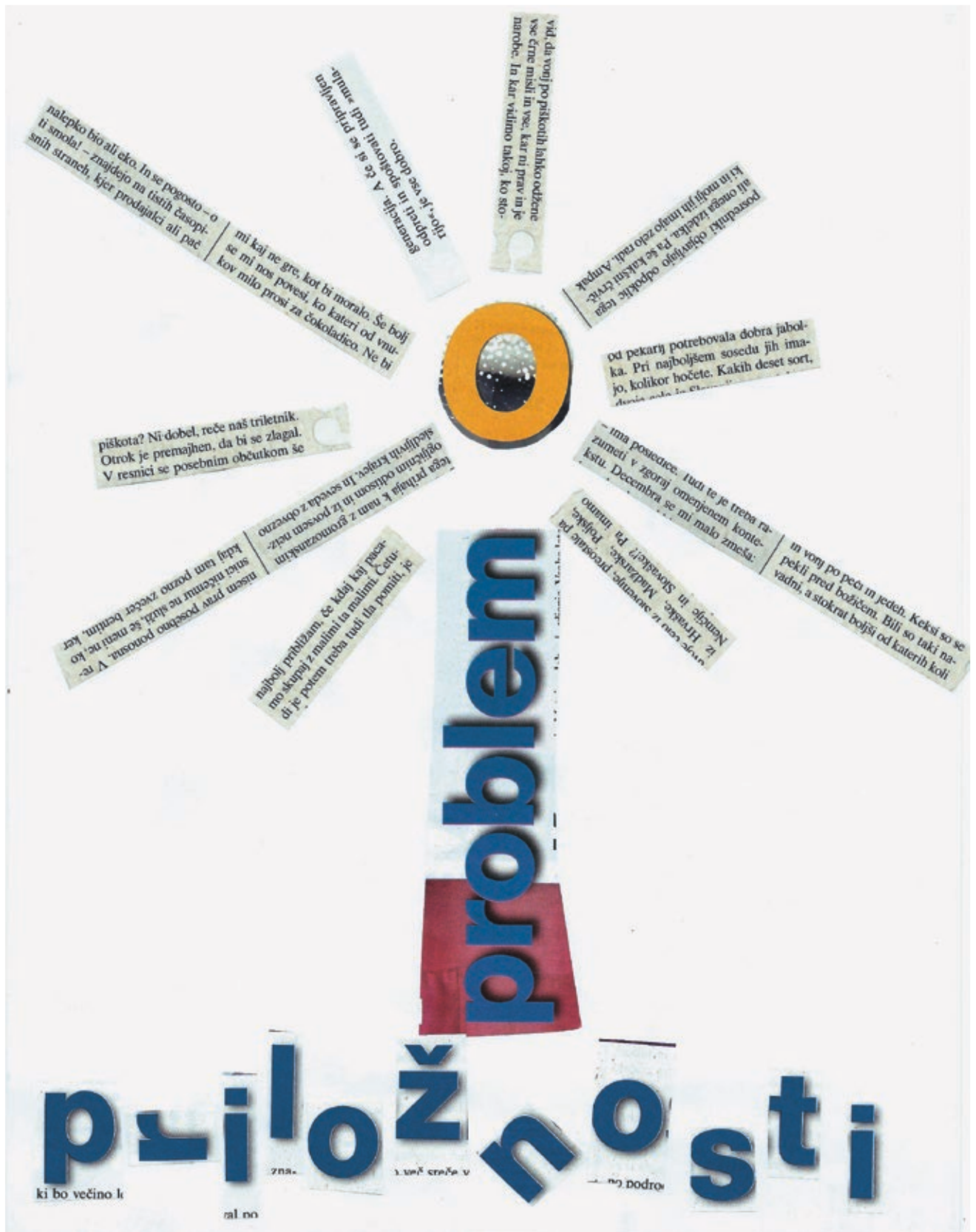

PRILOŽNOSTI

Danijela Ristić

(Društvo Novi paradoks)

46

SRCE

Jasna Alagić

(Društvo Novi paradoks)

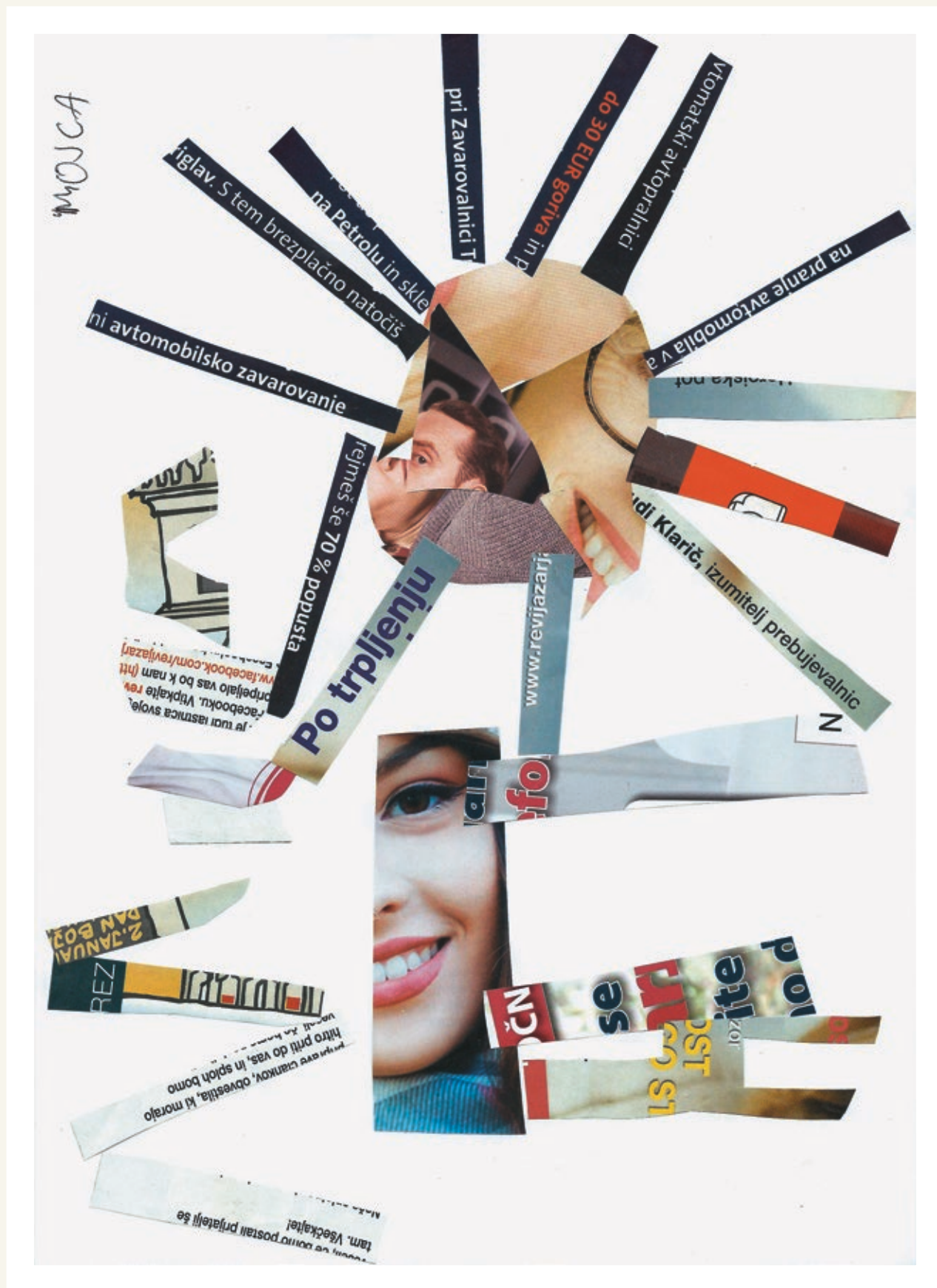
JASNA ALAGIĆ
Medvede, 18.4.2017

SONCE

Mojca Oblak

(Društvo Novi paradoks)

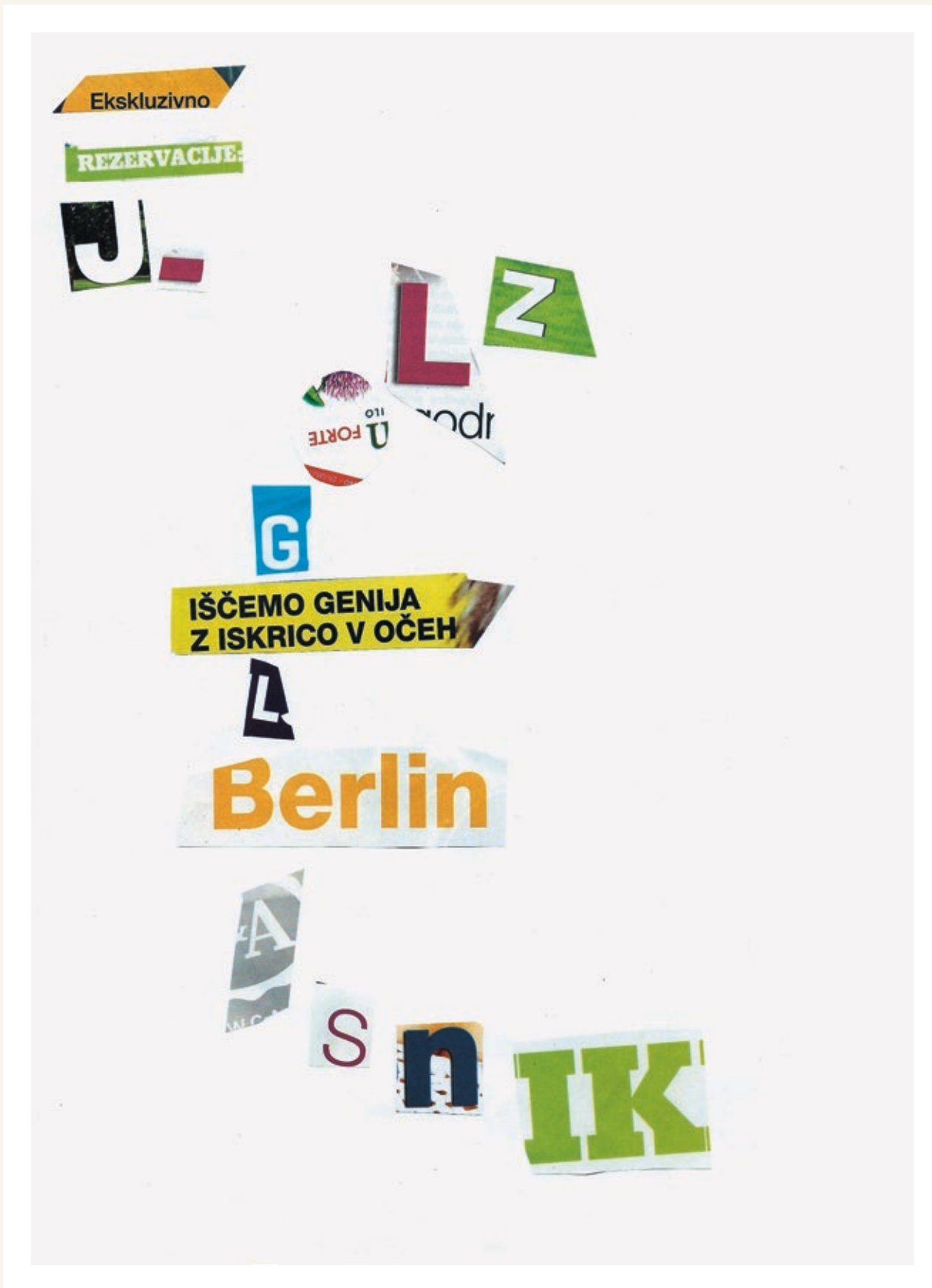
48

BOGASTVO

Jure Jerman

(Društvo Novi paradoks)

ZLATA DEŽELA

Maja Pernuš

(Društvo Novi paradoks)

50

POČITNICE

Veronika Stečuk

(Društvo Novi paradoks)

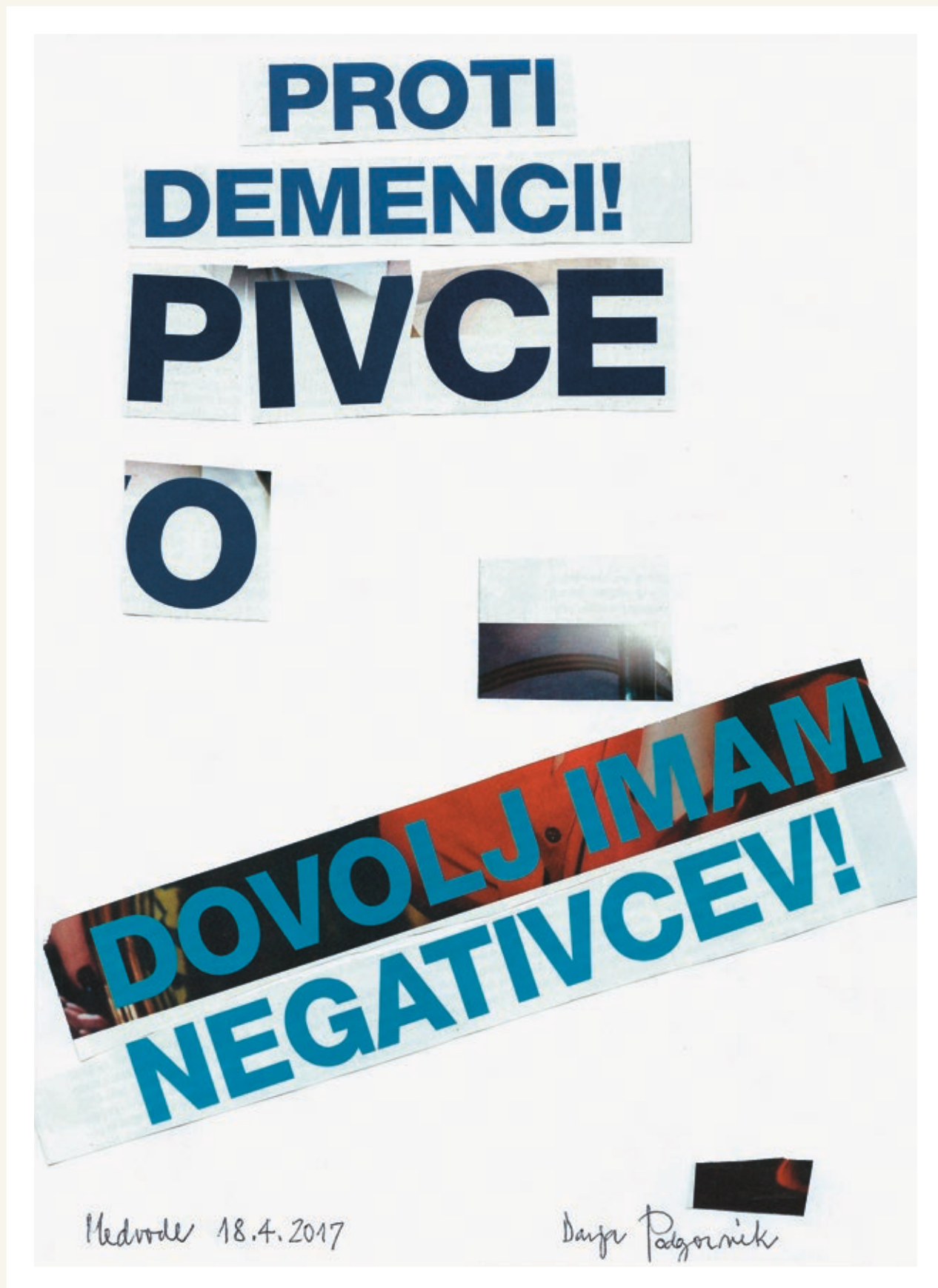

PIVCE

Darja Podgornik

(Društvo Novi paradoks)

52

Z D R A V J E

Monika Žefran

(Društvo Novi paradoks)

SUPER STARANJE?

Peter Zobec,

David Kramberger,

Tim Plahuta

(Zavod Pelikan – Karitas,
Terapevtska skupnost
za zasvojene s pridruženimi
težavami v duševnem
zdravju – TS Sostro)

54

AKCIJA

ogorčenje

SUPER staranje?

So watt!

terapija Ljubezem

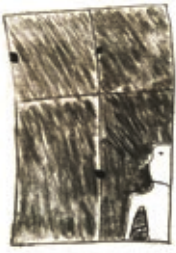
Nova realnost,
manjka pogled naprej

pomlad \neq težava

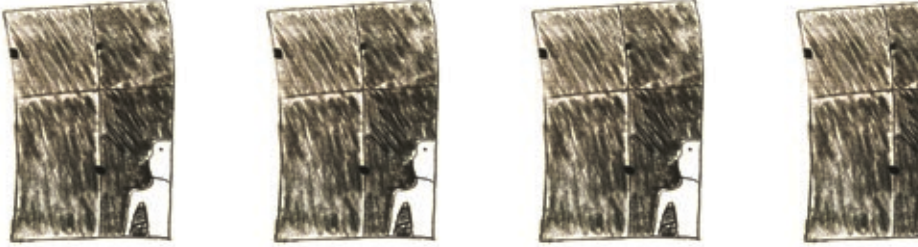
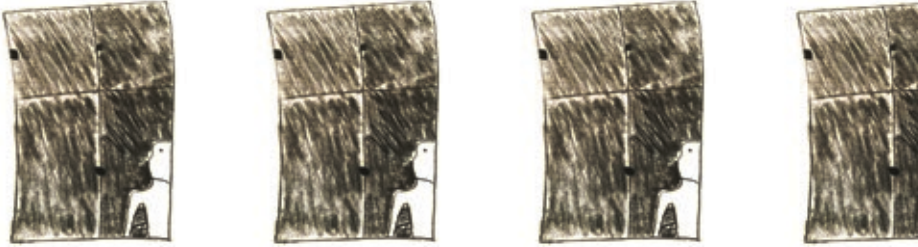
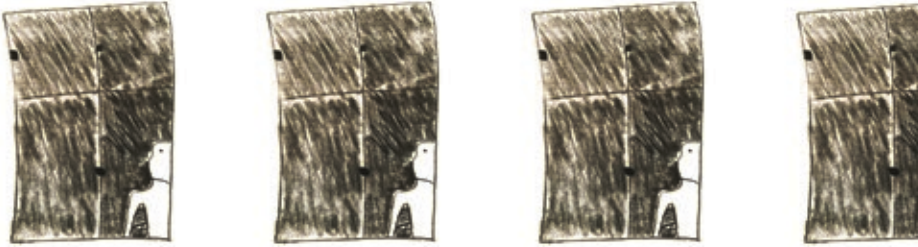
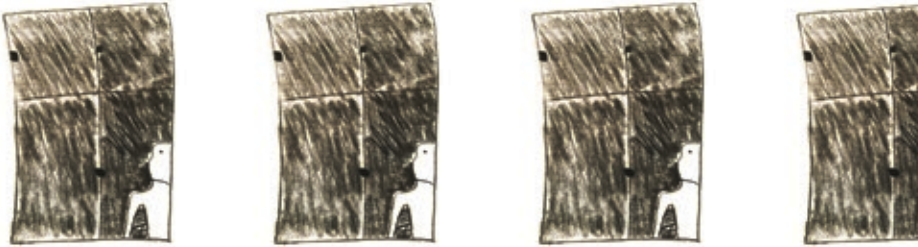
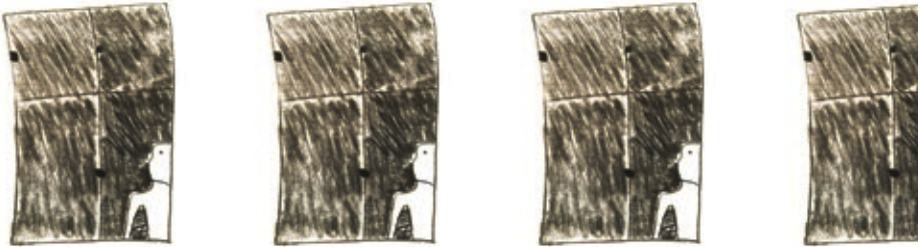

Zvest upokojenec
ekološko? crkne 50

sočlovek Industrijsko zgodba

Zapisi

IMAM DVOJE ROK

I mam dvoje rok, ki jih dvigam Bogu v čast in slavo. Če bi imela še tretjo roko, bi tudi to dvigala Njemu v čast. Njemu izročam svoj razum, svoje srce, svojo voljo, svoj spomin in sebe popolnoma vso.

Čudovito je, kadar z rokami božam tvoj obraz, s srcem božam tvoje srce, čeprav mi razum govori, da mi nisi namenjen, nisi usojen. Srce pa vendarle hrepeni ...

Vera Petrušič
(Društvo Novi paradoks)

BELI KAMENČEK

Na obali nekega toplega morja sem našla bel kamenček. Bil je čisto gladek in čisto okrogel. Kot frnikola. Doma se je pridružil moji zbirki školjk in koral. Nič se niso pritoževale nad njim, čeprav je bil od njih čisto drugačen.

Vera Petrušič
(Društvo Novi paradoks)

NEUMNI GOSPOD

Bil je nesrečen gospod. Nekega dne je srečal gospodično Rezko, ki je bila zelo prijazno dekle. Gospod je bil tudi neumen in ni bil srečen z njo. Rezka je bila zelo žalostna; nesrečna je odšla. Neumni gospod je kar sam ostal.

Veronika Stečuk

(Društvo Novi paradoks)

60

ODLOČITEV

Ko sem odprla oči, je bilo nebo jasno. Moje sanjarije so me odnesle daleč proč, nisem bila več tu, tu je obstajal nekje drugje, kjer je bilo boljše. Potem sem na nebu uzrla zvok, zvok, ki me je pripeljal nazaj. Zvok, ki je kot morje zajemal celotno obzorje. Ki sem ga najprej videla! Šele nato slišala. Ampak rekli so mi, da to ni mogoče. Kdo mi je to povedal? Kaj se dogaja? Ne slišim več jasnega neba, bingljam v trenutku, ki traja neskončno. Hočem se prevesiti na eno stran, da bi bilo tega trenutka konec. A ne zmorem.

Mogoče potrebujem odločitev. Da jaz izberem. Saj to je odločitev, ali ne?

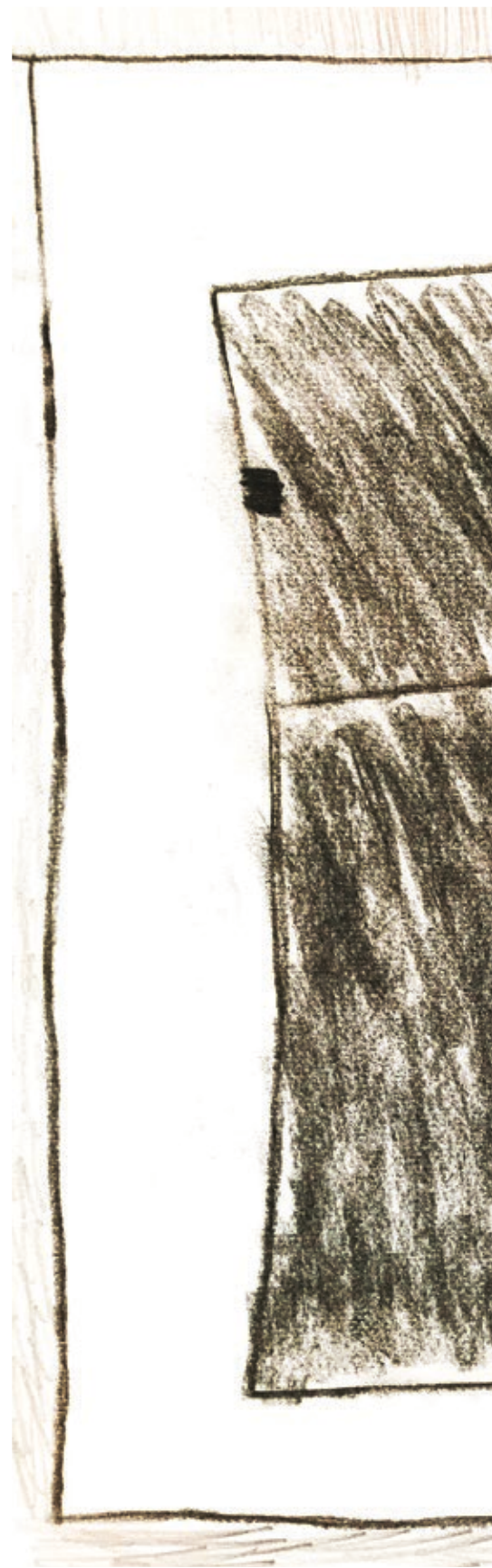
In potem zagledam ... Ne, ne zaslišim. Zagledam modro bolniško haljo, ki mi prinese modro tabletko.

Odločila se bom drugič.

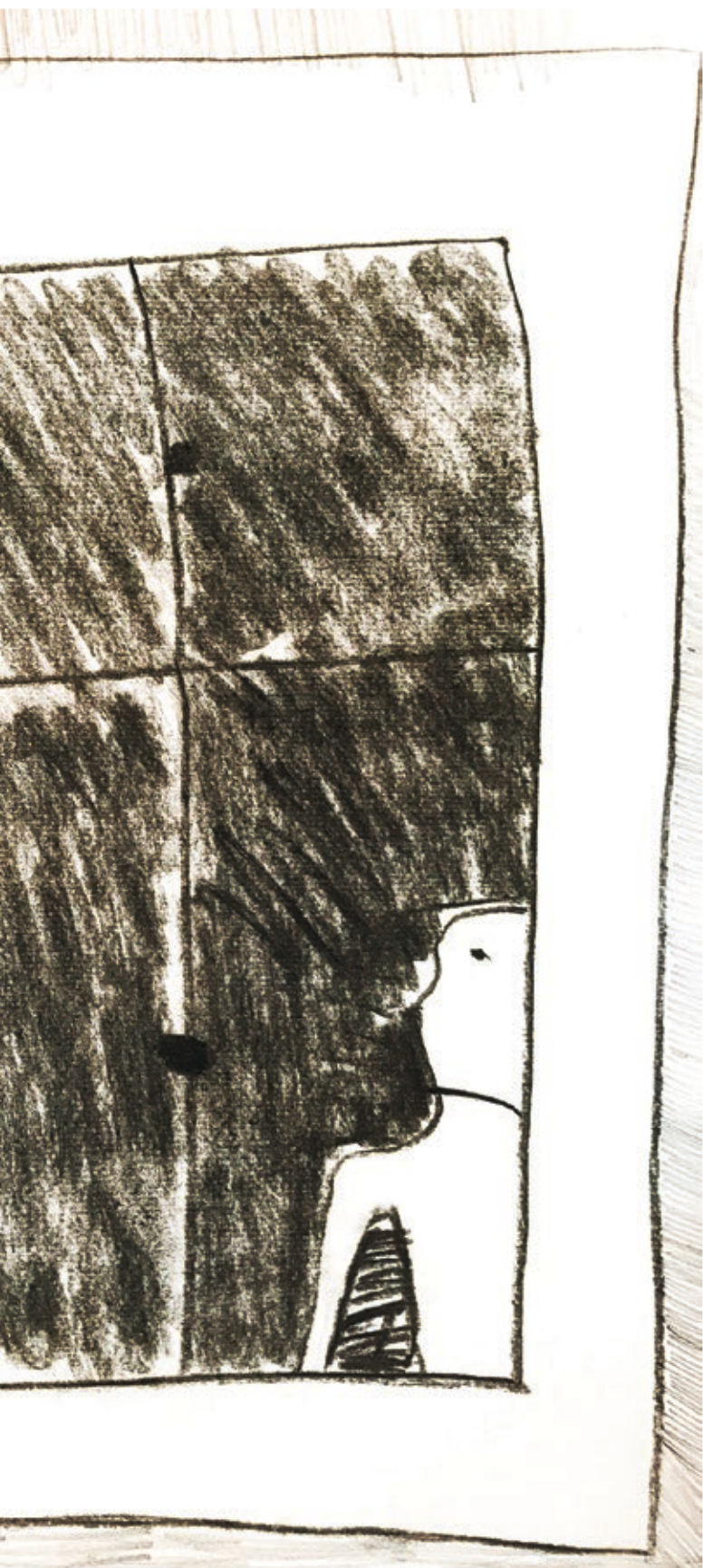
Katja

(Društvo Projekt Človek)

David Kramberger (Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

ČAKAM, DA BOŠ PRIŠLA

Gledam skozi okno, skozi zatemnjeno okno. Nekdo od zunaj lahko vidi le moj odsev. Čakam, da boš prišla. Moja slika je tistemu zunaj že čisto blizu.

»Prišla si,« rečem. »Končno se mi je izpolnila želja.«

Zdaj me tisti zunaj ne more več videti, saj se midva pomakneva globoko v prostor.

Zunanjemu je okno zmeraj bolj oddaljeno. Zelo temno je. Iz ozadja gleda moja hiša.

Okno pride do izraza. Zdi se mu precej temno. Kakor moja duša je, kadar hrepeni po tebi. Tistemu, ki je zunaj, se hiša poveča in zapolni celotno sliko.

Okno zdaj komaj še vidi, saj je najino stanovanje tako majhno. Majhno okno, velika hiša, vse je v popolni oddaljenosti.

David Kramberger

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

KONČNO BOM SPET OKUSIL SVOBODO

Ž

e spet en dan v Polju. Mislim, da bom zgorel. Od zdravil sem tako zadet, da niti stati ne morem. Ves dan, se mi zdi, bom preležal v postelji in se komaj premikal po ležišču. Ko bi vsaj namestili klimo v sobo, mislim, da je tukaj najmanj petdeset stopinj. Vstopi medicinska sestra.

»Psihiatrinja te čaka v pisarni,« reče.

Tako sem omotičen, da ne morem vstati iz postelje. Še dobro, da mi sestra pomaga. Hodim po hodniku do pisarne, vlečem se kot megla, odprem vrata.

»Kako si?« me vpraša zdravnica.

»Želim si na odprti oddelek in zmanjšati odmerek zdravil.«

Zdravnica se strinja. »Vesela sem, da si ozdravel,« reče.

Seveda sem tudi jaz vesel, saj sem že dva meseca na zaprtem oddelku. Končno bom spet okusil svobodo.

Peter

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

SAM

S

edim v čakalnici. Velike neonske luči mi bijejo naravnost v oči. Pogled mi gre po dolgem belem hodniku z oranžnimi sedeži. Zdi se mi kot avtocesta brez avtomobilov.

Pristopi star možak s sivimi obrvmi, plavimi očmi ter črnimi gostimi lasmi.

»Si sam?« vpraša.

»Ja, sam sem,« odgovorim.

Možak se usede na stol, kot da bi nanj vrgel žakelj krompirja. Strmi, kakor jaz, po hodniku.

Robert Žvagen

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

zke, asfaltirane poti se vijejo po parku. Vsak dan opoldan pridem na rob tega parka in sedem na prvo klopeco. Zdi se mi, da me ob tej uri kar čaka in na svoji leseni površini hrani mesto zame ... tako kot prvi ali gala sedež v gledališču. Skozi košate zelene krošnje iglavcev in listavcev kuka sonce in se s svojimi žarki dotika živo zelene trave. Na sosednjo klopeco sede starejši gospod ... Tudi on ob isti uri in na isto mesto. Narahlo dvigne glavo in se obrne proti meni ter se mi sramežljivo nasmehne. Okorno preprime svoj beli klobuk in ga privzdigne v pozdrav. Njegova ramena so sključena, kot da nosijo težko breme. Njegov pogled je otožen, kot da je iz njega odšlo vse veselje. Oči so zabuhle, lica povešena, ustnice blede. Roke mu padejo na kolena in tam negibno obležijo. Njegove noge so videti težke in zdi se mi, kot da jih ne more premakniti. Vseskozi strmi v določeno točko, kot da sploh ne zaznava okolice okrog sebe. Tako bi verjetno lahko sedel ure in ure, a vsak dan po dvajsetih minutah vstane, se obrne proti meni in se mi narahlo nasmehne, kot da bi mi želel reči: »Se vidiva jutri.«

Sergeja

(ZPKZ Ig)

Petar (Društvo Vezi, DC Šent Postojna in SVZ Dutovlje)

ležim na kavču in se spomnim na dom, na toplino dóma. Na domačem kavču sem med gledanjem televizije preživel precej časa. Imeli smo nov model plazme. Zraven, par korakov od kavča, v kuhinji, je mati kuhala kosilo. Vse je bilo v enem prostoru, zato sem jo opazoval. Vprašala me je: »Bi mi prišel pomagat v kuhinjo olupit krompir?« Odvrnil sem: »Ampak na televiziji je moj najljubši program.« Mama pa: »Saj lahko hkrati delaš in gledaš.« Pa sem ji šel pomagat. Na mizi pred sabo sem imel nekaj soka. V tem prostoru sem bil vedno dobro razpoložen, v njem sem preživel dvajset let.

Tim Plahuta

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Na okno sobe v porodnišnici, kjer si me rojevala, je priletel siv golob z belimi prameni, prav takšnimi, kakršne imam sama. Vzela si me v naročje in me poljubila kot še nikogar dotlej. Če bi takrat vedela, kaj mi bo prinesla prihodnost in tvoja popustljivost, bi z menoj gotovo ravnala drugače. Ampak upanje umre zadnje in tudi zdaj, po vseh teh letih muk, si mi še v oporo, jaz pa verjamem, da mi bo tokrat uspelo.

Bila sem nasmejan in srečen otrok.

Golob mi je sledil, ko sem hodila v šolo in igrala tenis.

Naenkrat sem bila več na ulici kot v šoli. V meni je bilo veliko življenja in radovednosti.

Moj drugi dom je bil Ambasada Gavioli. Golob me je svaril pred nevarnostjo, jaz pa sem se na to požvižgala. Uživala sem v plesnih drogah in norela cele noči. V meni se je prebudila želja po ljubezni, vendar je bilo ob njej preveč jeze.

Večkrat sem bila komi zaradi prevelikega odmerka. Dno. Golob me ni zapustil.

Pokazal mi je, kako se lahko vključim v zdravo okolje. Končno živim in čutim. Zdaj vem, da se je za življenje, v katerega nisem več verjela, treba boriti.

Martina Golob

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Lep poletni dan je. Čakam naslednje zadevanje, ki mine tako hitro, da prosti dnevi predolgo trajajo. Zunaj so visoke temperature, a v notranjosti hiše je dvajset stopinj. V mojo sobo vstopi oče in me ogovarja:

»Kako si? Kaj počneš?«

Ne odgovorim, nakar me vpraša:

»Kako misliš, da bodo potekali tvoji dnevi?«

Spet ne odgovorim, kar vpliva na ton očetovega glasu, ki se ojača.

Nazaj se mu zaderem:

»Ne gnjavi me in me raje pusti pri miru!«

Stepeva se. Obema priteče kri, stvar ni tako nedolžna, kot se sprva zdi. To je moj dan, vrhunec mojega dneva, usodni trenutek. Grem v gostilno. Opit sem, še preden zaužijem dovolj alkohola. Veliko pijem. Gleda me natararica, ki stoji na oguljenem podu za lesenim šankom. Šank je ravno dovolj visok, da se nanj lahko udobno naslonim in se odpočijem. Gledajo me avgustovske lepoticke, ki so oblačila pozabile doma. Prostor je obarvan zeleno, popolna stvaritev za pitje piva, za pitje nekoga, kakršen sem jaz. Moti me edino to, da mize niso iz dovolj debelega lesa, ta je suhčen in star.

David Kramberger

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Martina Golob (Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Zmamo bi šla na morje.

»Greva pogledat na turistično agencijo.«

»Lahko bi šla v Tunizijo.«

Izbereva destinacijo v tamkajšnjem obmorskem letovišču. Najprej greva na Brnik, od tam poletimo do Tunizije. Po dveh urah letenja greva na letališču še v DUTY FREE SHOP kupit en viski, ker imajo muslimani poceni alkohol samo za tujce, saj ga sami ne pijejo. Ko pa greva čez carino, mene nočejo spustiti v državo. Ko to pojasnim mami, ji tisti viski pade iz rok na tla, vendar se ne razbije. Potem gre naša skupina Slovencev v hotel, mene pa zadržijo na letališču. Moja mama gre z ostalimi. Čez nekaj časa izvem, da ne morem v državo zaradi kaznivih dejanj. V Italiji so zame izdali evropski priporni nalog. Mama je jezna, ker jo puščam sámo v Tuniziji. Doma ji bom vse razložil. Razumela bo. Ko pride domov:

»Kaj se je dogajalo na meji?«

»Ne vem.«

»Jaz tudi ne.«

»No, mogoče vem, zakaj so me zavrnil.«

»Meni so pognali strah v kosti.«

»Jaz sem sumil, zakaj ne smem v državo.«

»Zakaj mi nisi prej povedal?«

»Zelo mi je bilo žal, da sem ti pokvaril dopust.«

»Kaj ti je bilo treba delati neumnosti? Drugič mi vsaj povej.«

Mitja

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

VETER, ZELENIJE, SVOBODA

Dan, preden smo s skupnostjo odrinili proti morju, sem doživljala tesnobno. Bala sem se, kako bom vstopila v svoje domače okolje, v katerem prej nisem bila nikoli trezna, saj sem imela predvsem v poletnem obdobju navado, če že ne drugega, spiti vsaj kakšno pivo ali dve.

Odpeljali smo se. Ustavili smo se v Cerknici, kjer smo po jutranjem čiku (ki se mi v tej pokrajini, polni simbolike zdravega duha, ni zdel nič kaj užiten) zakorakali proti bližnjemu vrhu, Slivnici. Prvo, kar sem zagledala, ko sem se obrnila proti cesti, ki pelje do vrha, je bil rjavo-bel ovčar, ki se je zagledal v našo psičko Tajro. Vso pot ji je sledil in jo skozi igro skušal zapeljati. Ampak ona se s ponosno držo samice ni kaj dosti ozirala na snubitev, na trenutke je učinkovala celo arogantno.

Najprej smo hodili po makadamu in sonce je peklo kot že dolgo ne, saj je bila zima zelo mrzla in tudi pomlad se je začela z nestalnim vremenom. Tistega dne pa je ozračje spominjalo na prvi zares poletni dan. Ko smo prišli na gozdni del steze, nas je senca dreves božala po polti in vonjave, ki so nas obdajale, kakor na primer drevesna smola in razni vonji nizkega rastja, so bile prijetne. Misli so mi govorile, da zmorem tudi večji napor, zato sem se trudila biti v ospredju in hotela priti do vrha brez jamranja. Hodila sem med drevjem in njegovo svežino, razmišljala sem o svojem življenju. V kaj naj usmerim misli in dejanja?

Odprl se mi je čudovit razgled na cvetočo jaso. Občutek blaginje in življenja, občutek, boljši od droge. Veter, zelenje, svoboda.

Martina Golob

(Zavod Pelikan – Caritas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Ko pogledamo v ogledalo, najpogosteje zagledamo sebe. Spremlja nas od ranega otroštva do smrti. V ogledalu vidimo, kako rastemo, se spreminjamo. Staramo. Včasih se najraje ne bi pogledali vanj. A ne gre. Ogledalo namreč ni samo tisto na steni. Hočemo ali nočemo, povsod vidimo sebe. Pa tudi drug drugemu smo ogledalo. V času svoje odvisnosti sem se izogibal tem pogledom. Sovražil sem se. Zdaj se počasi, zelo zelo počasi lahko opazujem v ogledalu. In sem ponosen na to.

Simon

(Društvo Projekt Človek)

(ZPMZKZ Celje)

Doma je bil s kmetije, kjer so se igrali idilo. Navzven je družina učinkovala vesela. Ko so prišli obiski, so bili vsi videti srečni. Vsi, razen najmlajšega, Aleša, pa so vedeli, kakšni demoni so tam doma. Alešu so skušali prizanesti in so mu lagali. Ni vedel, kaj se dogaja. Živel je v svoji idili.

Ni vedel, zakaj mama tako pogosto joče. Na živce mu je šlo, saj ni poznal razloga za takšno vedenje. Tudi on je bil pogosto nesrečen, žalosten in bolan, pogosto je zbolel za angino in imel je težave s kolkom, zato se ni mogel igrati z drugimi otroki. Bil je mamin sinček, zato so se otroci iz njega delali norca. Vzrok mamine pretirane ljubezni pa je bil drugje.

Po njegovem rojstvu se je pretirano zredila zaradi tablet, ki jih je jemala, ker je zbolela za poporodno depresijo. Oče je bil čustveno odsoten, mamina depresija pa je bila vedno hujša.

Ko je bil Aleš v drugem razredu, je popila škropivo za krompir. Rešili so jo, vendar je bil to samo eden izmed njenih poskusov, ki jih je nato še leta in leta ponavljala. Ko je bil Aleš star enaindvajset let, ji je končno uspelo. Zgodil se je usodni incident. Popila je solno kislino, kar ji je zadalo rane na notranjih organih. Šest dni je bila v umetni komi, umrla je v bolnišnici.

Alešu se je vse porušilo, saj je zdaj spoznal demone, ki so spali doma. Bili so v očetu. Mater je leta in leta varal. V hiši so našli račune za mlade kužke, ki jih je kupoval mladim dekletom, da je lahko z njimi spal.

Aleš je bil tako jezen, da očetu ni več zaupal. Sestavil je vse puzle in ugotovil, zakaj je bila mama tako pogosto žalostna. Bil je soočen z odločitvijo. Vrata so se mu ponujala. Bal se jih je, saj ni vedel, kam vodijo. Navajen je bil domačega okolja, drugega še ni poznal. Mislil je, da bo zunaj propadel, saj je zanj vse življenje skrbela mati. Kljub opozorilom drugih, da bo doma znorel, če ostane pri očetu, ki je po mamini smrti začel prekomerno piti in je s svojo punco vred nad njim zganjal teror, je čakal, da bo nekega dne boljše.

Dve leti in pol je čakal, preden je sklenil, da odide. Svobodo je občutil šele, ko se je preselil k družini svoje punce. Začutil je srčni utrip, ki ga še nikoli do takrat ni čutil. Spoznal je končno, kaj je sreča.

S punco je začel kaditi travo. Ni vedel, kam ga to vodi. Dokler sta skupaj kadila, je razmerje še kolikor toliko živelo. Ko pa je Aleš

začel doživljati psihozo, sta oba nehala. Takrat so se začele težave. Nista več imela skupnega hobija, saj je ona hotela potovati po svetu, Aleš pa ne.

Sanjal je o bioenergiji in alternativnih oblikah zdravljenja, dekletovi starši pa so bolj verjeli v znanost, zato so njegova razmišljanja padla na neplodna tla. Po nekaj manj kot štirih letih je torej tudi ta idila propadla.

V svetu drog je Aleš doživel razsvetljenje. Mislil je, da je Božji izbravec, da bo rešil svet. To ga je gnalo, saj je bil vse življenje

delež le turobnosti. Ni hotel, da bi tudi drugi živeli v takšnem vzdušju.

Poslali so ga na zdravljenje. Tam je spoznal novo ljubezen. Kot da bi dobil super moč. Ljubezen je brezmejna. Z njo bo odprla vsa vrata, ki so mu bila do zdaj zaprta.

Aleš Stupan

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Aleš Stupan (Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Bil je lep sončen dan v vrtcu. Igrali smo se malo v peskovniku, malo na igralih. Ni še bil čas kosila, zato sva se s prijateljem odločila, da greva na drevo. Splezal sem čisto do vrha. Poklicale so nas vzgojiteljice:

»Kosilo je na mizi.«

S prijateljem sva hotela hitro dol. Zadnja veja je bilo zelo spolzka, in ker tega nisem opazil, mi je spodrsnilo. Padel sem na gleženj. Začel sem kričati in jokati, solze so mi padale po nogi in temni oblaki so prekrili nebo. Ko me je vzgojiteljica slišala, je odložila krožnike in pritekla do mene, ves objokan sem jo prosil, naj mi pomaga. Mamo sem čakal dve uri. Medtem me je vzgojiteljica nesla v posteljo in mi na nogo dajala obkladke. Ko je mama prišla, so bolečine prenehale, peljala me je v Klinični center, kjer sem dobil sendvič. Zdravnik me je napotil na rentgen. Dali so mi mavec. Bil sem žalosten, ker se v vrtcu ne bom mogel igrati. Zvečer sem gledal risanke in zaspal. Mama me je nesla v posteljo. Zbujal sem se vsaki dve uri in zjutraj sem bil zaspan. Zelo mi je bilo vroče v nogo. Ostal sem doma.

Sosedova Špela se je na dvorišču igrala z žogo. Bil sem zaljubljen vanjo. Popoldne je mama opazila, da jo gledam skozi okno. Rekla je:

»Pokličí Špelo in igrajta se v sobi.«

Bil sem zelo sramežljiv in sem prosil:

»Mama, prosim, ti jo pokličí.«

Ko je Špela prišla, se mi je podpisala na gips. Vprašala me je, kaj se je zgodilo, hotel sem biti džek in sem ji rekel:

»Bil sem na Zmajskem mostu v Ljubljani in me je zmaj napadel, jaz pa sem se z njim boril in ga vrgel v vodo. Pri tem mi je spodrsnilo in sem padel na nogo.« Špela je vzkliknila:

»Ti si junak!«

Dobil sem poljub in sonce je posijalo.

Peter

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Star sem bil pet let, ko sem se naveličal biti po cele dneve v vrtcu. En dan sem začel razmišljati, kakšen car bi bil, če bi zbežal iz vrtca in se sprehodil do doma. Začel sem izkopavati luknjo pod ograjo in kmalu sem se lahko splazil pod njo na prostost. Nazaj nisem niti pogledal, ker sem imel samo en cilj: priti domov.

Presenetilo me je, kako je nemogoče postalo preprosto. Pred tem uspehom se mi je zdelo, da se česa takšnega ne da uresničiti. Ampak tisti dan sem postal car in ni me zmotilo, da so me okregali doma in v vrtcu. Ko sem bežal domov, sem si ves čas ponavljal, kar so me naučili starši: pazi na cesti, na avte, glej semaforje, hodi po pločniku. Odtlej sem lahko sam hodil domov.

Tim Plahuta

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

SPOMINI

Ko sem bila majhna, sem bila pogosto pri babici. Mami-
ca je hodila v službo in ati prav tako. Imam še leto dni mlajšo
sestro Vesno in tri mlajše brate: Francija, Janeza in Andreja.
Naša družina drži skupaj in si veliko pomaga. Vsi smo prijatelji.
Lepo smo vzgojeni.

Preživljali smo se s kmetijo in s plačo, ki sta jo dobivala mamica
in ati. Starša sta nam dajala žepnino. Morali smo delati, da smo
imeli mleko in meso. Tudi babica je imela kmetijo in tudi ona
nam je pomagala. Sedaj kmetije nimamo več.

To so lepi spomini. Imam še veliko lepih spominov, slabe pa po-
časi pozabljam.

Maja Pernuš

(Društvo Novi paradoks)

Bilo je v zgodnjem otroštvu, praznoval sem peti rojstni dan. Od babice sem dobil darilo, majhno škatlico, zavito v bel papir. Kako sem bil razočaran, ker sem dobil tako majhno darilo. »Babi, ali mi boš kupila tudi kamion?« sem vprašal. Babica je odkimala in pokazala na zavitek: »Tole je vse. A je imenitno, verjemi!« »Daj, odpri ga že!« je rekla mama.

Kaj neki je v njem, sem se radovedno spraševal. Mogoče je čokolada? Denarnica? Nekaj posebnega? Počasi sem trgal papir, dokler se ni prikazala rjava škatlica z zlatim napisom. Previdno sem jo odprl.

»Orglice!«

Orglice, lesene, s pločevinastim delom, ki je bil obarvan rdeče. Tako kot škatlica so imele zlat napis.

»Zelo, zelo so lepe!« sem zavriskal in objel babico. Za kamion mi ni bilo več mar.

Od takrat naprej sem z orglicami hodil spat. Nisem še znal igrati, vanje sem sprva samo pihal pa počasi izvabljal prve tone. Zdelo se mi je, da izvajam najlepšo glasbo! Vsepovsod sem jih nosil s sabo, dokler jih nekega dne nisem izgubil.

Kako sem bil žalosten! Babica mi je obljubila, da mi kupi nove. Ampak te niso bile prave orglice. Bile so plastične in rumene barve. Ne, teh orglic nisem maral. In babica je to vedela.

Kmalu zatem je hudo zbolela. Vedeli smo, da prihaja njen konec. Ampak z zadnjimi močmi je naročila moji mami: »Na polici je denar. Z njim Simonu kupi orglice!«

Zrasel sem, a orglice me še vedno spremljajo. Nanje znam zaigrati kar nekaj melodij. In to prav tiste, ki jih je prepevala moja babica.

Simon

(Društvo Projekt Človek)

Stopim na prag in s prvim pogledom zaobjamem vse stvari v njej. To je prava kmečka soba. V levem kotu stoji razkošna, težka lesena postelja, na njej vzmetnica, ki je prekrita s snežno belo rjuho, ter bel, prebel vzglavnik, ki ima na koncih izvezene živobarvne rože, in puhasta odeja. Na drugi strani se baha široka ročno izdelana omara iz bukovega lesa. V njej so skrite vse obleke moje stare mame. In če jo odpreš, vidiš, da so vsa oblačila, ki dišijo po njenem priljubljenem parfumu, skrbno zložena. Ob postelji stoji komoda z velikim ogledalom. To je njen najljubši kotiček. Spominjam se, kako je tam sedela na stolu in si z lesenim glavnikom, ki je že izgubil katero od svojih konic, česala svoje dolge, zlatorjave lase. Skozi majhno okno, tisto pravo, kmečko, so sončni žarki igraje se metali svetlobo po vsem prostoru. To je bilo njeno kraljestvo in v njem je bila varna. Zelo rada sem tudi sama sedela v tej sobi, saj je ta varnost objela tudi mene. Pa tudi njo sem čutila, kot da me čuva.

Sergeja

(ZPKZ Ig)

RIBOLOV

DRAMSKI PRIZOR

Jaz: Greva na ribolov!

Dedek: Greva na Moravo, vzemi tri škatlice trnkov.

Jaz: Ja, bom.

Hodiva.

Jaz: Joj, kako dolga je ta pot.

Dedek: Res je, ampak kmalu bova tam.

Jaz: No, pa sva prispela, hvala Bogu.

Dedek: Lovila bova kakih pet ur, potem greva proti domu.

Loviva ribe.

Jaz: Minilo je že dosti časa, kdaj odideva?

Dedek: Pa pojdiva. Pospravi vse in greva proti domu.

Hodiva in prideva domov.

Jaz: No, pa sva vendarle doma.

Dedek: Res je. Koliko škatlic sva imela?

Jaz: Vzel sem tri.

Dedek: Ni res! Bili sta dve!

Plusk. Dedek mi prisoli klofuto.

Jaz: Zakaj si me udaril? Nikoli več ne grem lovit s teboj!

Dedek: To je bilo za kazen, ker ne govoriš resnice.

Jaz: Kakšen dedek! Sploh ne ve, kaj je res, pa obsoja.

Robert Žvagen

*(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojenost
s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)*

SPOMINI NA STARO HIŠO

Moja stara hiša me ne spominja na igranje, ker se nisem igrala, ampak na to, kako sem komaj čakala, da bom študirala v Ljubljani.

Darja Podgornik

(Društvo Novi paradoks)

73

V. (ZPKZ 19)

Stara sem bila štirinajst let, ko so na Zaluki sprejemali delavce v kamnolom. Jaz sem želela iti v službo, a sem bila premlada. Sem se opogumila in šla do matičarja, da mi je napisal, da sem eno leto starejša. Tako sem dobila službo. Bila sem srečna, da sem dobila ših, ampak kako naj zjutraj? Ob dveh zjutraj sem morala od doma, kdo me bo budil? Moja mama? Vse je bilo lepo in prav, ampak mene je strah, kaj zdaj? Mamica pravi: »Veš kaj, grem jaz s teboj do polovice poti, potem boš sama šla naprej.«

Jaz sem šla na ših, potem pa nazaj domov. Prvi dan se je lepo iztekel in naslednji tudi, potem je šlo kar sámo, tako se je nadaljevalo. Vsako jutro me je mama lepo spremila do vrat in sem jo poljubila in stekla in si začela peti, po celi hosti se je glas čul. So me srečevali ljudje in me spraševali, kam hodim tako zgodaj in si tako veselo pojem. Ko sem povedala, da hodim na ših, so se sosedovi fantje spomnili, da bi me šli strašit zvečer, ko sem šla domov s šihta. Ampak na srečo je mama izvedela, kaj nameravajo, pa sem šla po drugi poti. Ko so me videli naslednji dan, so me vprašali, ali nisem šla na Zaluko.

»Saj sem bila tam,« sem rekla.

»Kako to,« so rekli, »smo te šli strašit, pa te ni bilo.«

»Saj jaz se ne bojim,« sem odgovorila, čeprav me je bilo strah. Ko so začeli volkovi tuliti, sem se drla, pela na ves glas, ne vem, ali so se oni bolj mene bali ali jaz njih. Najtežje je bilo pozimi, ko je zapadel sneg. Sem morala že skoraj ob polnoči od doma, da sem bila ob točni uri na šihtu. So nam zabičali, da če ne bomo hodili točno na ših, ga bomo izgubili. Jaz sem se tega najbolj bala. Moja prva plača je šla za obleko in čevlje. Mama me je zelo zmerjala, kako da ne vidim, kaj je treba plačati, in da je treba uro kupiti. Sem ji odgovorila: »Bom plačala račun in uro bom tudi kupila. Mama, to je moj prvi zaslužek, zato mora zame biti.«

Bilo je težko, ampak se mi zdi, da sem še vedno lažje vse to prenašala kot zdaj. Potem ko niso več potrebovali toliko delavcev, sem šla k C. v gostilno delat. Najprej sem začela v kuhinji kot pomočnica, nato sem pomagala tudi za šankom, kadar je bilo veliko ljudi. Največ jih je bilo, ko je bil sejem živine, takrat se je trlo ljudi. V gostilni smo imeli tudi abonente, ki so spali pri nas. Jaz sem zjutraj vstajala prva, pripravila frušték, pomolzla kravo, nahranila svinje. Potem je vstal tudi gospod Matija, policaj, ker je moral na ših.

Po nekaj mesecih so me fantje in dekleta zvezli na zabavo.

»Kako naj grem, če nimam kolesa in ga tudi ne znam voziti?«

»Saj te bomo držali za balanco, ti boš samo poganjala.« Res, se spomnim, da je eno kolo v shrambi, od gospoda Matije, ampak on takrat že spi. Jaz si ga bom sposodila, naj pač bo, kar bo. Zaklenem in se odpravimo, vse je v redu, ko gremo na veselico, nazaj pa je hudo, ker je tam klanec, jaz pa ne znam zavirati. Peljem se kar lepo en čas, a zmeraj hitreje. Potem se znajdem na tleh na vseh štirih, moja kolena oguljena, kri teče, kolo polomljeno, moram naprej peš.

Ravno prav sem prišla, da sem lahko kolo pospravila, kolena zavila in frušték naredila. Povedala sem gospodu Matiji, kaj sem naredila, a on me je najprej vprašal, če sem se potolkla. Mu pokažem kolena, komolce, vpraša me, če me fejest boli, odgovorim, da ja. »Ko pridem na kosilo, ti bom prinesel zdravila, da se ti bo hitro zacelilo. Za kolo se ne sekiraj.« Jaz ga zaprosim, da naj ne pove moji gospodarici.

Res je bil na moji strani. Ko je bil gospod Matija premeščen drugam in ni bil več pri nas na hrani, potem sem sama povedala gospodarici. Nasmehnila se mi je samo in rekla: »Aha, zato si nosila daljše obleke in dolge rokave!«

Ljubica

(ZPKZ Ig)

SRCE

AVTOBIOGRAFSKI ZAPIS

mela sem rosnih dvajset let. V nekem lokalu sem dobila delo kot natakara. Na moj prvi delovni dan je v lokal prišel moški. Takoj me je opazil. Srce mi je poskočilo od radosti, ko me je pogledal v oči in rekel, da bom njegova. Toda na začetku nisem pokazala zanimanja zanj, gledala sem ga kot vsako drugo straniko. Nobenih metuljčkov nisem čutila. Njemu pa je srce močno razbijalo, oblivalo so ga vročice, ko me je zaprosil za zmenek. Moje srce še ni čutilo kot njegovo, zato sem ga zavrnila. Ampak ni se vdal. Vsak dan je prihajal na pijačo, da bi me videl. Trajalo je celo leto, predem sem mu odprla srce in privolila v zmenek. Po tistem sva bila nerazdružljiva. Kamor koli sem šla jaz, je šel tudi on. Na začetku zveze me je vsak dan pospremil v službo in iz nje. Vendar idila ni trajala dolgo zaradi njegove mame, ki je ovirala najino srečo. Po sedmih letih burnega partnerstva, ki je bilo prepredeno z ljubosumjem, prepiri in varanjem, sva se razšla in začela vsak svoje novo poglavje v življenju. Moje srce je bilo ranjeno in nezaupljivo. Trajalo je kar nekaj časa, da si je opomoglo in prebolelo. Odtlej sem zelo zadržana in nezaupljiva do moških.

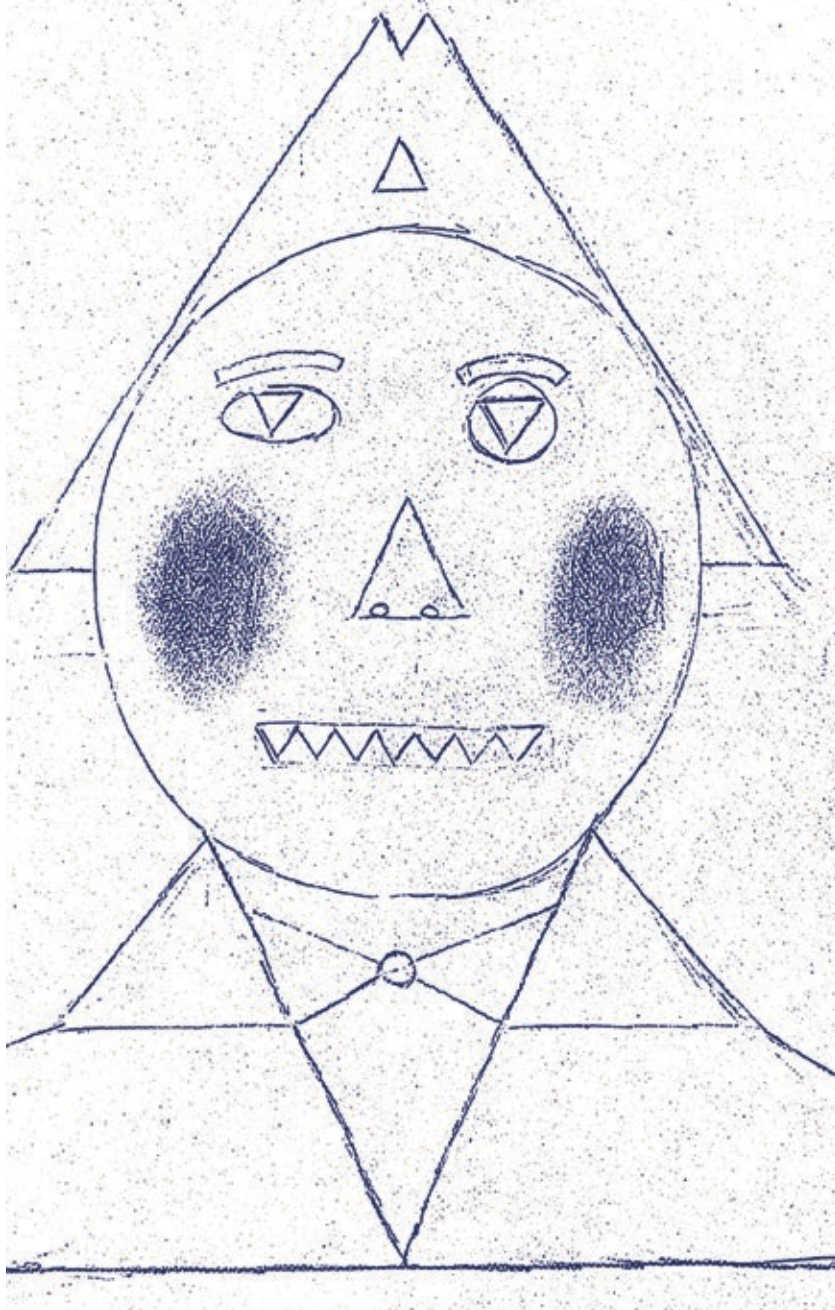
75

Jasna Alagić

(Društvo Novi paradoks)

NA POSTAJI MILICE

Leto 1987 v Radencih. Sem v drugem letniku srednje šole. Moj prijatelj in cimer Branko je izgubil denarnico. Iskali smo jo povsod, vendar je nismo našli. V sobi smo bili trije: jaz, Branko in Tonček. Bili smo dobri prijatelji, včasih smo se prepirali, v glavnem pa smo se dobro razumeli. Denarnice nismo našli, zato naju je Branko malo čudno gledal. Najverjetneje je mislil, da jo je sunil kdo od naju. Sam še danes verjamem, da jo je izgubil, saj jo je vedno nosil v zadnjem žepu kavbojk. Bila je zelo debela, ker so bili doma bogati. Imeli so namreč gostilno s penzionom, pa tudi inflacija je bila takrat tako visoka, da so se stvari dnevno dražile. Za eno pivo, pico in cigarete si plačal milijon in petsto tisoč dinarjev, tako da smo že v srednji šoli nosili denar v črnih kovčkih kot kakšni atašeji ali bankirji. Torej, ker denarnice, denarja in dokumentov ni bilo, smo poklicali policijo. Vsi trije naj pridemo na policijsko postajo, so rekli. Prišli smo nasmejani.

»Dober dan.«

»Dober dan, kje ste bili do zdaj?«

»Prišli smo takoj, ko so nam rekli, da se moramo oglasiti na policiji!«

»Kakšni policiji?! Tukaj ni policije, tukaj je milica, policija je v Avstriji!«

»Aja, se opravičujemo.«

»A ste že imeli kdaj opravka s policijo?«

»Ne, policija je v Avstriji.«

»Jebenti, pa koga vi zajejavate?«

»Se opravičujemo, gospod poličnik.«

»Brišite nazaj v internat!«

»Ja, gospod poličnik!«

Morrison

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Ko se naredi dan, se prikaže na vrtu. Njen vrt meji na moj vrt. Oblečena je po zadnji modi, v rokah drži škarje, kanglico in cigareto. Pogleda proti vzhodu, ali bo lep dan, pogleda proti zahodu, ali je na vrtu še vse na mestu, in nato pogleda proti mojemu oknu. Pri meni še vedno gori luč. Kuham že drugo džezvo kave. Spet sem prečumil noč.

Nato se ustopi, obrnjena v stran, roke uprte v boke, z zalivalko pred seboj in cigareto v ustih. Stoji v pozi branjevke ali prima balerine. Okoli nje se zbere gruča njej podobnih babur.

Pripoveduje o mojih nočnih obiskovalcih, o prihodih in odhodih ljudi, ki so z menoj bedeli.

Vse, kar počne, je tako slikovito in doživeto, da še paradajz pordi, kumare nabreknejo in solata vzbrsti.

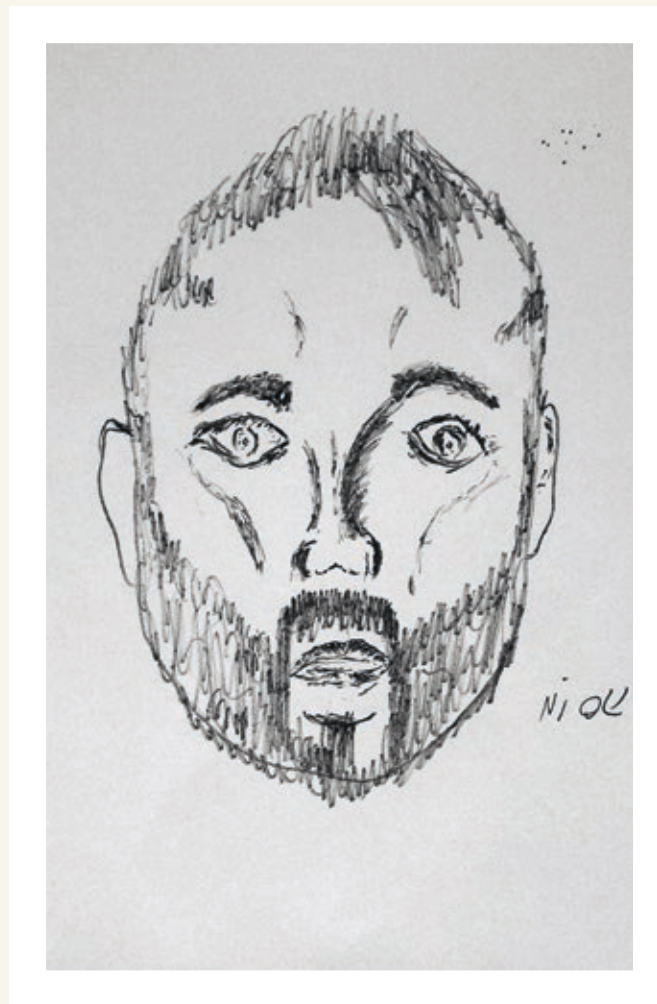
Morrison

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Na prvi pogled je učinkoval odločno, hodil je vzravnano, oblečen je bil v jeans in kratko majico, v kateri je bilo opaziti njegovo mišičasto telo. Oči so se mu lesketale in bil je nasmejan. Pozdravil je s tihim, a globokim glasom. Čeprav je bil sprva videti odločen, se je ob tistem pozdravu zdel prestrašen. Prihajal je po ozki ulici, hodil je po pločniku ob hišah starega mestnega jedra, na drugi strani pa je tekla reka, ki jo je obsvetljeval mesec.

Sanja

(ZPKZ Ig)

(ZPMZKZ Celje)

MOJE SREČANJE Z VOLKOM

Tako po hosti sem hodila, na izvir po vodo hitela. Ker kopači v vinogradu so kopali in hudo žejni bili, so me po vodo napodili. Jaz pa v dolino, daleč pod bukve, kjer voda izvira, tam najboljša in hladna je bila.

Kanglico svojo petlitrsko težko v hrib nosim in se počinem. Naenkrat zaslišim šumenje listja, se ustrašim, kdo da je. Zagledam volka, mislim najprej, da je sosedov pes. Jaz ga pokličem in on na to zarenci, sreča, da ob tem iz grma zajec izleti, volk pa za njim pohiti. Hvala Bogu, sem si rekla in pot pod noge vzela, hitela, da sama nisem vedela, kako sem se znašla pri kopačih v vinogradu. Bila sem res prestrašena, me spraševali so, kaj se je zgodilo. Sem odgovorila, da sem volka srečala, ampak na srečo je zajec iztekkel iz grma, tako da sem jo dobro odnesla. Drugič nisem več hotela iti sama, ampak je šel en fant z menoj, iste starosti. Tako sem se spet opogumila in šla po vodo. Pogovarjala sva se in živali so šle od naju. Čez dva dneva smo slišali, da so volkovi pojedli sosedovo ovco, drugo pa samo zaklali in pustili. Potem so se zbrali lovci in šli na lov nanje. Namesto volkov so ubili dva divja prašiča, stokilska, tako da je bilo mesa za vse nas, ki smo bili bolj revni. Naslednji dan so šli spet na lov, se jim je nasmehnila sreča, ubili so štiri volkove in to s pomočjo prašičje kože, ki so jo nastavili za vabo.

Ljubica
(ZPKZ Ig)

Nevenka (ZPKZ Ig)

Nekega večera je sosed prišel povedat, da je tistega popoldneva v gozdu za našim vikendom po naključju našel luknjo z volčjimi mladiči in da se jih ni upal dotakniti. Prišel je po nasvet, kaj naj stori. Še tisti večer sva z možem sklenila, da si greva naslednji dan zarana ogledat ta brlog.

V objemu jutranjega svitanja, ko je tema ugašala skupaj z milijardami zvezd in zvezdic, se je po travniku in rastlinah bleščalo od pojemajočih žarkov luninega ščipa. Debela rosa je bila kot srebrne solze, ki so se prelivale v sočni travi. V jutranjem polmraku so že vesele žvrgolele ptice. Tu in tam sva videla skočiti kakega zajca, iz goščave pa je majcena, lepa in pogumna podlasica švi-gnila v svoje zavetje. Zaslišalo se je »hu hu hu« in odmevalo daleč naokoli. Hukal je čuk, ki je tisto noč še poslednjič pozdravljaj sence čarobne junijske noči.

Nekako ob svitu sva prispela do smrekovega gozda in zagledala pravi brlog z volčjimi mladiči. Kakih trideset korakov stran je stala gosta smreka, obdana z grmičevjem, od koder sva lahko skrita opazovala dogajanje v brlogu. Videla sva tri luknje, srednja je bila največja. Ko se je docela zdanilo, sva pred njo zagledala nekaj kosti, a nisva mogla ugotoviti, kateri živali so pripadale. Videla sva tudi nekaj ptičjega perja. Tedaj so se začele prebujati tudi ptice pevke, ki so čedalje glasneje prepevale himne prihajajočemu dnevu. Čivkanje drobnih prebivalcev gozda, žvižganje kosov in oglašanje kukavice so se zlivali v krasno soglasje in napajali najini duši s čarom, ki ga lahko občutiš samo tam, sam, opisati pa ga nikakor ne moreš.

Prav tedaj je veličastna sončna krogla na obzorju pozdravila vsa bitja v gozdu in bližnjih vaseh. Prav ko so prvi sončni žarki obsijali vrhove smrek, se je brlogu približala volkulja in v gobcu prinesla plen – hrano svojemu naraščaju. Ustavila se je pred srednjo luknjo in s hripavim glasom dala znak, da so mladiči prilezli iz brloga. Najprej sta prilezla dva, za njima pa se je komaj privlekel še tretji, manjši in slaboten. Pričeli so trgati prineseni zajtrk, ki ga je bilo očitno premalo. Nisva mogla ugotoviti, kaj je bilo, saj v trenutku ni ostalo prav nič več. Kmalu se je iz grmovja prikazal še volk – verjetno oče teh mladičev, vsakega posebej je povohal, pri tem pa so vsi veselo mahali z repi ter se pričeli valjati po tleh in igrati med seboj. Volkulja je ostala z njimi, volk pa je odhitel po isti poti, od koder je prej prišel. Prepričana sva bila,

da je odšel po nov zalogaj hrane, saj je bilo tistega, kar je prinesla volkulja, dosti premalo.

Zapustila sva ta kraj in volčjo družino prepustila naravi, naj opravi svojo nalogo in po svoje poskrbi zanjo. Za naju pa je bila to še ena dogodivščina in izkušnja več pri najinem skupnem bivanju z bitji v gozdu.

A. K.
(ZPKZ Ig)

Matej (Društvo Vezi, DC Šent Postojna in SVZ Dutovlje)

ŽLED

Pripeljal se je na kmetijo in se ustavil ob kostanju, lipi in orehah. Žalostno je uprl pogled v orehe, ki so že kazali znake pozebe. Bili so črni – kot da izžarevajo žalost in se sprašujejo, zakaj se je moralo to zgoditi. Kostanj in lipa teh znakov nista kazala, zato je odšel k njima, in v srcu sem čutila, da se je z njima pogovarjal. Lipo je prosil, naj lepo zacveti, da bomo nabrali cvetke za čaj in bo pod njo na klopi posedalo in se pogovarjalo veliko ljudi. Kostanj je pohvalil, da še ne cveti in mu zato mraz ni mogel škodovati. Poprosil ga je, naj sedaj obilno zacveti, da bo jeseni dovolj kostanjev. In spet se bomo zbrali, pekli kostanje in klepetali – spet bo lepo med nami.

H.

(ZPKZ Ig)

(ZPKZ Maribor)

Prišla sem v center Amsterdama. Imela sem šestnajst let. Bil je lep, oblačen dan, 21 stopinj Celzija. Ko sem prišla v center, sem si ogledala coffeshope, ampak sem bila premlada za vstop. Obšla me je slaba slutnja, da se nekje nekaj dogaja. Srce mi ni dalo miru. Stopila sem dva koraka v desno in enega v levo ter zagledala prazno uličico z veliko praznimi hišami in čisto brez življenja. In že sem bila notri. Na ulici ni bilo vremena, čisto drug svet. Puščava v mestu. Zaskrbelo me je, kako bom prišla ven. Nakar sem se obrnila za celoten krog v levo in videla trgovinico s pripomočki za kajenje, ki je obratovala. Vsa srečna, da vidim življenje, stopim noter in zagledam moškega, velikega kot mamut. Takoj mi ponudi gobice, ki jih z veseljem kupim. Podari mi tudi svojo pipico sreče in me prosi, naj ga rešim iz te ulice brez življenja. Predstavlja si živeti tam ... grozno! Ampak možki je bil prevelik za naš zunanji svet, zato je bil tam ujet. S pomočjo energije, ki se je pojavila ob stiku s pipico, si je zaželel, da bi ga od tam nekako rešila – vidim kanček sreče in upanja na njegovem obrazu. Zasmili se mi. Ravno ko me ponovno zaskrbi, kako priti z ulice, zaslišim mamo. Kliče moje ime ... Zagleda me, me nadere, kaj delam, me prime pod roko ter me zvleče z ulice. Še danes mi ni jasno, kako me je našla. Zvečer sva z bratom pojedla gobice, zaspala sva kot ubita. Ko smo prišli domov, sem uporabila pipico, ki jo imam še danes za spomin na svoje potovanje v Amsterdam.

Baby Jane

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Kalinka je mešanica med psom in pikapolonico. Ima sto pik in štiri noge. Je mavrične barve. Ima dvoje ust – ena za grizenje in druga za požiranje. Ker ima krila, leti, hkrati pa tudi rije po zemlji. Prehranjuje se z zrakom. Bruha tudi ogenj. Na glavi ima rog, okrog vratu pa grivo. Ima tudi košat rep kot veverica. Na sredini čela ima eno živo rdeče oko.

Jasna Alagić

(Društvo Novi paradoks)

82

Ko je bil Renato v zaporu, je vodil cvetoč posel, ki ni le zadovoljeval njegovih finančnih potreb, temveč mu je dopuščal celo, da si je nekaj dajal na stran za hude čase. Njegov prijatelj Toni, s katerim je preživel najstniška leta, mu je namreč v zapor dobavljala drogo. Seveda je Renato ni imel zase, pač pa jo je preprodaval sojetnikom. Kot nekdanji športnik se droge ni dotikal, le kadil je kot Turek.

Renato je bil nekoč boksar. Zdaj se je to zdelo tako rekoč v prejšnjem življenju. Žal pa boks ni bil edina Renatova strast, druga in mnogo bolj pogubna je bila hazardiranje. Karte, športne stave, igralnice, kar koli. To je seveda presegalo njegove boksarske prihodke, za katere ne bi mogli reči, da so bili slabi, žal pa so bili neredni. Tako si je Renato našel stranski prihodek z izterjavami denarja za različne naročnike, kar mu kot boksarju ni bilo težko. Vse bi bilo v najlepšem redu, če ne bi ob neki priliki nekega dolžnika nekoliko preveč pritisnil. Pač, njegovi stranki je dolgoval nekaj tisočakov, niti ne zares veliko, vendar se nikaikor ni bil pripravljen razumno pomeniti o odplačilu dolga. Kar trmaril je, da ničesar ni dolžan in da ne bo plačeval, česar mu ne naloži sodišče. Tako je Renato uporabil svojo desnico, ena ne premočna opozorilna bunka v čeljust naj bi ga opozorila, da nima opravka s sodnimi zadevami in da so njegovi dolgovi drugačne narave. Torej pritisnil ga je, dolžnik se je opotekel korak nazaj, se spotaknil ob robnik pločnika in trdo padel na teme. Počeno lobanjsko dno, otekline na možganih, kazalo je kar slabo, vendar je na svojo in Renatovo srečo preživel. Če bi umrl, bi Renato sedel zaradi umora, tako pa jo je odnesel z napadom, nasilništvom in hudo telesno poškodbo. Resnično se je svojega dejanja kesal, se napadenemu opravičil in za vse skupaj dobil tri leta zapora. V zaporu mu sploh ni bilo hudega. Cele dneve je treniral, bil je v boljši formi kot kdaj prej, dobil je dobrega prijatelja, Adriana, nekdanjega vojaka, ki je v kriminal zabredel s preprodajo vojaškega orožja. Menda je imel bolno hčer s srčno napako. Z ženo Vesno, ki je bila tudi vojakinja, sta komaj zaslužila za tekoče stroške, za resno zdravljenje pa jima je denarja zmanjkovalo. Tip je zato iz skladišča ukradel zaboj starih avtomatskih pušk kalašnikovk, ki jih je nekoč uporabljala slovenska vojska, nato pa jih nadomestila s sodobnejšim NATO-vim modelom. Dejansko nihče sploh ne bi opazil, da puške manjkajo, če se ne bi desetletni

sin enega izmed kupcev z njo važil pred svojimi vrstniki, ki so o tem poročali doma. Nekdo od staršev je o tem obvestil policijo in preiskava je hitro pripeljala do Adriana, ki je posledično postal Renatov dobri zaporniški prijatelj.

Drugače kot Adriano Renato ni imel zunaj nikogar, ki bi ga res pogrešal in zato trpel. V zaporu se je počutil kot riba v vodi. Tamkajšnje odvisnike, zadetke, kot jim je govoril sam, je hitro prepoznal kot poslovno priložnost, saj so mu nadomestili izpad izterjevalskih prihodkov. Denar je namreč nujno potreboval, da je lahko poplačeval lastne hazarderske dolgove, saj bi sicer tudi njega lahko obiskal kak drug Renato ali celo dva, ki bi ga na boleč način podučila o naravi njegovega dolga.

Renato je že po prvih mesecih bivanja v zaporu spoznal, da lahko zadetkom proda skoraj vse, kar jih zadene. Njegova konkurenca so bili predvsem zaporniki, ki so odvisnikom prodajali antidepressive, in seveda nekaj prekupčevalcev, ki so v zapor dobavljali pravo robo. Razumljivo mu nihče od teh ni bil fizično enakovreden in tako so kmalu začeli tudi oni delati zanj, ali pa so se umaknili s tržišča. Kot rečeno, je Renatu drogo v zapor dostavljala mladostni prijatelj Toni. Nabavljal jo je pri nekem Maksu, varnostniku pri agenciji, ki se je ukvarjala z varovanimi prevozi denarja. Renato je vedel, da se Maks ukvarja še z različnimi drugačnimi mafijskimi posli, o podrobnostih pa se niti ni hotel zanimati.

Renatov zaporniški posel je cvetel, vse dokler nista bila z Adrianom istega dne izpuščena. Tisti dan ju je pred zaporom pričakala Adrianova žena Vesna in ju peljala v domače mesto. Zdaj, ko je bil Renato končno spet svoboden kot ptička na veji, pa je njegovo premoženjsko stanje v nekaj mesecih postalo kritično. Tudi Toni se je soočal s podobnimi težavami, in ker sta bila že uigrana ekipa, sta se sestala v bifeju na bencinski črpalki ob ljubljanski obvoznici, da bi skupaj našla kako rešitev.

»Živijo, Toni, že dolgo te nisem videl, kako ti gre?«

Toni je nejevoljno pogledal Renata: »Oh, nič kaj dobrega ti ne morem povedati, v krizi sem. Imaš ti mogoče še kakšno rezervo iz zapora ali vsaj poznaš kakega dilerja, ki bi mi dal na upanje?« Renato se je kisko zasmel: »Edini diler, ki ga poznam, si ti in, kolikor vem, tudi ti ne daješ na upanje.« Potem se je zresnil in nadaljeval: »Tudi meni ne gre prav dobro, odkar sem zunaj.

Odkrito rečeno, kmalu bom rabil kak prihodek, sicer bom zabredel v težave.«

»Se mi je zdelo,« je nekoliko malomarno rekel Toni. Potem je premolknil in za trenutek premišljeval, ali naj Renatu pove za idejo, ki se mu je porodila, ko je bil on še v zaporu. Doslej se ji ni pretirano posvečal, vendar se mu je zdaj zamisel zazdela boljša kot kdaj koli prej. Spregovoril je: »Imam načrt, kako si bova oba priskrbel denar.«

Renato ga je začudeno pogledal in mu nestrpno rekel: »No, povej!«

Toni mu je povedal, da že nekaj časa razmišlja o ropu vozila, ki prevažata denar, dnevni izkupiček različnih lokalov: »Saj veš, katera varnostna služba vozi izkupiček na banko?«

»Seveda vem, Maksova, ampak po mojem ne bo navdušen ...«

»Glede na vse, kar veva o njem, ne bo imel dosti izbire.«

Renato je malo razmislil. Ideja se mu ni zdelala slaba, bolj ga je skrbelo, kako bi jo sprejel Maks: »Maks ni kar tako, tip je mafijec, sicer mala riba, ampak rečem ti, ni eden tistih neškodljivih debilčkov, ki le malo po strani služijo.«

Toni se je strinjal: »To je sicer res, ampak Maks ima dobro legalno službo in njegove stranke gotovo ne bi bile vesele, če bi poznale njegovo popoldansko obrt, se ti ne zdi?«

»Pa že,« mu je odvrnil Renato po krajšem razmisleku. »Ampak kdo bo pa verjel nama, tebi zadetku in meni bivšemu kaznjencu, najina beseda proti njegovi ...«

»Poslušaj,« ga je prekinil Toni in se zarotniško nasmehnil. »Ko mi je zate dobavljala robo, sva se običajno dobivala v tem bifeju pri obvoznici. Ob neki priliki sem s telefonom malo posnel, kaj sva se pogovarjala pa kaj je govoril puncam, ki delajo tukaj ...«

»Ti si ga snemal, on ti je pa kar pustil?«

»Saj ni vedel,« se je zarežal Toni. »Še sam nisem vedel! Po nesreči sem v žepu vključil kamero ter vse posnel.«

Renato je navdušeno prasnil v smeh in Toni je nadaljeval: »Dolgo nisem vedel, kaj bi s tem posnetkom. Saj veš, če bi ga sam izsiljeval, bi jih fasal. Potem pa sem se spomnil, da se tebe Maks boji in da bi morda postal razumen, če bi se skupaj pomenila z njim. Kaj praviš?«

Seveda je bil Renato za. Toni ga je prepričal, takoj ko mu je omenil posnetek.

Toni in Renato, sta jo zadovoljna, ker se jima je zdela prihodnost ponovno svetla, mahnila naravnost k Maksu. O Maksu je Toni poznal dovolj svinjarij, da je vedel, da ga ne bo težko pripraviti k sodelovanju. Ko sta pozvonila pri njem, je Maks ravnokar na balkonu pil kavo in kadil. Iz kuhinje se je slišala glasba radia Veseljak. Ko je zaslišal zvonec, je odhitel odpret vrata, prepričan,

da zvoni poštar. Ko je zagledal Tonija in Renata, se je namrdnil:

»Kaj pa vidva tukaj?«

»Kaj dogaja, a me nisi nič pogrešal?« mu je nekoliko prisiljeno sproščeno odvrnil Toni.

»Ne, prekleto, nič! Kaj bi rada?«

»Načrtujeva dober posel in bi te rada zraven.«

»Vajini posli me nikakor ne zanimajo!«

Toni je še kar vztrajal: »Povabi naju noter, pa ti bova vse vseeno podrobno razložila.«

Toni in Renato sta se, ne da bi ju Maks res povabil, zdrenjala mimo njega v stanovanje.

Maks je zavzdihnil: »No, pa pridita na pir, če sta že tukaj, vama bom prisluhnil,« nato pa brž poskusil ustvariti vtis, da ima še vedno niti v svojih rokah: »Imata pet minut časa, da pojasnita, kaj bi rada, potem me ne zanima več!«

Toni je Maksu v nekaj stavkih vse pojasnil, ampak ta po pričakovanjih ni bil za akcijo, ki se mu je zdela nepotrebno izpostavljanje. Konec koncev je imel urejeno življenje, lepe redne in izredne dohodke, zakaj bi po nepotrebem tvegaval? Ni in ni se pustil prepričati in ves čas je nesramno jezikal, zato mu je Renato pripeljal zidarsko klofuto okrog ušes.

Maks se je zagrabil za boleče uho: »Kaj ti je? A si nor?«

Renato ni rekel ničesar, le s prstom je pokazal na Tonija.

Toni se je oglasil: »Dobro me poslušaj. Veš, da vse vem o tvoji preteklosti, da pa ne bi kdo rekel, da si kaj izmišljujem, sem najin pogovor na sestanku, ko si mi prinesel drogo, posnel s telefonom.« Renato se je Maksu prijazno nasmehnil, medtem ko je Toni iz žepa izvlekel pametni telefon in predvajal pogovor izpred nekaj mesecev.

Maksa je zgrabila panika. Zaripnil je v obraz in popadel ga je bes. Skočil je na Tonija in mu poskušal vzeti telefon. V hipu je prišlo do pretepa. Maks je zagrabil Tonijev vrat in mu iztrgal telefon iz rok, ko se je vmešal Renato in z močnim udarcem umiril Maksa, da se je ta zvalil po tleh in le globoko dihal. Toni je vzel svoj telefon in ga spravil v žep.

»Še eno tako, pa ti bom zlomil vrat, jasno?« je zarenčal Renato. Maks je zamomljal nekaj nerazumljivega, a mu je Renato s peto čevlja pritisnil obraz k tlom.

»A ti je jasno, sem vprašal?«

»Jasno, jasno mi je,« je zamomljal Maks, »samo nehaj me pretepati!«

»Če se boš normalno obnašal, se te tudi dotaknil ne bom več, če boš pa spet pameten, potem sebi pripiši posledice.«

Renato se je odmaknil, da se je Maks lahko pobral.

»Vidva sta nora, če bom sodeloval, bodo to pogruntali!«

Toni ga je miril: »Bomo že našli način, kako bomo prikrili tvojo vpletenost. Sicer pa bi mene bolj kot to, kaj bo po ropu, skrbelo tole,« se mu je posmehnil in ponovno pomahal s telefonom.

Maks je zavzdihnil, ko je spoznal, da se iz tega ne bo mogel izviti: »No, lepo, lepo. Ali bom tudi jaz imel kaj od tega?«

Renato se mu je zarežal: »Misliš poleg tega, da vsebine tega pogovora ne bova razposlala tvojim strankam?«

Toni je brž dodal: »Ne skrbi, po opravljenem poslu boš dobil moj telefon pa še pravičen delež plena. Saj menda je v času plač kar lepa vsota denarja ...«

Maks je prikimal: »Res je, če pa počakamo do valentinovega, ko se nabere res veliko ...«

Kmalu zatem sta Renato in Toni odšla.

»Misliš, da bo tiho?« je Toni vprašal Renata.

»Saj nima izbire,« se je zasmel Renato.

Zadovoljna, ker sta dobro opravila, sta se razšla. Renato je Toniju povedal, da se bo sam srečal z Adrianom, saj njega ne bo treba posebej prepričevati. Naslednji dan se je z njim res dogovoril za sestanek, kamor je Adriano pripeljal tudi Vesno, ki je šla rade volje z njim, saj je bil njun otrok pri babici in sta tako imela eno redkih priložnosti, da gresta skupaj ven v lokal, v katerega sta od nekdaj rada zahajala. Prišla sta dobre volje, Renatu pa se je obraz pomračil, ko je zagledal prijateljevo ženo.

Skupaj so sedli za mizo v kotu. Kmalu je prišla privlačna natakarica z globoko razpetim dekoltejem. Renato je naročil eno Laško, da bi se nekoliko sprostil. Tudi Adriano je naročil pivo, Vesna pa je naročila kavo z mlekom, ker je nameravala voziti domov. Renato si je nekaj trenutkov ogledoval razkošen lokal, nato pa le spregovoril.

»Poslušaj, Adriano, mislim, da vem, kako bomo dobili denar za operacijo vajine hčerke.«

Ko je Vesna to slišala, je v trenutku postala sumničava: »Kako? Adriano, ravnokar si prišel iz zapora ... Laura naju rabi!«

Renato ji je segel v besedo: »Poslušaj me prosim, Vesna! Ta posel zagotavlja dobiček, pa tudi varen je! Vaju pa oba potrebujem, ker imata orožje in se nanj spoznata!«

»Kako je lahko posel varen, če zanj potrebuješ orožje?«

»Orožje je samo za krinko, za strašenje, dejansko ga ne bomo uporabili,« je Renato zajel sapo, preden je nadaljeval: »V mislih imam rop kombija za prevoz denarja. Voznik je naš človek, vse bo teklo kot po maslu. Gre za veliko denarja ... Adriano mi je v zaporu pripovedoval, da denar potrebujeta za srčno operacijo svoje hčerke v Ameriki ... Poglejta, to je način. Zanesljiv način ...« Adriano ga je prekinil in prosil, naj ju malo pusti sama. Renato je prikimal in stopil ven na cigareto.

»Prosim te, Vesna, Renato ve, kaj dela,« je začel Adriano. »Pozna ljudi in na take reči se spozna, tudi v zaporu je znal vse urediti, da je bilo tako, kot je prav. Jaz mu zaupam, da je pravi prijatelj, ki me ne bi spravljaj v neko sranje, ki se bo slabo končalo.«

Vesna se še kar ni mogla odločiti.

»Vesna, saj veš, da je operacija edina rešitev za najino Lauro. Enkrat sem zaradi tega že sedel in bom še desetkrat, če bo potrebno. Če Renato pravi, da je varno, potem ...«

»Prav,« se je končno strinjala tudi Vesna.

Sledilo je skupno načrtovanje. Vesna je vztrajala, da morajo predvideti vsako podrobnost do trenutka natančno. Delovati morajo kar se le da usklajeno in brez napak, da se bo rop posrečil in da ne bodo pristali v zaporu. Adriano in Maks sta jo podpirala, nekoliko manj sta bila zagnana Renato, predvsem pa Toni. Ko jim je Vesna predložila načrt akcije, za katerega je zahtevala, da se ga vsak do pičice natančno nauči na pamet, je Toniju prekipelo. Glasno se je zasmel in rekel: »Saj jaz sem tako ali tako narkoman, meni čisto nič ne morejo.«

Vesna je ostala resna: »Ti pa pazi, da se tisti dan ne boš predoziraj!«

Toni je prasnjal v krohot. »Nič se ne smej, to je resno,« je s težavo brzdala jezo Vesna.

Toni je zavzdihnil: »Prav, no, poslušam.«

Renato pa je končal nesmiselno prerekanje in mu ostro zabrusil: »Le poslušaj, da ti ne bom ene prilimal.« Toni, ki je vedel, kako nestrpen in grob je lahko Renato, se je malce zresnil in utihnil. Vesna je nadaljevala: »Z Adrianom bova poskrbela za varnostnike, Maks bo pravočasno priskrbel informacije o kombiju. Ti, Toni, pa boš priskrbel eter, da bomo uspavali varnostnike.« Toni si spet ni mogel kaj, da se ne bi norčeval: »A jih ne bi raje kar postrelili?«

Vesna je naveličano zavzdihnila: »Bodi resen, Toni. Akcijo bomo speljali brez prelivanja krvi.«

Renato se je strinjal z Vesno in dodal: »Vsekakor pa bomo rabili dodaten načrt za pobeg.«

»To vam bom razložila po poti. Bistveno je, da se vsi natančno držimo načrta.«

Adriano je prikimal: »Stoodstotno se strinjam.«

Maks je zabrunda: »Če bo Vesnin načrt deloval, bo vse teklo kot po maslu, za vsak slučaj pa bom vseeno zrihtal še neprebojne jopiče.« Za trenutek je premolknil in dodal: »Zdaj pa bi rad kaj več vedel o načrtu.«

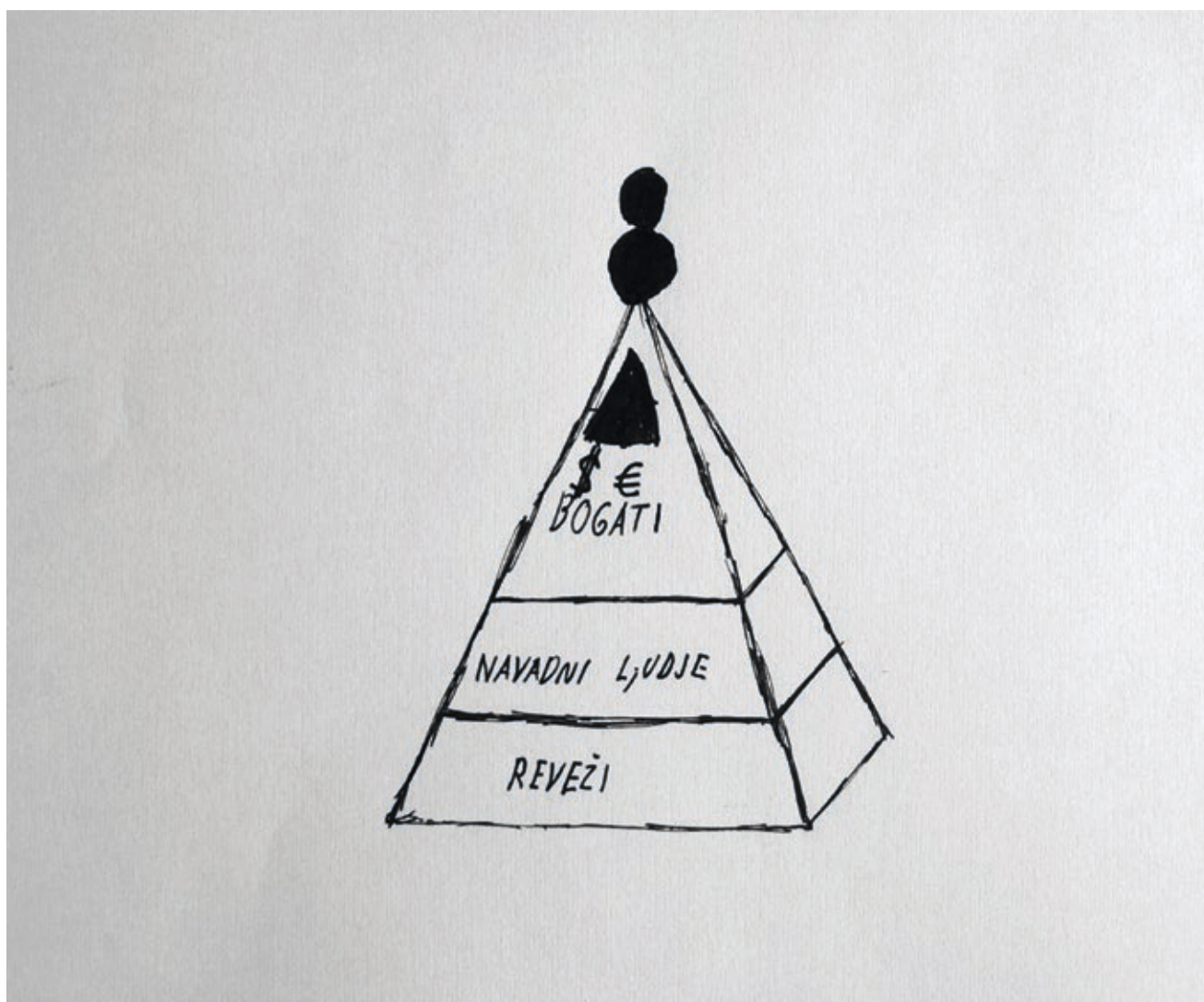
Vesna je prikimala: »Maksa bomo najprej uspavali.« Maks se je zdrznil, Vesna pa je hitro pomirjujoče nadaljevala: »Nič se ne boj, ko se boš zbudil, te bo le malo bolela glava, kot da bi imel

mačka. Tako druga dva varnostnika ne bosta posumila, da si z nami sodeloval. Naš kombi bo vozil Renato. Odpeljali se bomo ob 19.30. Kombi bomo odpeljali v podvoz avtoceste v bližini Rakove Jelše, kjer ga bomo pustili, denar pa bomo preložili v dva avtomobila in se odpeljali. Dobili se bomo čez trideset dni na dogovorjenem kraju, kjer si bomo razdelili plen.«

Po tednih vaj in ponavljanj je na valentinovo končno nastopil odločilni večer. Maks je sporočil, da je kombi naložen z denarjem iz njihovih partnerskih trgovin, kjer so ljudje nakupili na tone daril. Denar naj bi zvečer prepeljal na varno v banko, zato se načrt spleča izpeljati nocoj, jim je zatrdil. Vse je bilo torej organizirano! Dobili so se v zapuščeni tovarni na obrobju mesta. Zgradba je bila na samotnem prostoru ob reki, od najbližjih hiš

jo je ločeval gozdiček. Streha se je že sesedla vase, stene pa tudi niso bile več trdne, tako da tja ni zahajal skoraj nihče. V stari hali, v kateri je bilo še vedno nekaj zarjavelih strojev, so bili tako čisto sami. Prostor so osvetljevali žarometi kombija. Vesna je iz prtljavnika prinesla dve veliki črni torbi in ju položila na tla. V eni so bile avtomatske puške, v drugi neprebojni jopiči in obrazne maske. Ko je Toni zagledal maske, je bruhnil v smeh, saj so imele podobo ameriškega predsednika Trumpa.

»Vidim, da imaš še vedno smisel za humor,« se je smejal Toni. Vesna se mu je namuznila: »No, zresni se, Toni, raje glej, da se ne boš v zadnjem trenutku zadel.« Potem je resno rekla: »No, če ste vsi razumeli napotke in se jih boste držali, lahko odpelješ, Renato.« Renato je odgovoril: »Velja, torej gremo.«

Po petnajstih minutah so se ustavili pred nakupovalnim centrom Hofer v Mostah, kjer so čakali na kombi z denarjem. Zdelo se je, da ga ni celo večnost. Ko je končno pripeljal, je Renato opazil, da Maks sam sedi spredaj, druga dva varnostnika pa sta zadaj, v zaprtem prostoru oklepnega kombija, kot so se dogovorili. Renato je naročil Toniju, naj se kombiju neopazno približa. Ko se je vozilo ustavilo in je Maks odprl vrata, je Toni bliskovito prisedel k njemu v kabino. V glavo mu je nameril avtomatsko puško. »Dobro me poslušaj! Vozi, kakor ti bom naročil, drugače ti poženem kroglo v glavo!«

Toni je govoril glasno, skoraj je kričal, da sta ga varnostnika v zadnjem delu lahko slišala.

Tudi Maks mu je glasno odgovarjal: »Počasi, počasi, družino imam, tri majhne otroke ...«

Toni je še glasneje zavpil nanj: »Vozi, sicer te počim!«

Maks je hitro speljal. Varnostnika sta spoznala, da gre zares. Eden je začel mrzlično tipkati po radijski postaji, da bi prijavil napad, a mu je odgovarjalo le šumenje. Ni seveda vedel, da je Maks pred tem postajo zamenjal s pokvarjeno in da bodo delujočo postajo v okradeni kombi znova namestili, ko bodo varnostniki uspavani, da sum ne bi padel na Maksa.

Pripeljali so do zapuščene tovarne. Varnostnika sta dogajanje opazovala skozi majhne line oklepnega dela kombija. Pripravila sta se na boj z roparji, zato sta v rokah držala napeti pištoli.

Renato je Maksa izvlekel iz kabine, tako da sta ga varnostnika lahko videla, in ga prisilil, naj poklekne. Na sence mu je prislonil puško in nagovoril varnostnika: »Dobro me poslušajta! Če ne bosta takoj odprla, bom šoferju odpihnil glavo!«

Maks je skoraj v joku nagovoril tovariša: »Fanta, prosim, odprta, saj vesta, da imam majhne otroke ...«

Renato ga je prekinil: »Štel bom do deset, potem bo pokalo!«

Renato je začel šteti.

Prvi varnostnik je rekel: »Kaj naj zdaj?«

»Jaz nočem imeti nikogar na vesti, sploh pa ne Maksa, ki je dober človek. Očitno tile mislijo resno!« je rekel drugi varnostnik, ko je bil Renato že pri tri.

»Počakaj, vseeno jim ne moreva kar takole pustiti ...« je ugovarjal prvi, medtem ko je drugi že zavpil Renatu:

»Stoj, odpirava!« In že je odpiral vrata.

Znašla sta se pred vrsto Trumpov, ki so vanju merili z vojaškimi avtomatskimi puškami.

»Odvrzita orožje!« jima je ukazal Adriano. V šoku je prvi varnostnik po nesreči sprožil pištolo in za las zgrešil Renata. Renato je v trenutku odgovoril z rafalom. Nekaj strelav je zadelo drugega varnostnika v prsni koš, ga vrglo po tleh in mu polomilo nekaj

reber, huje pa ga ni ranilo, za kar se je imel zahvaliti neprebojnemu jopiču. Prvi varnostnik je v trenutku odvrigel orožje in se vrgel na tla.

»Ne streljajte, ne streljajte, predava se!« sta vpila.

»Ne streljaj!« je tudi Adriano ustavil Renata, preden je bil kdor koli resno ranjen.

Renato, Toni in Vesna so skočili v kombi in izvlekli varnostnika ter ju z Maksom vred zvezali in uspavali z etrom. Ko so vsi trije izgubili zavest, so pokvarjeno radijsko postajo brž zamenjali z delujočo. Ves denar so prenesli v svoj kombi in se odpeljali do Rakove Jelše. Pod dogovorjenim mostom sta jih čakala dva avtomobila, kamor so ponovno preložili denar. Kombi so prestavili v prosti tek in ga porinili v bližnji graben, sami pa so se odpeljali z avtomobiloma.

Bilo je nekaj tednov kasneje, skoraj v času kosila, ko se je Toni počasi zvrnil s postelje. Njegova minula noč je bila naporna. Najprej je stopil do hladilnika in iz njega vzel tri piva, potem se je usedel v dnevno sobo pred televizijo in enega odprl. Spomnil se je, da ima še nekaj heroina, zato si je iz predala v nočni omarici prinesel ampulo in iglo ter si pripravil šus. Žal se je tokrat Toni zadnjič zafiksal, saj se je predoziral. Po nekaj dneh se je hišnik začel spraševati, kaj je s Tonijem, saj se je po hodniku pred vrati njegovega stanovanja širil neprijeten, sladkoben vonj. Na silo je odprl vrata in v dnevni sobi na kavču našel mrtvega Tonija. Takoj je poklical policijo.

Na prizorišče je prišel kriminalist Pavle, ki je zadnje tedne raziskoval rop kombija za prevoz denarja, pri čemer je vedno znova zašel v slepo ulico. Sumil je, da je v zločin vpleten voznik, varnostnik Maks, čigar preteklost ni bila čista, vendar mu ni mogel ničesar dokazati. Prav ko si je nameraval ponovno ogledati posnetke zaslišanj varnostnikov in skrbno preučiti fotografije kombija, ki so ga našli zapuščenega v grabnu v bližini Rakove Jelše, so ga poklicali zaradi mrtvega odvisnika.

Na prvi pogled ni bilo vse skupaj nič posebnega, še en narkoman, ki se je predoziral. Ko se je razgledoval po stanovanju, pa je v kotu spalnice zagledal popolnoma novo črno potovalko. Odprl jo je in videl, da je polna denarja. Nato je raziskal Tonijev mobilni telefon. Baterija je bila izpraznjena, zato ga je priključil na električno omrežje. Ker ni imel varnostne kode, si je lahko ogledal dnevnik klicev. Opazil je, da je Toni pogosto klical tudi nekega Maksa, in ko je Pavle njegovo številko primerjal s telefonsko številko Maksa, ki ga je sumil roba, je zadovoljno ugotovil, da gre za isto osebo.

Maksa je aretiral kar na službenem mestu in ga odpeljal na zaslišanje, kjer je Maks vse priznal.

Naslednji, pri katerem je na vrata potrkala policija, je bil Renato, ki se prav tako ni mogel veliko izgovarjati, saj so bili dokazi trdni. Medtem so bili Vesna, Adriano in Laura že v Ameriki, kjer je deklica okrevala po uspešni srčni operaciji. Adriano in Vesna sta ravno načrtovala, kako hčerko vpisati v ameriško šolo, ko je tudi njiju obiskala policija, saj so za njima prek Interpola razpisali tiralico. Tako sta tudi onadva pristala v zaporu, mala Laura pa pri babici. Minevala so leta. Laura je hodila že v drugi letnik gimnazije, ko sta se mama in oče vrnila iz zapora. Kaj se je zgodilo z ostalimi, nista vedela, saj je bila Vesna v ženskem zaporu, Adriano pa na pol odprtem oddelku moškega zapora, ki si ga je prislužil zaradi posebnih olajševalnih okoliščin in lepega obnašanja. Laura je starša v zaporu redno obiskovala, saj ji je babica brez olepšav razložila, da je ne bi bilo več med živimi, če njena starša ne bi naredila tega, kar sta. Laura ju zato ni nikoli obsojala za njuno dejanje, vendarle pa se je v vseh teh letih navadila, da sta oči in mami tam nekje v tistih grdih hišah in da je babi pravzaprav njena edina prava družina. Ko so bili končno spet skupaj, se ji je najprej zdelo čudno. Trudila se je boljše razumeti vse tedanje in zdajšnje okoliščine, zato je pristala na sestanek z Renatom, ki je začel po prestani kazni vsak dan klicati, da si jo želi spoznati. Srečali so se v istem baru, kjer so pred leti začeli kovati načrt. Renato jih je že čakal. Bil je sivolas, po temenu plešast, shujšan, upadlega in zgubanega obraza in rumenkaste kože. Videti je bil deset let starejši, kot je dejansko bil. Nekoliko so obujali spomine in se smejali dogodivščini, ki jim je tako zaznamovala življenje. Laura je bila večinoma tiho.

»Maksa je v zaporu ubil neki Ukrajinec,« je pripovedoval Renato, »kmalu zatem, ko so tebe premestili na pol odprti oddelek. Menda sta imela neporavnane račune zaradi neke punce ... saj veš, Maksovi posli,« se je posmehnil Renato, ki ga je trenutek kasneje zvil grd kašelj. Šele čez čas se je umiril in ponovno zadihal. »Ne bom več dolgo ...,« je rekel zase, potem pa se jim vedro nasmešnil in nadaljeval: »... pustimo to. Dragi prijatelji, za vas imam posebno presenečenje!« Za trenutek je premolknil in opazoval, kako so njegove besede učinkovale. Potem je rekel: »Ko smo si razdelili denar, sem ga le malo porabil, da sem poravnal svoje dolgove. Ko sem zvedel, da so dobili Maksa, sem denar skrnil, preden so prišli pome.« Spet je premolknil. Nekaj trenutkov je premišljeval, kako naj pove do konca, nato pa s cmokom v grlu nadaljeval: »Doktor je rekel, da imam le še nekaj mesecev, saj veste, rak.« Kislo se je nasmešnil in ob njegovem nasmehu je Lauro stisnilo pri srcu. »No, tako sem se odločil, da bom preostanek denarja, ki ga ni malo, poklonil Lauri. Naj ima vsaj ona življenje, kot se spodobi, če ga že mi nismo imeli,« je rekel in ji

pod mizo porinil črno torbo. Dodal je še: »Če se ti seveda ukra-den denar ne upira.«

Laurina starša sta Renata objela, pogovor pa kar ni več hotel steči. Le obsedeli so skupaj pozno v noč z besedami, ki so jim obtičale v prsih. Po tej noči Laura Renata ni videla nikoli več. Nikoli pa tudi ni pozabila, da se je, naj je to načrtoval ali ne, prav tako kot njena starša, odrekel lastnemu življenju, da bi ona svoje lahko v polnosti živela.

Udeleženci delavnice

(Društvo Vezi, DC Šent Postojna in svz Dutovlje)

Po dolgem času se zbudim v objemu Lukovih nadpovprečno kosmatih rok. Ko opazujem vrtince zlatih dlak, si mislim, da so se stvari končno malo obrnile na bolje.

Zbolel je za gripo, in medtem ko sem skrbela zanj, sem se je tudi jaz nalezla. Pravzaprav sva malo ogabna, oba premočena od potu kljub zimski zmrzali, ki pritiska od zunaj. Vseeno se ne premaknem niti za centimeter, bojim se, da ga bom prebudila in se bo obrnil na svojo stran. Metaforično in dejansko. To mu je zadnji dve leti prešlo v navado. Zdaj ko je bil bolan, sva skupaj igrala računalniške igre, gledala serije ter se kljub potenju in bolečinam v kosteh ljubila vsak dan. Tako kot včasih. Ne vem, zakaj se mi kar naenkrat toliko posveča. Ni mi mar. Pogledam na uro. Šele sedem je. Popolnoma budna sem, zato se odločim vstati.

Presenetila ga bom s zajtrkom, sklenem. Jajca s porom, njegova najljubša jed, sveže iztisnjen sok in kava. Kasneje še vrč čaja. Previdno vstanem, da ga ne prebudim, in se izmuznem iz postelje. V kopalnici se pogledam v ogledalo. Moje oči so še vedno motne. Počesem si svoje krvavo rdeče lase, nato se odpravim v kuhinjo. Tako. Jajca so pripravljena, sok iztisnjen in dišeča kava nalita v najini najljubši skodelici. Danes bo dober dan, si obljubim.

»Breakfast is served,« se pohecam, ko ga budim. Priznam, smisel za humor ni moja močna točka. Luka se zbudi in se ves krmežljav odpravi za mizo.

»Jutro, ljubica,« reče in me poljubi. Lep je, tudi ko je bolan. Njegovi blond lasje se vihajo v kodre in se svetijo kot rdeče zlato. Njegove plave oči so danes moj svet.

»Kako si?« vprašam.

»Še kar dobro, bolje. U, pa še sok si naredila, res si pridna te dni, ljubica. Kako veš, da je to moj najljubši zajtrk?« Smeje se.

»Očitno sem jasnovidna,« mu vrnem nasmešek. *Kako sva osladna, mi reče cinični glas v meni in doda: Le kako dolgo bo trajalo, preden se spet skrije za svoj zid v mesto, kjer bivata le tišina in oddaljenost?* Utišam cinizem in opazujem, kako Luka golta svoj zajtrk. Očitno mu je res bolje.

Zazvoni telefon. Presenečeno ga pogleda in za trenutek se mu zenice razširijo.

»Samo minuto,« reče in gre v spalnico. Sumničavo čakam, da se vrne, saj ga nikoli nihče ne kliče tako zgodaj.

Vrne se k mizi, tih in zamišljen.

»Kdo te je klical?« vprašam. Strah me je, saj so tako zgodnji klici lahko le urgentni. On molči in strmi v mizo, zajtrk je pozabljen.

»Nisem več lačen,« odrine krožnik od sebe.

»Luka? Je kaj narobe? Se je kaj zgodilo? Ves bled si.«

Kadar mu je nelagodno ali kadar je jezen, odgovarja s molkom. To me razdraži.

»Daj, povej.« Končno me pogleda.

»Kaj je? Samo napačna cifra je bila.« Njegov glas je tečen.

»To očitno ni res!«

Vem, da bi ga morala pustiti pri miru, vendar še naprej rinem vanj. Vedno me preobrazi v sitno, zadirčno žensko in to mu zamerim.

»Veš, da mi lahko poveš, kadar je kaj narobe,« dodam s prisiljeno umirjenostjo. Zadnje čase skušam nadzirati svoj temperament, vendar čutim, kako moja dobra volja izpuhne v zrak.

»Ni pomembno, kdo je bil, raje se odločiva, kaj bi delala: igrala ali kaj gledala?«

Končno zagledam njegove oči. Opazim paniko. Prestraši me. Razjezi.

Moj strah najde oporno točko. Zatresem se od jeze, a še vedno mi uspe z mirnim glasom reči:

»Kdo je ona? Kako dolgo me že varaš?«

»Jezus, histerična si, ženska. Kakšne neumnosti sprašuješ! Se sploh slišiš?« mi odvrne jezno. Široka ramena potegne nazaj in se zastrmi v točko nad mojo glavo. Nekaj časa mu sledim s očmi, analiziram njegovo mimiko. Videti je živčen. Spet mi ni odgovoril na vprašanje, moj sum se okrepi in v sebi čutim val, ki narašča v cunami. On nekaj skriva in jaz naj se pomirim!?

»Pokaži mi telefon, videti hočem številko!«

»Prav, poglej telefon, ampak zdajle se obnašaš kot prasica!« mi vrže strupeno ost in zavzdihne, kot da sem ga razočarala. Vzame telefon in mi ga vrže v naročje. Gledam v ekran in opazim niz klicev med nekim Matejem in njim.

»Kdo je Matej? Prvič slišim zanj. Zakaj sta se tolikokrat slišala?« Luka se naslanja na zeleno kuhinjsko omarico in me besno gleda. Roke, ki so me še zjutraj objemale, so zdaj trdo prekrizane, najraje bi mi pokazale sredinca.

»Prav, hočeš slišati, kdo je Matej? Tip je, s katerim sem te prevaral na službeni poti, pred dvema tednoma. Delala sva vse, česar ti

nočeš več.« Naredi premor in doda tiho: »HIV mi je dal. HIV imava.« Ne morem ga več gledati. Strmim v napol pojedena jajca, ki sem jih z ljubeznijo naredila pred pol ure. Ali pred celo večnostjo, čas je postal banalen. Roke se mi začnejo tresti.

»Si zadovoljna z resnico?« zavpije.

»Si resen?«

»Resen sem. Ti deluje, kot da se šalim? Maščeval sem se ti, ker si me prevarala z mojim prijateljem.«

»Čakaj, čakaj, Luka, to je bilo pred dvema letoma, ti pa mi še vedno mečeš v obraz. Kakšen bulšit mi prodajaš! Se sploh zavedaš, kaj si naredil?« Na jok mi gre. »HIV imaš? Kako veš?« zakričim, da kar odmeva v mali kuhinji.

»Zjutraj je dobil rezultate preiskave, nisem vedel, kaj ima. Misliš, da bi se nalašč okužil?«

Pomislim na knjigo, ki sem jo hotela napisati, na otroke, ki sem jih hotela imeti in na seks, ki sem ga še hotela doživeti. Moje sanje in upanje zdaj prekrije bolezen, vse je izkrivljeno in oskrunjeno. Naenkrat se mi stemni pred očmi, nenaden položaj me spotakne in pahne v globoko, črno brezno. Padam in padam in treščim na dno. Tam sta samo sovrašтво in bes. Zaprem oči. Ko jih spet odprem, sem pri pultu z

nožem v roki. Kako sem prišla od mize do pulta? Sploh ne vem. »Ti prasec,« zašepetam. »Samo zato, ker sem te enkrat prevarala. Kakšen izgovor je to?!« Luka pogleda nož v mojih rokah in stopi korak nazaj.

»Si nora? Kaj boš z nožem?«

Skočim naprej, ječim kot ranjena žival in mu zarijem nož v prsi, enkrat, dvakrat, trikrat, vedno globlje. Luka pade na tla. Rdečina pred mojimi očmi preide v realnost, kri je povsod, na moji obleki, na tleh in na mojem obrazu.

»Lucija,« zašepeta. In umre. Spustim nož, ki bučno pade na tla in me zbudi iz transa besnosti.

»O, moj bog, kaj sem naredila! Luka? Luka!« Spustim se na tla, kolena mi kot škrlatni slap zalije kri. Tresem njegova ramena in ga skušam z golo voljo obuditi.

»O, bog, kaj sem naredila!«

Anja Sagmeister

(Zavod Pelikan – Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Strah me je,« pomisli Sonja. Osramočeno stoji sredi sobice brez naravne svetlobe. Na sebi nima niti krpice oblačil, v nos ji vdira vonj po etru in čistilih. Sterilni, bolnišnični vonj. Ker ni oken, ne ve, koliko je ura, in konec koncev to ni več važno. Banalna stvar – čas. Poleg nje stoji bolniška sestra strogega in čokatega videza. Gleda jo z naveličanimi, že vsega vajenimi očmi. Pač, delo na psihiatričnem oddelku ima tak učinek, da te nič več ne šokira, še posebej ne pogled na prestrašeno, presuho dekle. Vendar ta pogled Sonjo še bolj prestraši in tudi malo razjezi.

»Ali imam lahko vsaj malo zasebnosti?« reče utrujeno.

Sestra se ne obrne stran. Z glasom, ki ni neprijazen, reče:

»Oblačila položi na mizico poleg sebe. Dobiš jih nazaj, ko boš šla domov.«

Podaja ji grdo, grobo pižamo in končno odvrne pogled s Sonjinega obraza. Doda:

»Obleci tole, najbrž te že zebe.«

Sonja položi svojo poletno obleko, ki bi se prilegala tudi malo večjemu otroku, na mizico. Tudi ta je, kot vse pohištvo v tem prostoru, gotovo že videla boljše čase.

Rjasta in grda kot jaz, pomisli Sonja nekoliko histerično. Hitro obleče pižamo, ki jo je tako kot sestro zasovražila že na prvi pogled, in se zazre v steno, da bi zbrala misli. Stena je svetlo rumene barve. Sonja bi jo opisala kot vedro, če bi bila v boljši koži. Zdaj pa jo spominja na urin in že začuti, kako se ji dviguje želodec.

Anja Sagmeister

(Zavod Pelikan – Caritas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

Ko se jutranje sonce in vetrič prebijata skozi palmove liste, mi govornica, da se začne nov dan. Z obale v daljavi mi kriki amazonske papige narekujejo, da je čas za trening. Uteži so postale drugi jaz, in ko jih z bolečino užitka premagujem, mi telo daje vedeti, da postaja utrujeno, in znojne kaplje narekujejo užitek, ki se ga ne da opisati. V ozadju slišim odpiranje slastnega svežega kokosa in zaznam vonj prečudovite papaje, kar napoveduje čas za osvežitev in napolnjenje mojega preznojenega telesa. Ohladim se z zunanjim tušem in se pripravim za delo, ki ga opravljam stoodstotno in zanesljivo.

Gre za varovanje oseb, ki so mi bile zaupane. Zavedam se nevarnosti in posledic, ki me lahko doletijo, saj je tukaj, kjer sem zdaj doma, in sicer v Dominikanski republiki, nasilja in kriminala neprimerno več kot v Sloveniji. Pride Sossio – patron.

»Dobili bomo obisk,« reče, »poskrbi za varnost.«

Bliža se noč. Bakle gorijo ob bazenu, potoček žubori in svit sončnega zahoda mi zastira pogled na patrona. Zavedam se, da je on tisti, ki je pomemben, jaz pa ta, ki mora poskrbeti za njegovo varnost. Tako kot sem vsakič doslej. Močni ritmi salse pozivajo čudovita dekleta na ples. Yasmin se približa patronu in ga z milim glasom zvabi v ritem glasbe. Njegov pogled mi pove, naj ostanem miren, a usmerjen nanj. Po licu mi priteče potna kaplja, ko se onadva veselo vrtita ob glasbi. Umirim se, a moje oko ostane na njem. Ta noč je mirna, vsaj v primerjavi z nekaterimi prejšnjimi. Hvala bogu.

Čez nekaj časa se mi patron približa in mi pove, da se je danes počutil še posebej varnega, ker sem jaz pazil nanj. Ob komplimentu me preplavi občutek uspešnosti in zadovoljstva. Tudi v nadaljevanju noči ne umaknem pogleda z njega. Proti jutru se nekaj gostov – pomembnih gostov – ohlaja v bazenu. Nenadoma pristopi k meni gospodična z mangrovinim cvetom v laseh in mi zašepeta:

»Lahko te povabim na pijačo ali pa me ti pospremiš do šanka ob bazenu.«

Seveda je v moji službi – če se delu, ki ga opravljam, sploh lahko reče služba – prepovedano vse, dokler patron ne sporoči, da je varovanje končano. Ne da bi vedel za njeno ponudbo, pristopi patron in pravi:

»Soki, prost si. Sedaj je čas zate.«

Ko se želim umakniti na samo v daljavo mangrove, zaslišim ženski glas:

»Gringo, sedaj si prost,« pravi. »Lahko greva na pijačo.«

Odideva do šanka. Moje delo je končano in lahko sem to, kar sem. Seniorita si naroči Bacardi in jaz kot zmeraj Corono.

Od mene verjetno hoče več kot le pijačo, saj začne spraševati, ali bi jo zapeljal do njene haciende, a jaz kot zvesta in predana oseba pripadam samo svoji ženi in tako tudi ostane.

Zjutraj se odpravim domov na svoj ranč, ko med vožnjo zazvoni telefon. Na zaslonu se izpiše ime Sossio in najprej pomislim na to, da se je nekaj zgodilo. A so le besede zahvale in napotilo, naj varno odpeljem domov.

»Pa spočij se, ker jutri letimo v Panamo.«

Ko prispem domov, je že jutro in sonce je zelo močno. Pred vhom zaslišim klice svojih dveh angelov:

»Papi, papi!«

Objamemo se in pocartamo.

Nato pristopi žena in me z mrkim pogledom okara. Vidi se mi, da moram v kratkem naprej. Odidem pod tuš ter si privoščim naravni sok in tropsko sadje. Še malo skočim v bazen in kot vedno me že kličejo uteži. Postale so moj drugi jaz in del mene. Po zaključenem napornem treningu se ponovno stuširam in pogledam svoje telo. Napeto in utrjeno. Nagovorim se:

»Soki, poglej, kaj si naredil iz sebe!«

Tehtam sto pet kilogramov in na mojem telesu ni niti malo odvečne maščobe. Ponosen sem nase in ponosen na delo, ki ga opravljam tisočodstotno in ki me zelo veseli. Nato se s svojima angelčkoma odpravim na peščeno obalo, na kateri uživamo do večera. Ko se vrnemo domov, se pripravim na dan, ki me čaka, na obisk Paname. Zjutraj je menjava varovanja, ki se ga lotim spočit in pripravljen na nove dogodivščine. S patronom sedeva v njegovo malo zasebno letalo. Med pogovorom omeni, da bo današnji dan zame velika preizkušnja. Samo prikimam in rečem:

»Vse moje življenje je ena sama preizkušnja.«

Zasmeji se in mi s prijaznim glasom reče:

»Nič ni zaman. Samo verjemi vase in se spoštuj.«

Prispemo v Panamo. Pristanemo na majhnem, skromnem zasebnem letališču, pravzaprav samo letalski stezi. Prvi stopim iz letala. Vedno sem prvi, saj moram oceniti, kakšna je varnost, pri čemer izpostavim svoje telo. Nепrebojnega jopiča ne nosim. Tudi tukajšnji policisti ga ne nosijo. Tukaj je vse drugače kot v Sloveniji. Pripelje se črn avtomobil in iz njega stopijo trije ogromni črnici. Madona, res gorile, tudi v primerjavi z mojimi stopetimi kilogrami. Takoj mi pride na misel, da lahko videz tudi vara in da bi se, če bi bilo treba, z njimi spopadel do smrti. To sem dolžen

Sossiu. Patron stopi iz letala in k njemu se napoti moški z belim suknjičem. Nenadoma začutim patronovo roko na svoji rami in pomirjujoče reče:

»Vse je ok.«

Sedemo v avtomobil in se odpeljemo do majhne vasice. Ves ta čas budno pazim na dogajanje okoli nas, tako v avtomobilu kot zunaj njega. Gospod z belim suknjičem in Sossio se odpravita v nekakšno kolibo, barako iz bambusa. Jaz ostanem zunaj s tremi gorilami. Sossio mi je tako naročil. Čez čas mi domorodka prinese odprt kokos in mi ga ponudi. Ne odzovem se, tako kot zmeraj ob podobnih priložnostih, saj je moje delo varovanje in ne zabava. Moje oči in ušesa opazujejo okolico. Naenkrat ostanem sam, gorile so nekam odšle. Iz kolibe zaslišim:

»Todo bien.«

Vse dobro. Patron se vrača s kovčkom in odpraviva se v avto, s katerim naju šofer odpelje na letalo. Pogledujem proti kovčku, čeprav me ne sme brigati, kaj je v njem. Moje delo je varovanje in ne firbčnost. V patronov dom se vrnemo proti večeru.

Patron je opazil moj znoj, ko sem stopil iz letala in zagledal tiste tri gorile. Čutil je mojo napetost, pa je molčal in čakal, ali bom klonil pred njimi. Vendar nisem. Zdaj mi po napornem, res napornem dnevu reče:

»Soki, hvala, kapo dol. Sem vedel, da se lahko zmeraj zanesem nate. Če kaj potrebuješ, mi samo povej.«

Odgovorim mu:

»Že tako sem dobil vse, kar bi si lahko želel. To, kar delam, mi je v ponos in v veselje.«

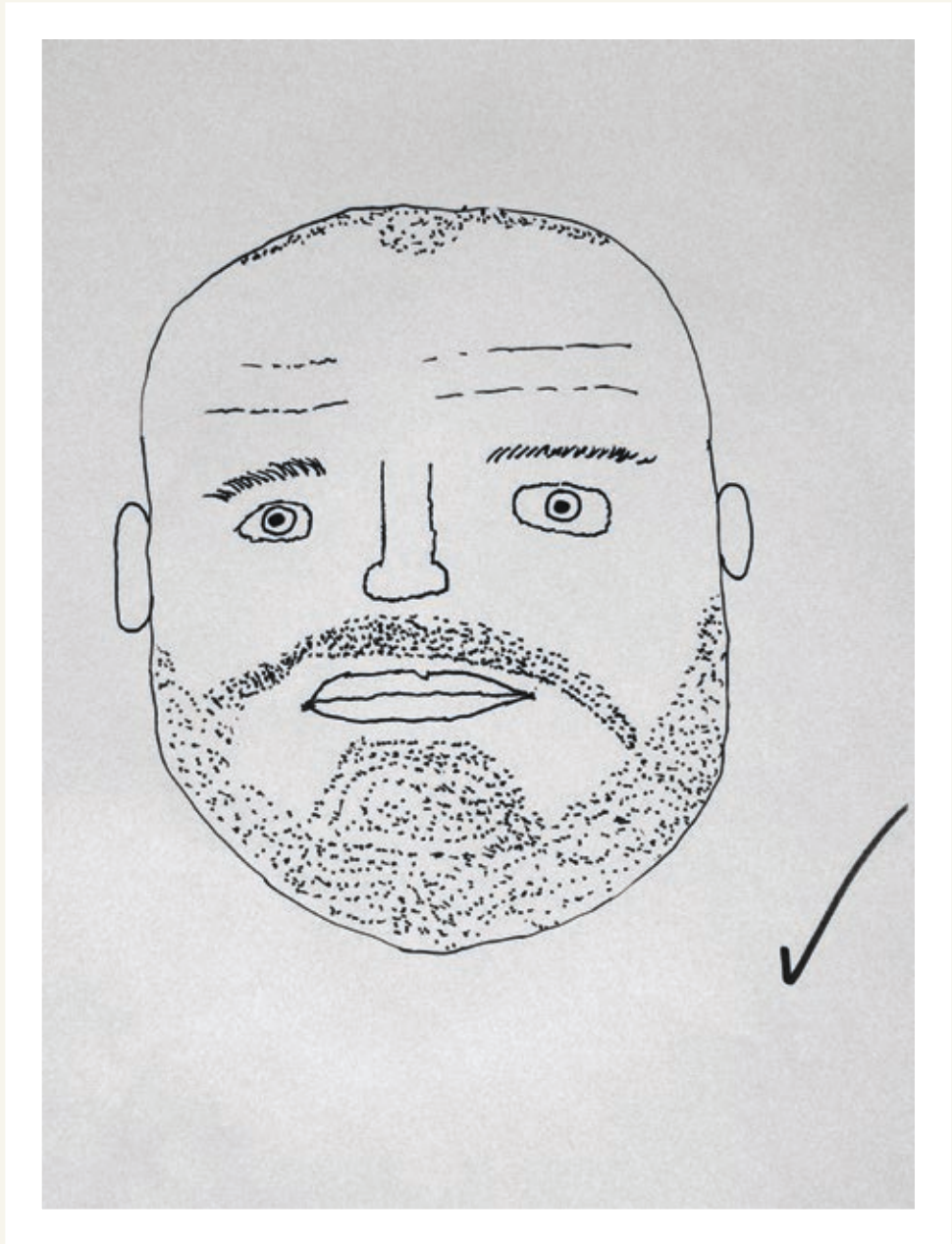
Nato mi poda roko in pravi, da sem prost in da si lahko privoščim prigrizek ali naravni tropski sok. Zahvalim se in takoj zaslišim:

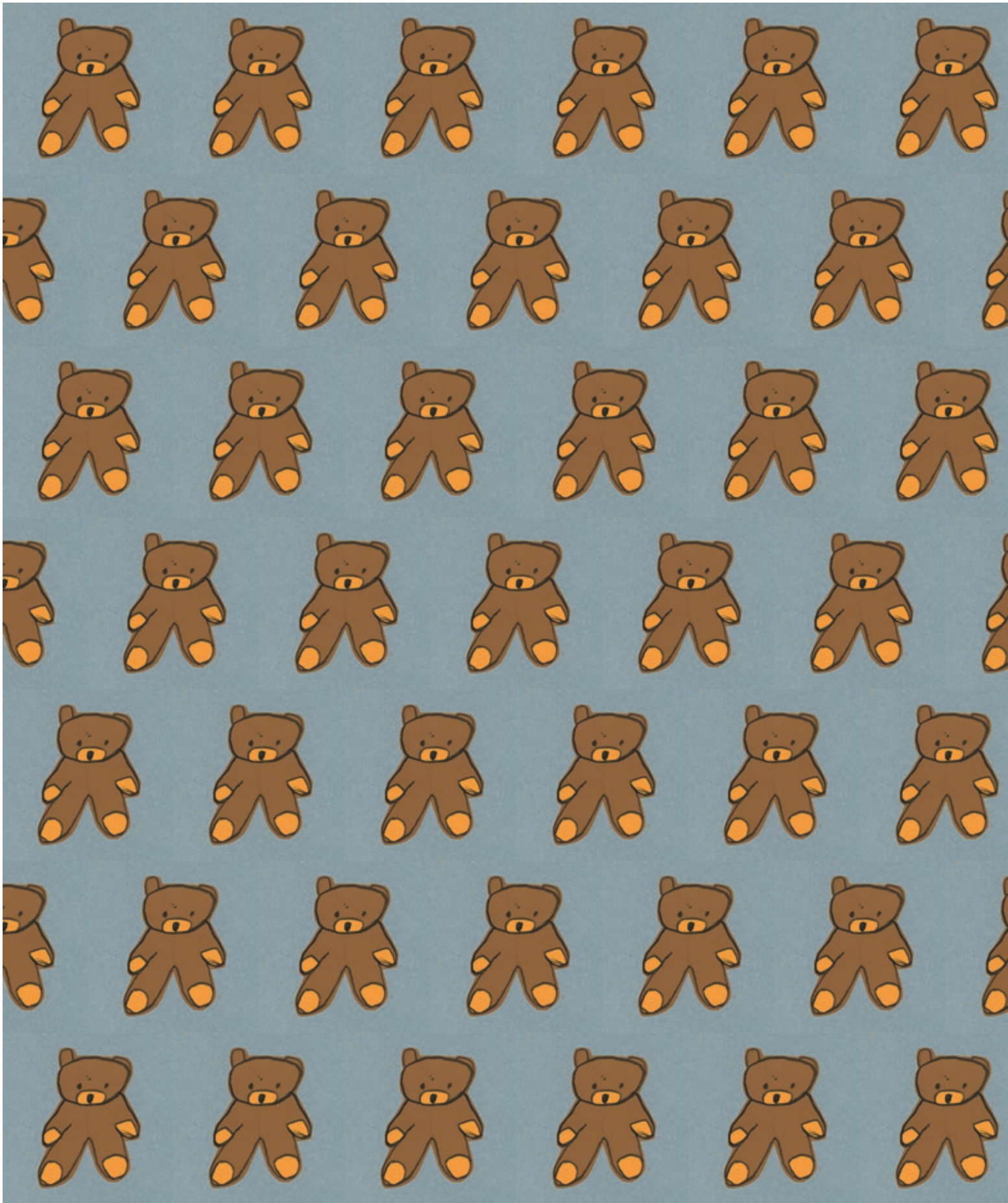
»Ne zahvaljuj se mi. Jaz in moja družina se moramo zahvaliti tebi. Sam Bog te je poslal k meni na ta otok.«

In tako se konča majhen del mojega življenja v Dominikanski republiki.

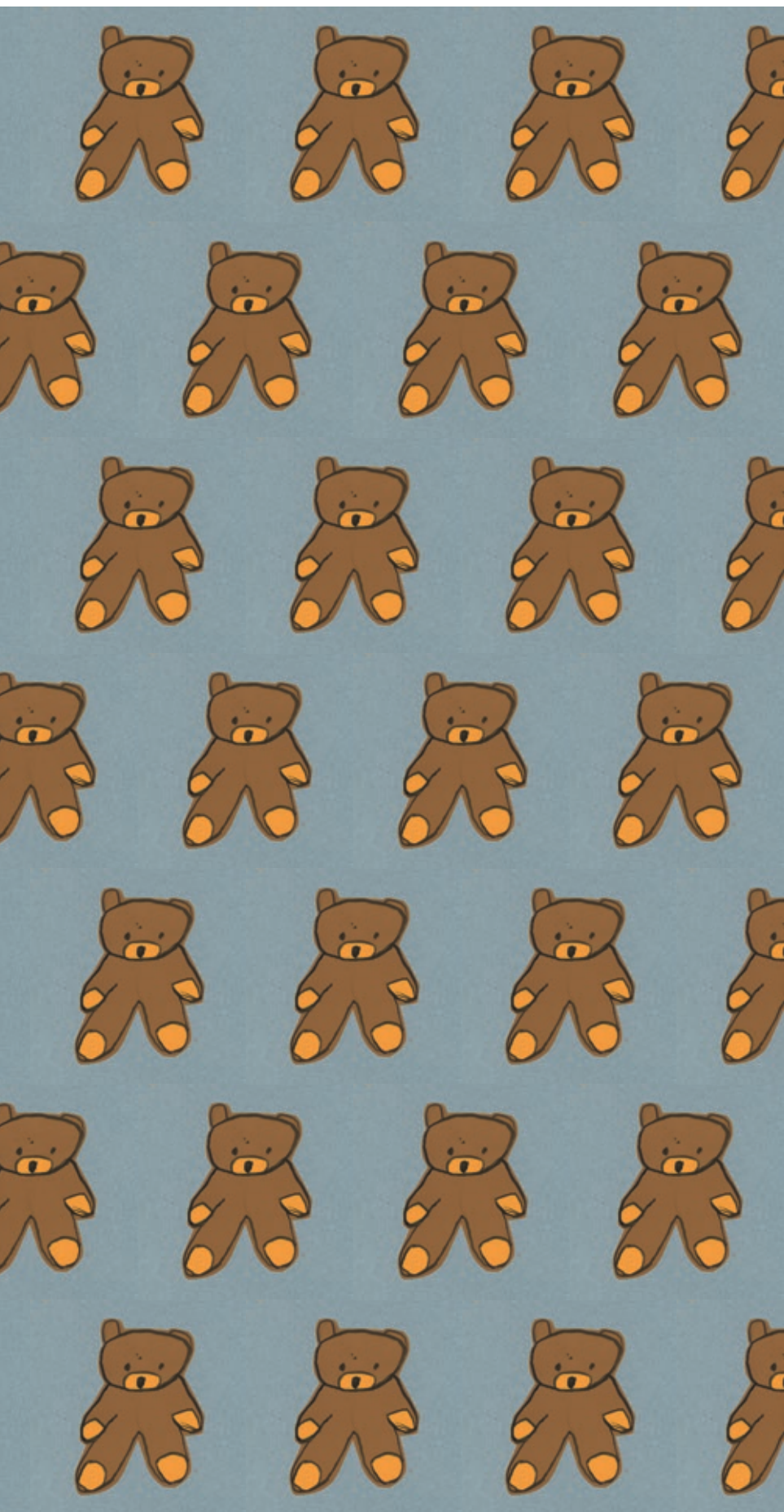
Z. L. C. R.

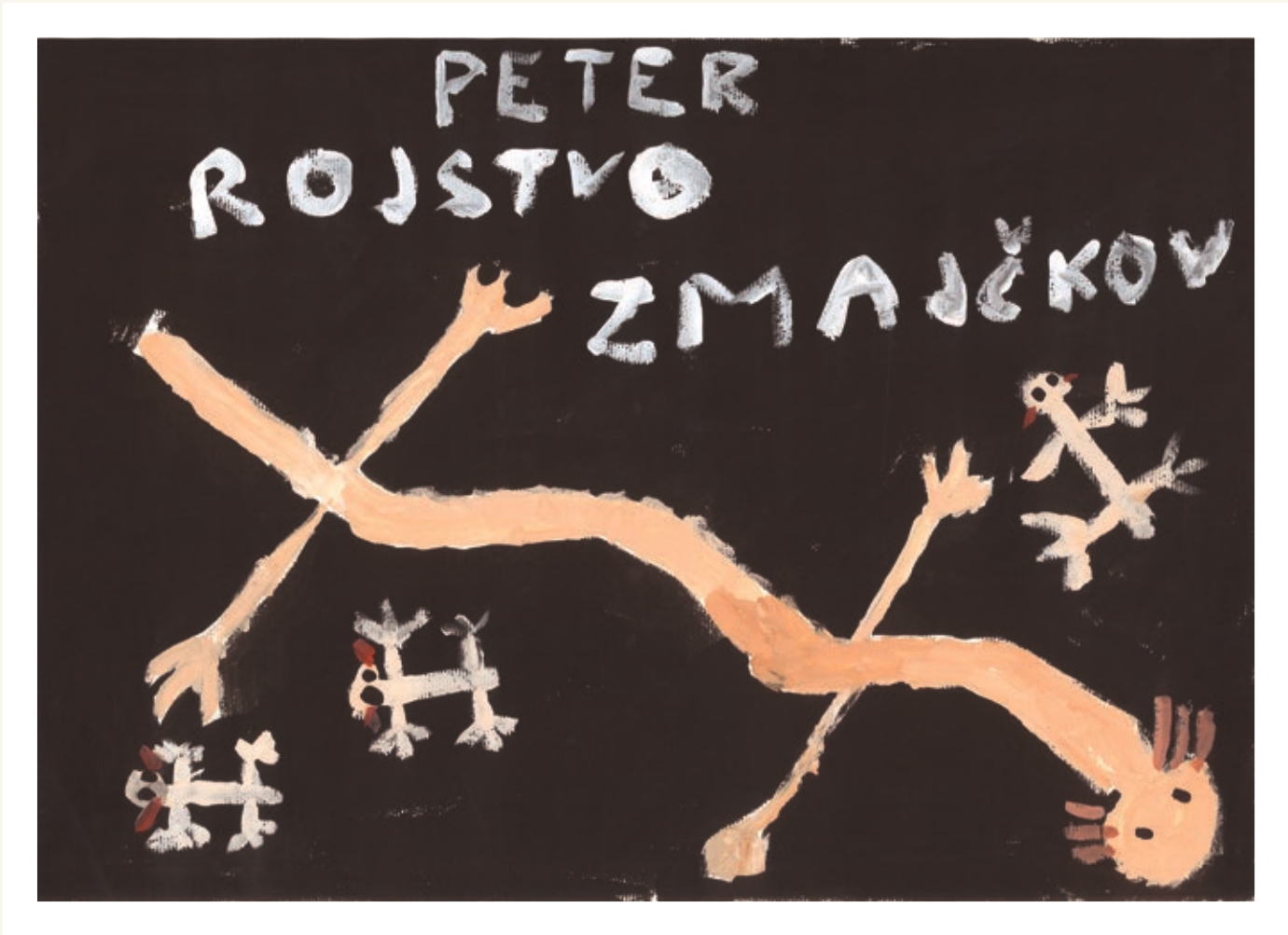
(ZPMZKZ Celje)

Zgodbe brez besed

ROJSTVO ZMAJČKOV

Peter

(Društvo Vezi, DC Šent Postojna in SVZ Dutovlje)

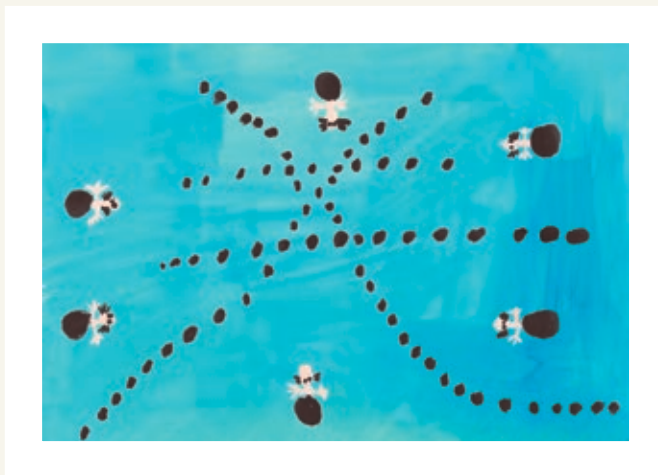
1

2

3

4

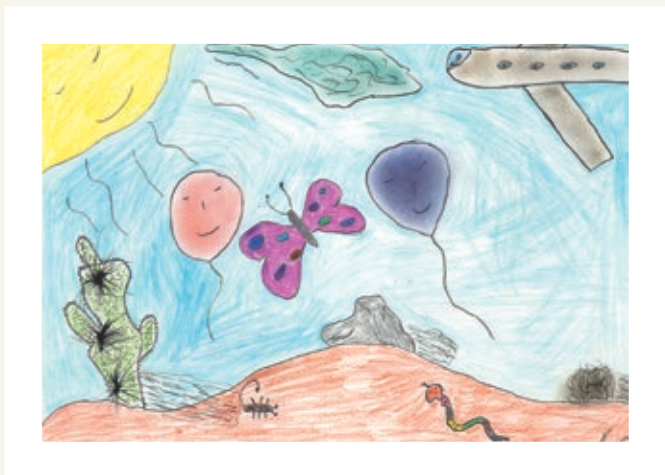
5

DVA BALONA V PUŠČAVI

Tomo

(Društvo Vezi, DC Šent Postojna in SVZ Dutovlje)

1

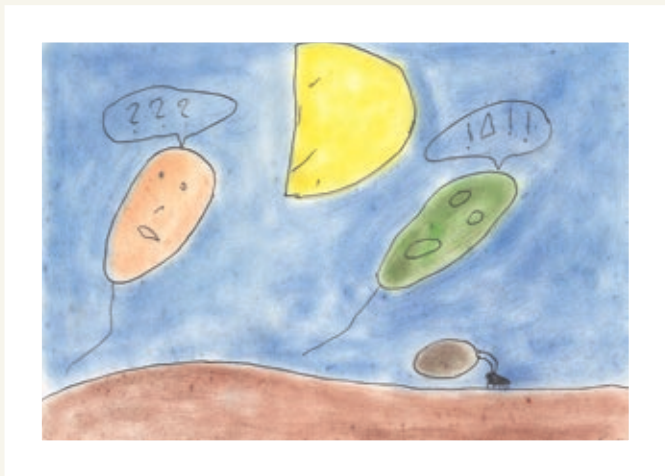
2

3

4

5

6

KUŽA PIKO IŠČE DOM

Maja

(Društvo Vezi, DC Šent Postojna in SVZ Dutovlje)

1

2

3

4

5

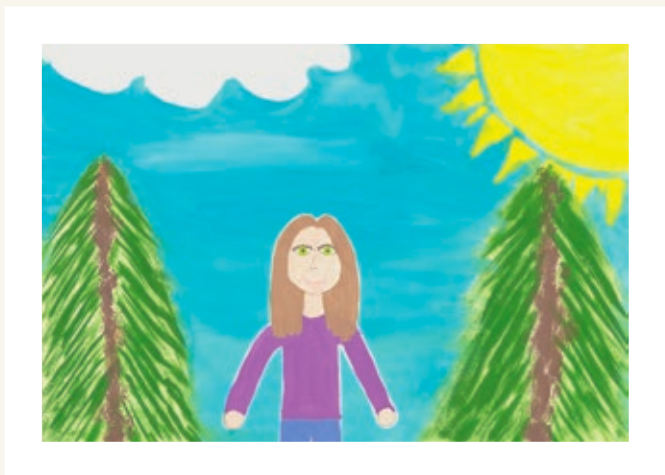
6

PODZAVESTNA PRVA POMOČ

Jana Stražišar

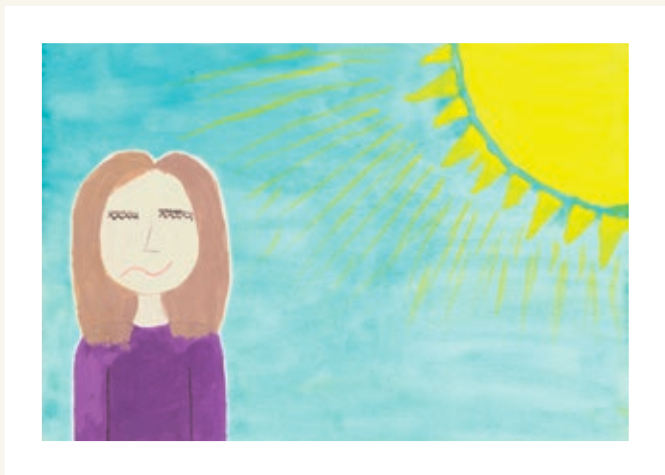
(Društvo Vezi, DC Šent Postojna in SVZ Dutovlje)

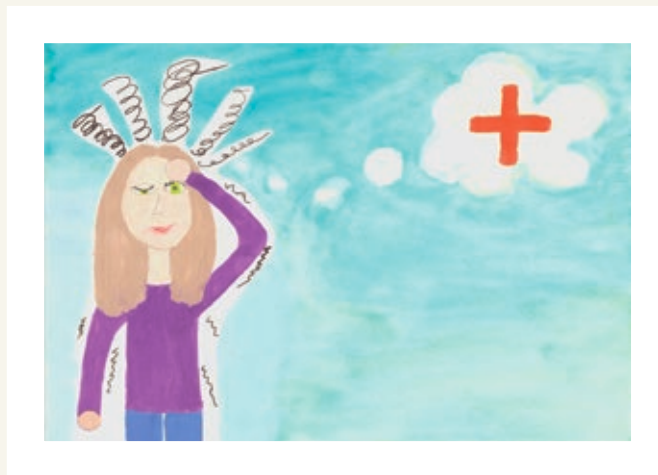
1

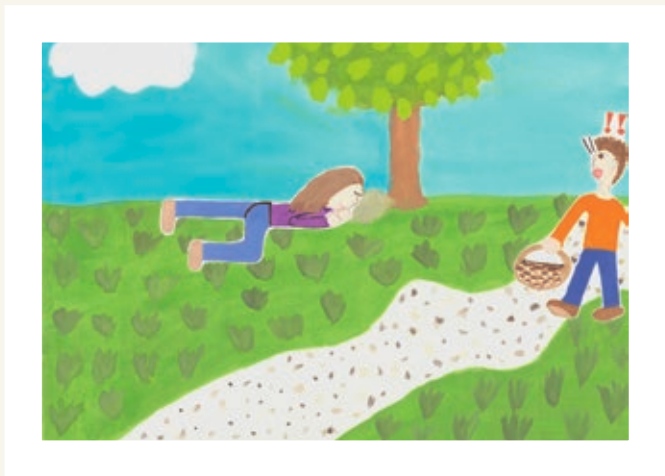
2

3

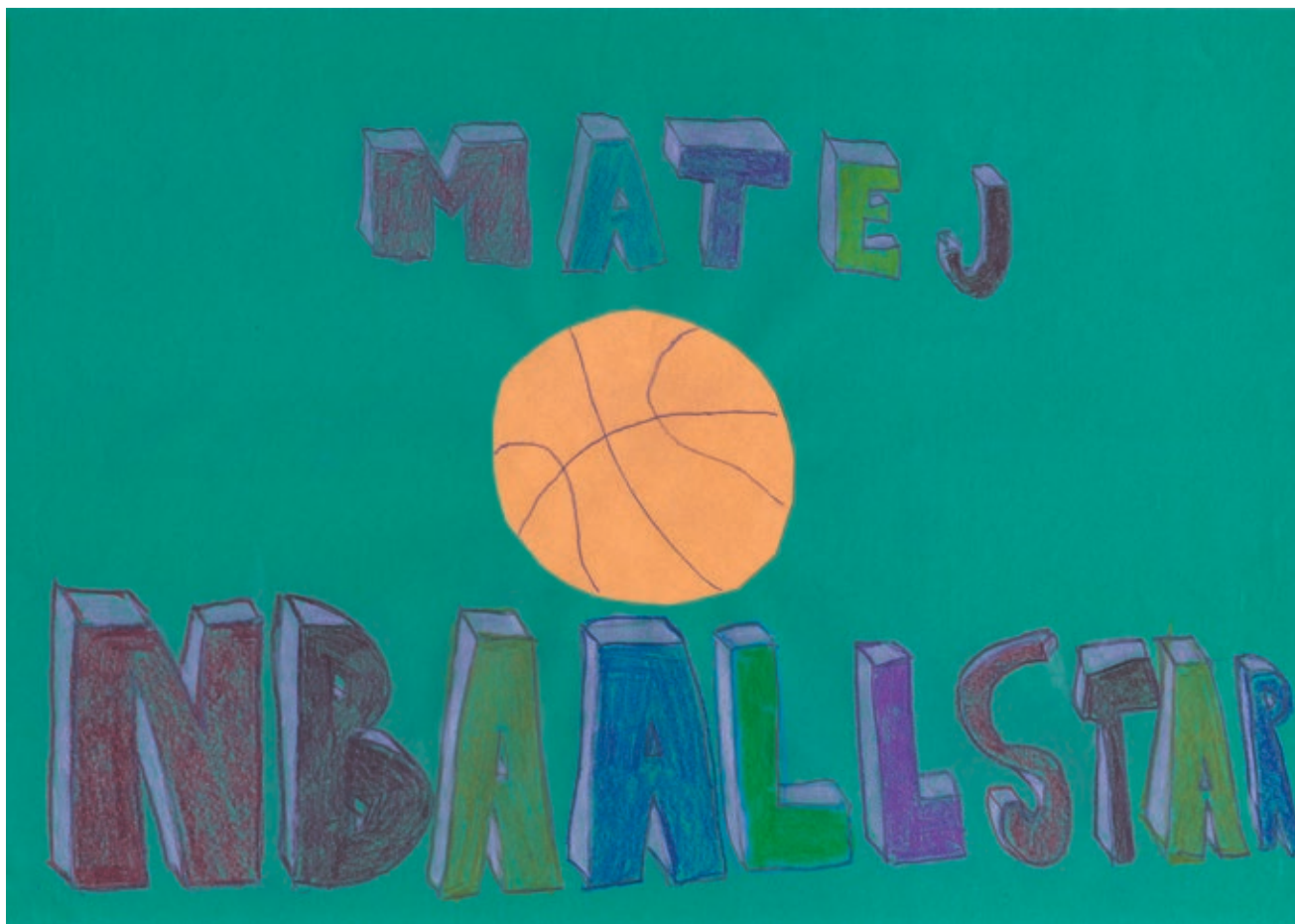
4

5

6

NBA ALL-STAR

Matej

(Društvo Vezi, DC Šent Postojna in SVZ Dutovlje)

1

2

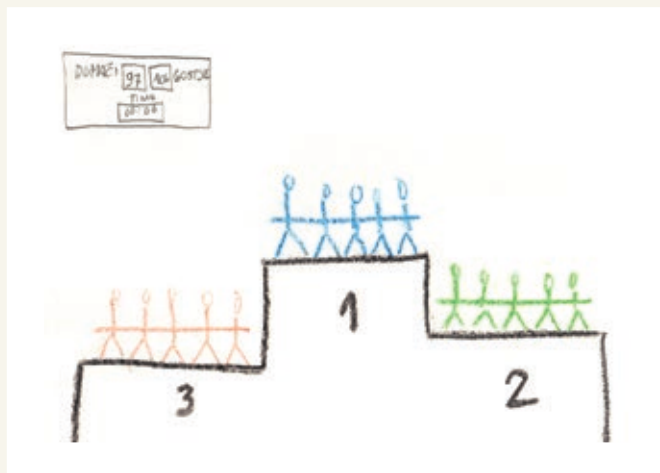
3

4

5

6

ALEKI

TO NI ZGOSBA

O MEDVEDU

TO NI ZGODBA O MEDVEDU

Alen

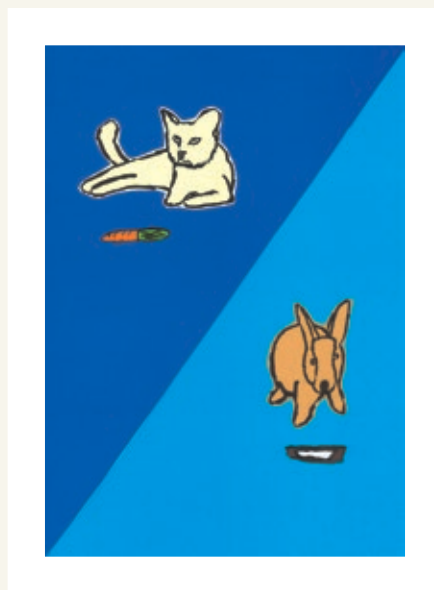
(Društvo Vezi, DC Šent Postojna in SVZ Dutovlje)

1

2

3

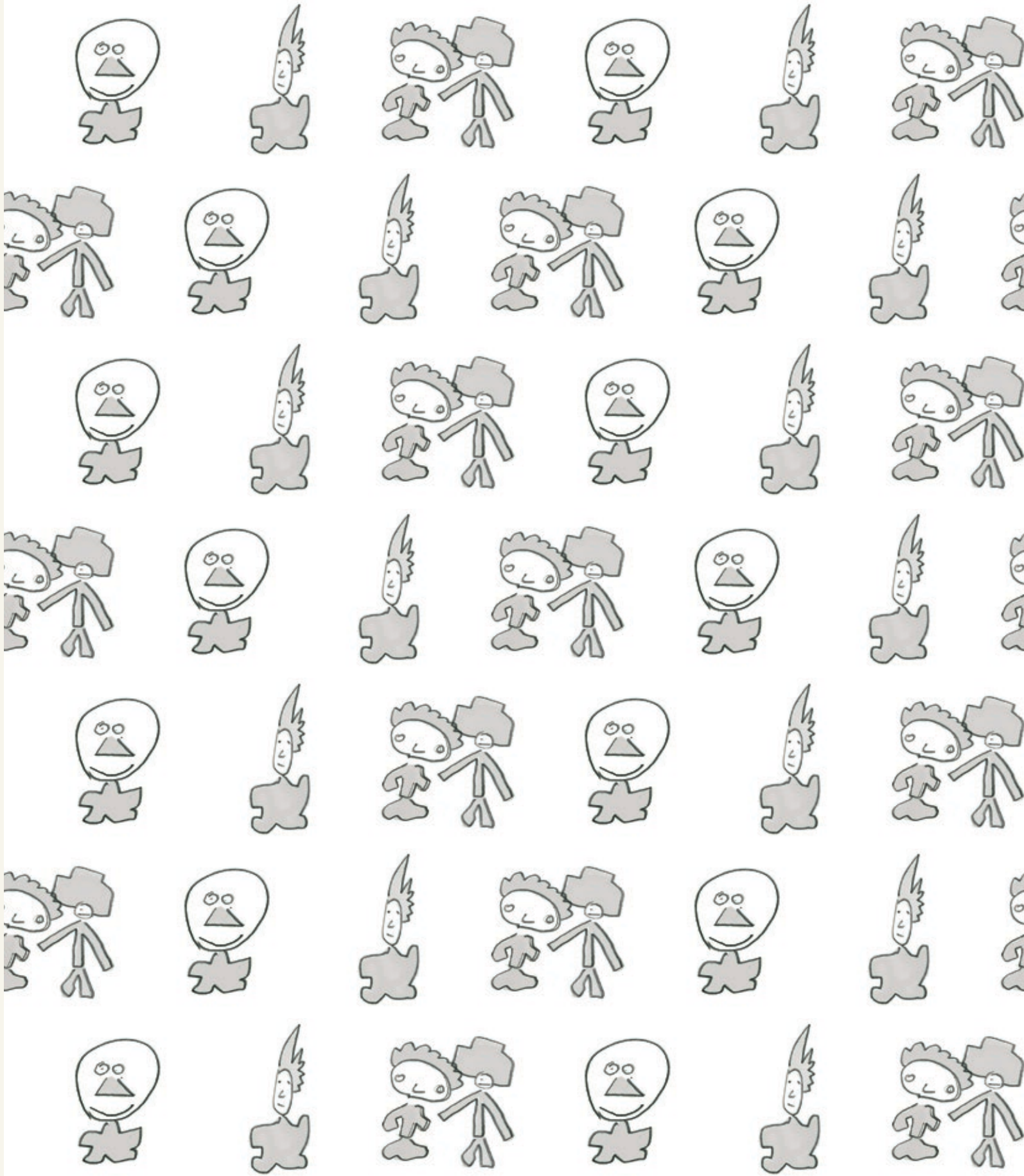
4

5

6

Stripi

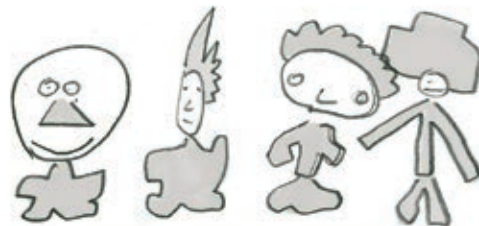
IMPROVIZACIJA ŠT. 1

Martin

(Društvo Projekt Človek)

113

IMPROVIZACIJA ŠT. 2

Martin

(Društvo Projekt Človek)

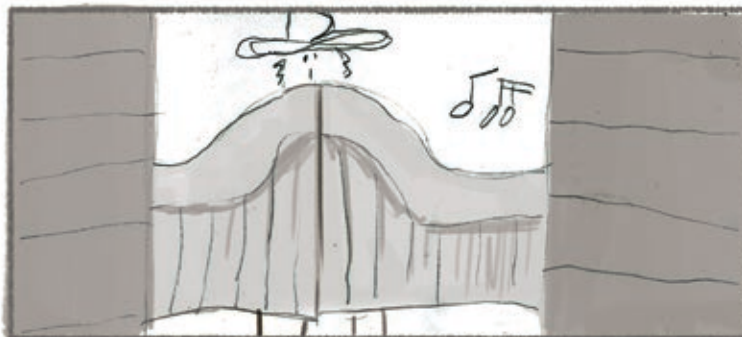
114

I SHOT THE SHERIFF

Jani

(Društvo Projekt Človek)

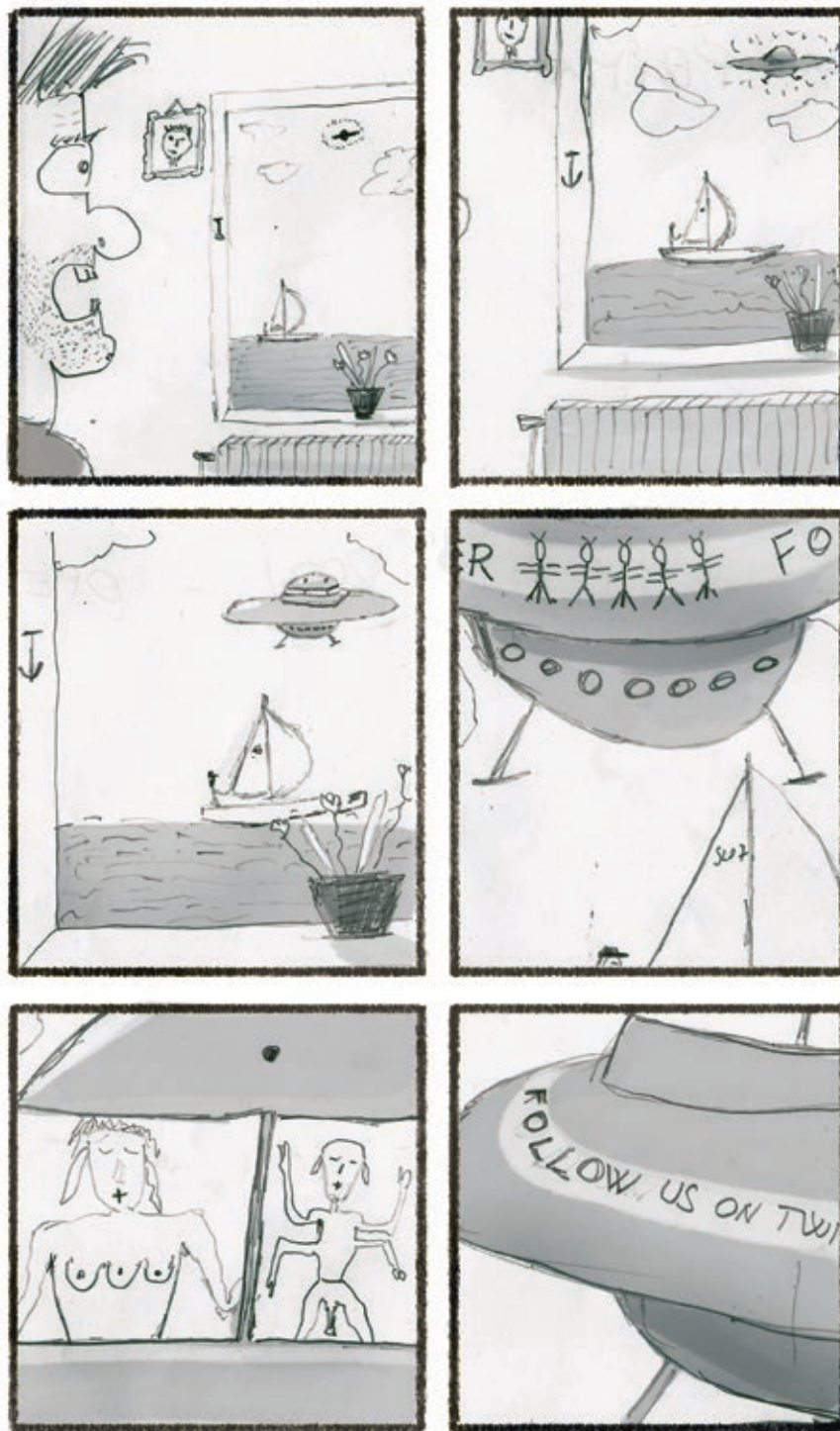

FOLLOW US

Robi

(Društvo Projekt Človek)

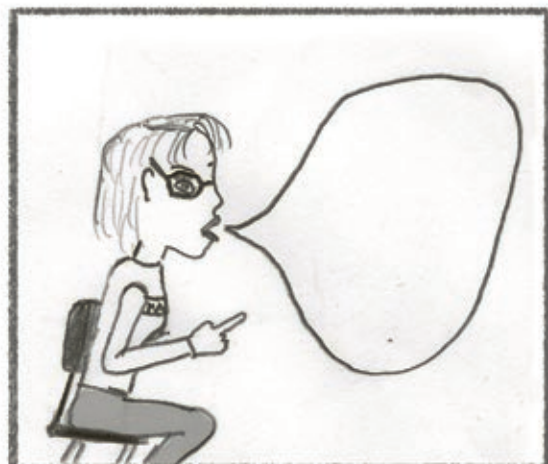
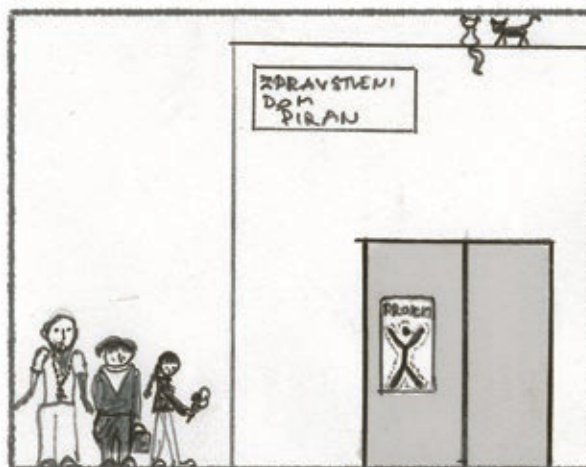
116

PRIHOD V SOPOTNICO

Nina

(Društvo Projekt Človek)

TATVINA

Željko

(Društvo Projekt Človek)

118

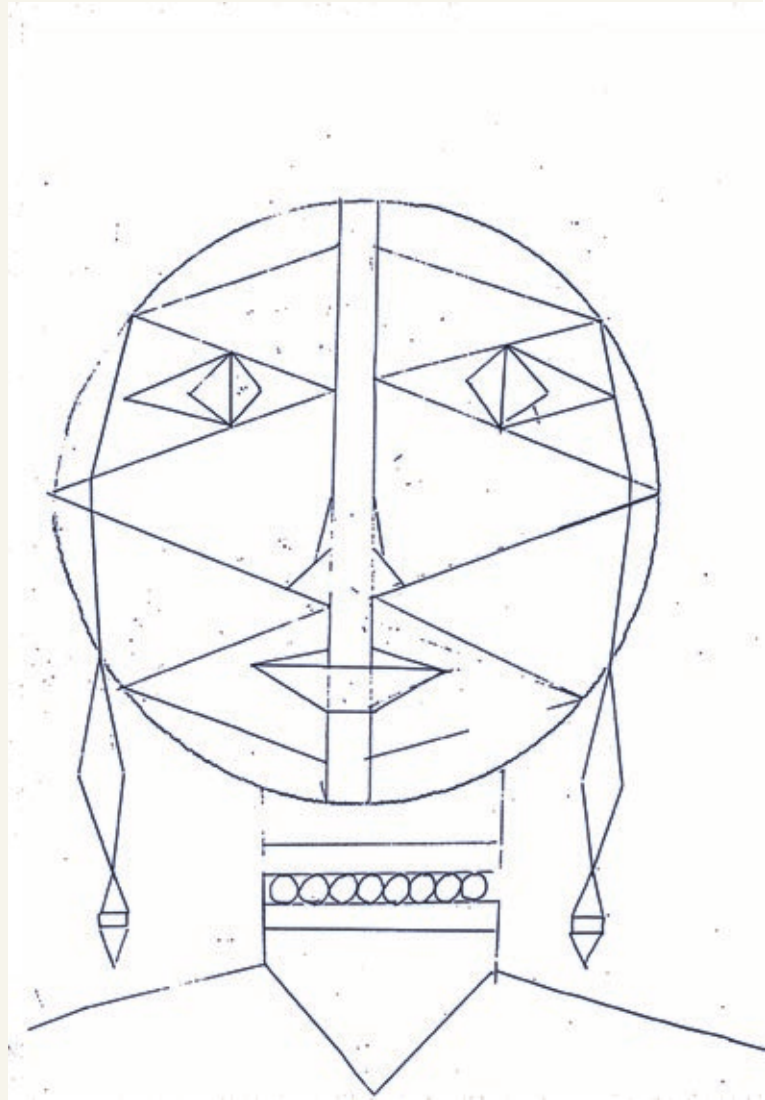

Razmišljanja

(ZPKZ Maribor)

Za mano je osemindemdeset tednov programa v okviru Društva Projekt Človek. Še vedno se spomnim začetka, kako sem stopila skozi vrata sprejemnega centra v Ljubljani in uzrla ljudi, s katerimi smo si potem leto in pol delili hišo v terapevtski skupnosti v Sopotnici. Nekateri med njimi so (pre)zgodaj odšli na znana pota, drugi pa smo si izborili mesto v svetu, v katerem živimo v pravem pomenu besede.

Ko je napočil dan slovesa iz hiše v Sopotnici, sem si lahko rekla: »Lara – zmagala si!«

Kot je navada, so mi fantje za hišo pripravili kres. Z izposojenim Robijevim vžigalnikom in s pomočjo papirčka sem prižgala kres. Ogenj se je razbohotil, pričel goreti in oddajati prav posebno toplino.

Bila sem kar malce na trnih. Nisem tiste vrste človek, ki bi silil v središče pozornosti. Nenadoma pa sem stala pred svojimi ljudmi, da se od njih poslovim. Spodobi se. Skupaj smo preživeli zajeten del poti, ki je bila velikokrat nasmejana, a na trenutke napolnjena z jokom. A z njimi sem si delila izkušnjo, na katero sem zdaj ponosna.

Na zaključnem kresu je navada, da tisti, ki se poslavlja od terapevtske skupnosti, pove nekaj stavkov o svojem preteklem načinu življenja. Da s tem lahko zaključi neko poglavje. Takrat vsakdo predstavi problem, ki se mu je v okviru skupine najbolj posvečal. Pri meni je bila najbolj izstopajoča tema odnos z moškimi. In o tem sem spregovorila.

V življenju sem se vedno navezala na fante, s katerimi sem vzpostavila odnos, v katerem je bilo z moje strani prisotno varanje, z njihove pa nasilje. Zdaj vem, da to niso bili zdravi odnosi, v okviru katerih bi lahko presodila, ali sva bila z določenim fantom za skupaj ali ne. Bolj ko se je odnos zapletal, bolj ko je bolelo, bolj sva ostajala skupaj.

Govoriti o tem pred ljudmi (čeprav svojimi), ni bilo najlažje. Vse oči so bile uprte vame, sama sem morala voditi tok dogajanja. Zajela me je tresavica, začela sem se potiti. A vseeno sem stopila pred ogenj in spregovorila. Ljudje so me poslušali z zanimanjem in občudovanjem. Ko sem končala, sem občutila nekaj podobnega sramu, toda močnejše je bilo občutenje, da sem nekaj presešla. Stvari, o katerih sem govorila, so bile že za mano. Temu poglavju sem tedaj dodala piko. Vesela sem bila, da je tako.

Kajti v času bivanja v Sopotnici sem se za leto dni oddaljila od toksičnih odnosov, saj sem se morala tudi sama razstrupiti. Ko pogledam nazaj, si rečem, da je moralo biti tako, kot je bilo. A zdaj zase vem, česa si v odnosu želim in kaj iščem. Predvsem pa je pomembno to, da se učim izkazovati ljubezen sebi.

In zdaj, ko živim v Ljubljani z osebami, ki so prav tako iz Društva Projekt Človek, mi je v veselje, da še vedno čutim podporno moč skupine, s katero sem vse te mesece gojila svoje upe.

Želim veliko sreče in uspeha vsem, ki smo premagali odvisnost ali pa se z njo borimo.

Lara

(Društvo Projekt Človek)

* Napisano ob odhodu iz terapevtske skupnosti v Sopotnici, 8. avgusta 2017.

Ž

e ko sem se vozila iz bele Ljubljane, me je zajela žalost. Cesta je peljala iz Ljubljane proti Igu. V daljavi sem zagledala grad, ki se je raztezal po celotnem hribu. Ali bo to moj dom naslednjih deset mesecev? In še res je, pot je vodila ravno tja. Pred velikimi železnimi vrati stojim in prav nič se ne počutim kot kakšna princeska ali kraljična, ki bi vedela, da za tem obzidjem nanjo čaka princ ali kralj ... izvoljenec njenega srca. Vstopim in teža vrat, ki se za mano zaprejo, pritisne name ... s tem pa tudi vsa moja otožnost, bolečina in žalost. Solze kar same tečejo po licih in komaj se zadržujem, da ne kričim. V glavi mi odmeva na tisoče vprašanj, a odgovorov ni in ni ... Le kaj jaz počnem tukaj, kako bom vse to preživela, kdo so vsi ti ljudje in kaj od mene hočejo ...?!

Prišla sem do sobe, kjer je na eni od postelj ležala ženska in me gledala ... Očitno sem bila videti tako prestrašena, da me je vprašala: »A bo šlo?« Nisem ji mogla odgovoriti, zato sem ji samo prikimala. Obstala sem sredi sobe kot kup nesreče in čakala, da bo kdo rekel: »Gospa, to je pomota, lahko greste domov ...« A žal tega ni rekel nihče in tako sem ostala v sobi. Po par minutah sem

si poiskala posteljo in eno od omaric, ki mi po protokolu baje pripada. Kot omotična sem zlagala svoje cunje v to omarico in pri tem nisem mogla prav nič misliti. Sploh nisem vedela, kaj pravzaprav počnem, in tudi nikogar okrog sebe nisem videla. Streznil me je glas ženske, ki je stala ob meni in me z veliko prijaznostjo vprašala: »Ali rabite pomoč ...?« Bežno sem odkimala in še kar naprej zlagala svoje stvari v omarico ... tega zlaganja ni bilo ne konca ne kraja ... le kje sem vse to imela?! Ženske so mi kasneje pomagale pri spoznavanju sobe in drugih prostorov, ki jih lahko uporabljamo. Z vsakim korakom in gibom je bilo moje telo vse težje in težje ... komaj sem čakala noč. Še danes ne vem, zakaj. Morda sem upala, da se bom zjutraj zbudila iz morečih sanj ali da bo naslednji dan prinesel vrnitev domov ... a se ni zgodilo ne eno ne drugo. Z naslednjim dnem sem ostala tukaj in tukaj sem še danes ... Zamenjala sem le sobo, a pogled skozi rešetke je še vedno enak ... svoboda je daleč, daleč stran!!!

*Sergeja
(ZPKZ Ig)*

xHOČEMO VEČ DOMIŠLJIJE
V KUHINJI x

RADA JEM

Zbudim se ob šestih, da ulovim zajtrk. Navadno pojem kakšen kruh s pašteto, z marmelado ali pa si napravim čokolino. Po zajtrku očistim sobo, da se bolje počutim, potem se pa prijavim za fitness, da naredim še nekaj zase. Treniram boks, opravi kondicijske priprave, razvijam tehniko, na boksarski vreči dam iz sebe, kar me muči. Občasno delam tudi vaje z ročkami in utežmi, predvsem pa tiste za eksplozivnost in moč. Delam po svojem programu, ki sem se ga naučil pri prejšnjih trenerjih ali prijateljih. Po fitnessu se počutim mnogo bolje, bolj sproščeno, tako da precej lažje v sobi preživim čas do kosila, ki se ga veselim, da bom z njim okrepil svoje telo.

Hrana v zaporu je dobra in ni dobra, kakor za koga. Včasih, ko si lačen in ni nič drugega, bi še krožnik pojedel. Najraje imam špagete z bolonjsko omako, solato in juho. Pravo nedeljsko kosilo. Pogrešam pa hrano iz babičine kuhinje.

Babica kuha zelo spontano, kar ji pride pod roko. Obožuje pekoče omake. Jed, ki sem jo jedel največkrat v svojem življenju, so pekoče polnjene paprike, ki jih zelo pogrešam. Kadar koli dobim na mizo polnjene paprike, se spomnim nanjo, ki sedaj težko hodi in me zato redko obišče. Vse do mojega petnajstega leta smo živeli pri njej, jedli različne jedi, ki jih je kuhala, in ko sem jo pri tem opazoval, sem videl, da je kuhala

zelo počasi in s srcem. Zato pa je bilo skuhano tudi tako dobro. Po kosilu bi najraje skočil na kolo, česar pač ne morem, zato počakam na popoldanski sprehod. Na prostosti sem sedemnajst let treniral nogomet in tudi zdaj ga v zaporu rad igram. Mislim, da mi bo to ostalo za vse življenje. Igral sem v različnih klubih. V NK Črnuče, Olimpija, Arne Tabor, Ježica, FC Ljubljana ...

V otroštvu sem navijal za Real Madrid, ker mi je bil klub všeč zaradi načina igre. Moja najljubša igralca sta bila Raul in debeli Ronaldo. Tudi zdaj, ko je od tega minilo že dvanajst let, še vedno navijam za ta klub in bom zmeraj navijal zanj. Dvakrat sem bil tudi na njegovi tekmi v Španiji in dobil podpisana dresa Marcela Vieira in Luke Modrića. Na žalost mi ni uspelo priti do mojega najljubšega igralca te generacije, Christiana RONALDA.

Pri sedemnajstih sem se ustalil pri Olimpiji na položaju zveznega igralca in šlo mi je zelo dobro. Nogomet sem pustil v drugem letniku srednje šole, ker so me bolj zanimali žuranje, punce in podobne neumnosti, in zelo mi je žal, da nisem vztrajal. Če bi, ne bi končal v zaporu.

Pred zaporom sem hodil na srednjo ekonomsko šolo, v zaporu pa sem se prepisal na trgovsko smer. Vesel sem, da mi gre učenje zelo dobro, motiviran sem in vztrajen, ker lahko tako popravim nekaj napak, ki sem jih storil na prostosti. Končujem srednjo šolo. Manjkata mi še zaključna izpita iz slovenščine in matematike. S tema predmetoma imam tudi sicer nekaj težav, z drugimi pa ne. Že zdaj se zelo veselim spričevala, ker se bom z njim lahko pohvalil pred starši s prav dobrim uspehom. Potem bom vpisal še plus dva, da bom dosegel peto stopnjo izobrazbe, če mi bo uspelo, pa bom končal še faks. Takrat bom že zunaj rešetk.

Na dvorišču smo dve uri, igramo nogomet in se ukvarjamo z drugimi aktivnostmi, da bi zvečer lažje zaspali. Po tuširanju prižgem televizor in si ogledam kakšno nogometno tekmo ali kaj drugega športnega, pa tudi kakšen novejši film, največkrat z DVD predvajalnika. Rad gledam tudi televizijske serije, novejše, pa tudi kakšno starejšo, če je le zgodba dobra. Za sprostitev si kdaj pa kdaj ogledam tudi komedijo in se ob tem pogovarjam s cimrom, nato pa ob desetih zaspim. Tako se konča moj dan.

Rok Kuhar
(ZPMZKZ Celje)

KRONIČNO IN DRAMATIČNO POMANJKANJE SONCA

Upam. Gledam skozi rešetke na oknu. Najpogosteje dopoldne, ko pridem iz delavnice, kjer se dela pod lučmi in kjer ni niti najmanjšega žarka sonca in opojne modrine neba. Delam v kovinski delavnici JGZ Rinka. Delo, ki ga opravljam, se imenuje vijachenje. Sestavljam manjše kovinske elemente.

Vidim modro nebo. Upam, da bom nekega dne svobodno stal na kakšni gori in gledal v neskončno modrino brezmejnega neba. Široko iztegnjenimi rokami bom oblikoval črko V kot »victory«. Tako bom svetu sporočal svojo zmago nad preteklostjo.

V mlajših letih sem bil nekajkrat v gorah. Spominjam se ture na Vršič. Dva dneva je trajala. Hodili smo navkreber po cikcak zaviti poti, po nekaterih predelih tudi s pomočjo klinov v steni. Proti večeru smo prišli na planoto, kjer je stal dom, lesena hiša s prenočišči. Zjutraj sem stopil na travnik pred domom in zadihal svež planinski zrak ter užival v omamnih planinskih sončnih žarkih. Biti na vrhu nečesa, pod milim nebom ali zvezdami, je izjemno osvobajajoč občutek, ki človeško srce napolni z življenjskim optimizmom in nepojasnjeno obliko energije. Svoboda.

Vidim tudi s soncem obsijano streho bližnje cerkve. Upam, da bom nekega dne svoboden ležal na kamniti plaži in se prepuščal

blagodejnim žarkom mogočnega sonca, ki zdravi in greje dušo, ki se je ohladila za številnimi rešetkami.

V zaporu ni skoraj nobene priložnosti, da bi lahko stopil na sonce. Ko lahko gremo na sprehod na dvorišče, in to je ob štirih popoldne, je celotno dvorišče v senci, v delavnici pa sploh nimamo stika z naravo. V tem zaporu je prisotno kronično in dramatično pomanjkanje sonca.

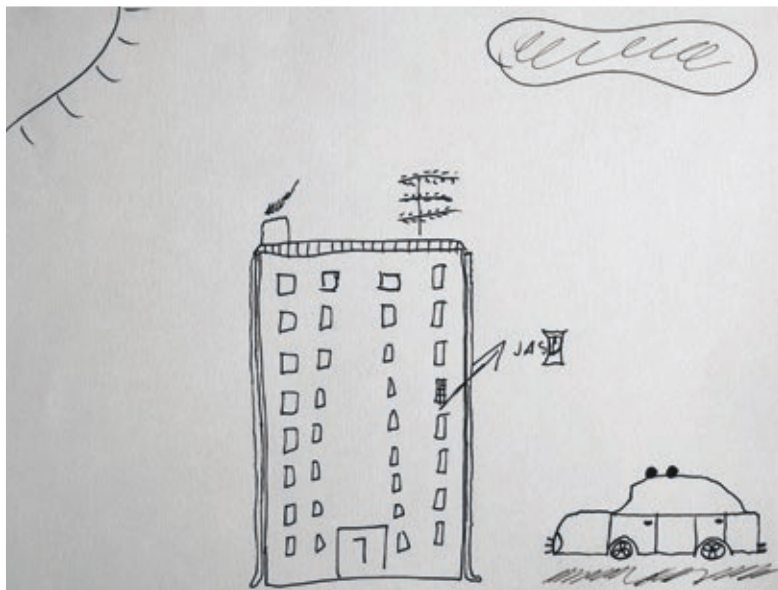
Vidim obiskovalce na dvorišču s spomenikom, med njimi je tudi očarljiva mlada dama. Ima krasne in velike oči, polne radovednega pogleda, okrašenega s toplino. Lasje so čokoladno rjavi s svilenim leskom. Ima ljubek obraz, poln miline, in čutne rdeče ustnice, ki sramežljivo zakrivajo snežno bele zobe. Vitka postava z nežnimi ženstvenimi potezami, ki omilijo sivo realnost trenutka. Upam, da se bom nekega dne omamljal s čutnimi ustnicami svoje izbranke, z nebeškim šepetom, ki nežno boža moje otopelo srce in v njem prebujajo veselje čustev, z njenimi dotiki, ob katerih vzdrtim kot gorska roža na mrzlem vetru.

Sedela bo za klavirjem. Njeni umetniško oblikovani prsti bodo nežno drseli čez črno-bele tipke. Igrala bo otožno balado, ki se bo ujemala z njenim zasanjanim izrazom na očarljivem obrazu. Oblečena bo v lahkotno večerno obleko bele barve, ki bo prekri-vala svileno rjavo kožo, ustvarjeno za tisoč poljubov. Sanjska princesa iz neke druge dimenzije realnosti.

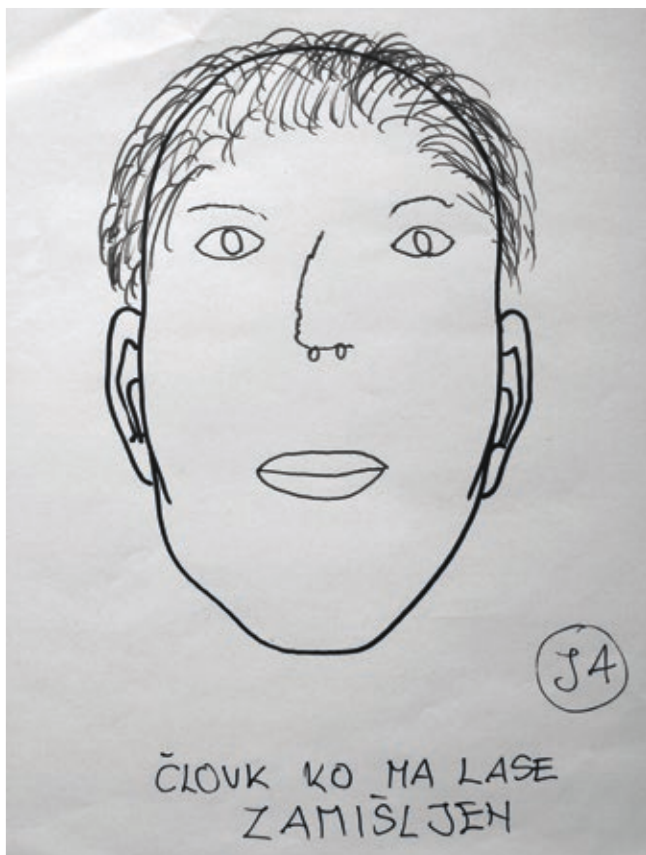
Upam. Ker mi drugega ne preostane. Upanje kot odrešujoč eliksir v tunelu življenja. Znočilo se je ... Večerja. Upam, da bo okusna ...

Elvis Nukić

(ZPMZKZ Celje)

LEŽIM V MRAKU IN ČAKAM NA ZAJTRK

(ZPMZKZ Celje)

Rodil sem se na Jezerskem, v majhnem mestu v bližini Bosanske Krupe v Bosni in Hercegovini. V tem kraju živi približno deset tisoč ljudi. Njihova življenja so bolj siromašna, ampak zelo lepa in srečna. Takšna je bila tudi moja družina: oče, mati, sestra, brat, polbrat in jaz. Živeli smo v svoji hiši, manjši, a lepo urejeni, ki je stala bolj na samem, v naravi. V tej hiši sem odrasel in do sedemnajstega leta končal poklicno šolo za inštalaterja centralnih kurjav.

V zapor sem prispel zelo spontano in to mi je življenje spremenilo v kaos.

Tukaj zelo trpim zaradi svojih grehov. Nikoli si jih ne bom mogel odpustiti. Ostala mi je samo družina, ki mi pred zaporom ni tako veliko pomenila. Zelo malo časa sem preživel z njo, poslušal nisem niti enega nasveta, zame je bila na prvem mestu vedno družba prijateljev. Raje sem šel z njimi kaj pojest, kot pa da bi ostal na družinskem kosilu.

V zaporu zelo veliko razmišljam, grize me slaba vest. Dve tretjini noči prebedim in bogve, koliko me jih še čaka. Medtem ko v sobi vsi spijo, ležim buden v mraku in čakam na paznika, da odklene vrata in da grem lahko na zajtrk.

Razmišljam o preteklih rečeh, o napakah, ki sem jih storil v svojem življenju. Zakaj sem zavil na kriva pota? Ali bom lahko v nadaljevanju življenja dokazal, da sem se spremenil in da so bile napake samo posledica moje mladosti in nezrelosti?

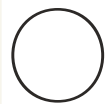
Ko sem tako ponoči razmišljal, sem doumel, da je prav družina tisto najpomembnejše v mojem življenju, da si želim živeti z njo in se ji zahvaliti, ker mi je stala ob strani. In edina čvrsta odločitev, ki sem jo tu sprejel, je, da si bom uredil življenje in ga preživel s svojo družino. Prepričan sem, da bom lahko vsem dokazal, kako lahko živim kot pošten človek, ki mu je družina na prvem mestu. Služba – takoj po odpustu iz zapora me čaka delovno mesto v poklicu, za katerega sem se šolal, in te priložnosti ne smem zapraviti. Posvetil se bom družini, ukvarjanju s športom kot vsak normalen človek in potrudil se bom pozabiti zelo grdo preteklost.

Anonimen

(ZPMZKZ Celje)

127

BORBA, KI SE NIKOLI NE KONČA

Od prvega dneva, kar sem tukaj, pogrešam svobodo. Zakaj? Pogrešam jo, ker imam občutek, da ne sodim sem, v te prostore kriminala. Tukaj me gledajo drugače, sodijo me po kartoteki, dosjeju. Jaz si tega ne želim. Mogoče včasih nisem tako razmišljal, no, zdaj je drugače. Nisem se zavedal, kam me pelje moja pot, nisem cenil stvari, ki sem jih imel zunaj.

Ime mi je Selmin Dervišević, rojen sem 21. aprila 1990. Prihajam iz zelo lepega mesta, ki se mu reče Bosanska Krupa. Je majhno, a zame najlepše mesto na svetu, lepše od Pariza. Krasi ga stari del, ki je dostopen vsem. V družini nas je pet; oče, mama, mlajši brat ter starejša sestra. Otroštvo sem preživel v Bosni, in to skoraj ves čas med vojno, ki se je v celoti niti ne spomnim, še najbolj dogodkov, ko je šla proti koncu, ko sem bil star pet ali šest let. Spomnim se mame, ki naju je s sestro prebudila in naju odpeljala na varno, ko so na naše mesto začele padati granate. Skrili smo se v neko garažo, kjer smo se počutili varne, a če danes pomislim nanjo, ne bi rekel, da nas tam ne bi moglo zadeti.

Spominjam se dnevov in noči, ko so okoli nas na vse strani letele krogle in granate, čeprav mi kot otroku ni bilo jasno, kaj se pravzaprav dogaja, le to sem vedel, da nič dobrega. Vedel sem, da sosedje nimajo hrane, pa mi ni bilo jasno, zakaj si je ne kupijo. Oče je med vojno živel v Sloveniji in ni mogel do nas, ker so bile meje zaprte. Poznal sem ga le po sliki, in ko sem ga prvič videl in mi je rekel: »Pridi objet očeta,« sem mu rekel, da ne bom, in sem objel mamo okrog nog in rekel:

»Mama, kdo je ta stric? Ne bom ga objel. Kje je moj tati s slike?« Oče je odšel v Slovenijo pri osemnajstih. Tam je takrat že delal njegov oče, se pravi moj ded, in moj oče je pristal v istem podjetju kot on. Je izjemen človek, ki v svojem življenju nikoli ni nikomur škodoval in je vedno vsem pomagal. Vsak sin bi bil ponosen nanj. Otrokom je dal vse, kar je lahko, da bi nas videl nasmejane. Grozno mi je bilo, ko je moral zaradi mene prvič na policijsko postajo in kasneje v zapor.

Leta 2006 sem prišel v Slovenijo z upanjem, da bom nekega dne postal veliko ime borilnih športov.

Trenirati sem začel zelo mlad in se kot otrok ukvarjal s karatejem, s tekvandojem, pri šestnajstih pa tudi z bodybuildingom, pri čemer sem bil zelo uspešen. Ker pa sem kot otrok nenehno zahajal v težave, sem se odločil bodybuilding zamenjati za borilni

šport muay thai, tajski boks. To je bila ljubezen, ki traja še danes. Res je, da gre za najbolj brutalen šport, pri katerem je največ poškodb, vendar se ne da opisati občutka ob vstopu v ring – adrenalin, veselje, strah, nemirnost, gotovost, vse se sestavi v trebuhu in ugasne ob prvem udarcu. Tajski boks treniram pri Reneju Müllerju, svojem vzorniku, svojem drugem očetu, ki je bil zmeraj ob meni.

Spoznal sem ga pred nekaj leti, ko sem prišel v Nemčijo, kjer sem delal in iskal telovadnico, v kateri bi lahko treniral. Napotili so me v klub Bodyguard Fight, v katerem je ob mojem prihodu pod vodstvom nekega starega ata, ki je imel kakšnih petdeset let, vadilo približno štirideset borcev. Po kratkem pogovoru sva se dogovorila, da se naslednji dan oglasim na svojem prvem treningu. Dobil sem take batine, da mi ni bilo nič jasno, sem pa vedel, da je to to, da je to tisto, česar si želim. Rene je postal moj vzornik, jaz pa njegov učenec, ne samo glede borilnih veščin, saj je skrbel zame tudi zunaj telovadnice. Name je gledal kot na svojega otroka. Pri treningu sem se naučil, da je lahko naše telo zelo nevarno orožje, ki pa ga je treba izmojstriti do popolnosti. Treba je trenirati, in čeprav se ti sprva upira vsaka skleca, veš, da počneš nekaj, česar drugi ne morejo, in se po vsakem treningu počutiš izjemno. Sčasoma se začneš zavedati, da si pravi moški, pravi borec. Če bi moral imenovati recept življenja, bi izbral tajski boks. Šport mi je pomagal izogniti se človeškim slabostim, kot so droge in alkohol. Vsak šport je borba samega s seboj, in to je borba, ki se nikoli ne konča in ki zahteva špartansko življenje, ki pa je zame nekaj najlepšega.

Svoboda je nekaj, česar ljudje izven zapora ne cenijo, jo pa začneš ceniti, ko jo izgubiš. V zaporu nima človek niti ene sekunde, enega metra svobode, omejen je pri vsaki stvari, še celo takrat, ko gre jest. V zaporu lahko delamo samo tisto, kar od nas zahtevajo ali nam ukažejo, pa čeprav kakšnemu zaporniku kaj ni všeč. Čas ne celi ran, s časom je vse čedalje huje. Tukaj minuta traja leto, dnevi so vsi enaki. Včasih me tako udari psiha in pomislim, da bom vse življenje ostal tukaj, da dan, ko bom svoboden, nikoli več ne bo prišel. Če ne bi imel vere v Boga, bi že zdavnaj znorel, le ta me drži pokonci. V Boga verjamem že vse svoje življenje, pa čeprav sem enkrat vmes vero za nekaj časa opustil, a se hvala Bogu spet vrnil k njej.

MAMA

Vsaj malo me pomirja to, da gre moji družini dobro, pogrešam pa mamo in brata, ki ju nisem videl že več kot eno leto, še posebej, ker je mama zelo bolna, pa še zame jo skrbi, ker sem v zaporu. Tudi ko pridem ven, ne bo moje življenje nikoli več enako. Zapor je ubil pol mene. Svoboda nima cene! Življenje brez rešetak, brez ljudi, ki štiriindvajset ur na dan govorijo o kriminalu.

Selmin Dervišević
(ZPMZKZ Celje)

Moja mama. To je spomin nanjo. Umrta je lani, 2. avgusta, le dvajset dni pred svojim 92. rojstnim dnevom. Na njen pogreb sem šel iz ZPKZ Maribor, kolegi in pazniki so mi izrekli sožalje, pedagoško in drugo osebje pa ne.

Rojena je bila 22. avgusta 1924 v Novem mestu, bila je drugi od osmih otrok velikega posestnika iz Dolenjskih toplic oziroma Meniške vasi. Njen oče je imel mlin, žago in veliko gozdov v Kočevskem rogu. Družina je bila premožna, zato se je lahko šolala, bila je odlična učenka in je končala dekliško gimnazijo v Novem mestu. Poročila se je leta 1948. Moj oče je bil iz Trsta, kjer je končal trgovsko akademijo, kar je bilo na ravni današnjega diplomiranega ekonomista. Da ga Italijani ne bi mobilizirali, se je pridružil partizanom. Po vojni je, tudi zato ker je bil izobraženec, moral ostati v JLA in je bil pri sedemindvajsetih že polkovnik. Ves čas je bil »na terenu«, kakor smo rekli. Sarajevo, Beograd, Zagreb, Ljubljana. Mama je z nami živela v Trstu pri njegovih starših, kar pa je moral zamolčati. V Trstu sva bila rojena moja sestra Sonja leta 1948, jaz pa 1951. Mama se je veliko ukvarjala z nama, vem, da nama je brala pravljice v italijanščini.

Ko je oče dobil mesto v štabu zagrebške vojne »oblasti«, smo končno zaživeli skupaj in s sestro sva se naučila še tretjega jezika. V Zagrebu sva začela hoditi v osnovno šolo. Očeta je doletela zgodnja upokojitev, ker je bil visok oficir, a ni imel vojaške akademije. Takrat je bil že generalmajor. Se je pa tudi znašel ko kak lisjak. V partizanih je staknil ozeblino na nogi, zato ni bil povsem upokojen, ampak »na razpoloženju«, kar je pomenilo, da je bil na bolniški, vseeno pa je napredoval do čina generalpolkovnika. Mislim, da se je to poznalo tudi pri plači. V Mariboru so mu ponudili stanovanje, kasneje pa celo parcelo za hišo ... Mama mu je takoj rekla: »Pusti Zagreb, samo da smo v Sloveniji.«

Mama se je še vedno veliko ukvarjala z nama s sestro. Vendar je sestra zbolela. Diagnoza – rak. Rak pri dvanajstletni punčki. Dejansko je umirala trinajst mesecev. Mama pa z njo. Čustveno. Ko je bila sestra v bolnišnici, je bila vsak dan nekaj ur pri njej. Nosila ji je kosila od doma, ker sestri bolniška hrana ni teknila. Moralo ji je biti strašno težko, ker je vedela, da ni rešitve. In jaz?

Žena mi je nekoč rekla, da sem posebne vrste človek. Da se obrnem v stran, kadar imam problem. Kot da ga potem ni več. Dejansko sem takrat živel v svojem svetu, sam zase, kakor da me

za druge ljudi ni. Bila je šola, kjer sem bil odličnjak, dom, kjer sem bil le v svoji sobi. Imel sem svoj radio v sobi in sem poslušal glasbo. Ves čas. Radio Luksemburg. Sem bral. Izdeloval ladijske modele in detektorje za prijatelje. Mama je prišla v sobo, me po-božala in rekla, tako si tih in neopazen, kot da te ni doma. Sestra je umrla 13. junija 1962 v svojem trinajstem letu. Mama je bila povsem zlomljena. Mislim, da je ves čas upala. Oče pa je dnevno prehodil kilometre in kilometre. Sam s svojimi mislimi. Jaz? Jaz sem bil v svoji sobi. Mama je morala nato v zdravilišče. Preden je šla, je prišla k meni, me močno objela in stisnila k sebi. Star sem bil enajst let. Toda – takrat me je zadnjič objela in stisnila k sebi. Ko zdaj razmišljam o tem, mislim, da tega sploh ni bila vajena. V njeni družini je bilo osem otrok, očeta in mamo je vi-kala. Preprosto ni znala pokazati čustev. To sem ugotovil, ko sem pri petinštiridesetih letih dobil hčerko. Bil sem srečen, počutil sem se kot srečen oče. Mama pa mi je rekla, zakaj punčko toliko cartljam. Odgovoril sem ji, da hčerki poskušam nuditi tisto, za kar sem bil sam prikrajšan. Ostala je brez besed. Tega gotovo ne bi smel izreči. A moram reči, da je bila dobra mama, le čustva ji je bilo nerodno izkazovati.

Leta 1962 se je zaposlila kot profesorica angleškega in nemškega jezika na prvi gimnaziji v Mariboru. Nato je šla poučev-at na srednjo ekonomsko šolo, ker so jo prosili, naj pride. Bila je priljubljena med dijaki, tudi zato, ker je bila zelo pravična. Bil sem ponosen nanjo. Na jesen 1962 je mama očetu general-polkovniku izdala povelje, da naj uredi vse potrebno za gradnjo hiše. Pod Piramido so namreč upokojenim oficirjem JLA delili gradbene parcele. Oče je šel res takoj v akcijo. Izbral je parcelo, pravzaprav dve, drugo poleg druge, poročnik, ki je to vodil in urejal, mu ni upal ugovarjati. Gradnja se je začela 1963 in zdi se mi, da sta tako lažje preusmerila misli od sestrine smrti, če-prav mami tudi to ni pomagalo. Že takrat smo imeli tudi avto, opel olimpijo. Ko se je oče ukvarjal z gradnjo, sva z mamo ho-dila ali se vozila na izlete. Največkrat na Dolenjsko k njenim, kot je rekla. Stari oče je imel konje in mama jih je dobesedno oboževala. Ona in stari ate sta me naučila jezdit. Bili smo tudi med prvimi, ki smo imeli televizor, seveda pa ga nihče od otrok ni dobil za v svojo otroško sobo. To je urejala mama z očeto-vim bratrancem iz Trsta. Vedela je tudi, da sem nor na glasbo, takrat seveda na rock. Za moj 14. rojstni dan je spet ukrepala, da sem dobil stereo prejemnik z močjo dvakrat 100 W. Pa zvoč-nike Infinity in kolutni magnetofon Revox. Oče pa mi je kupil gramofon in začel sem obsedeno zbirati gramofonske plošče. Kot izrazito tehnični tip sem se leta 1965 vpisal na srednjo tehni-ško šolo, kjer sem bil še vedno odličnjak. Mama me je pohvalila,

oče nikoli. Pa mi je bilo vseeno, šolska snov me je zanimala in sem se učil – zase. Konec drugega leta smo na šoli dobili neke prijavnice za mednarodno izmenjavo dijakov, ki naj bi v okviru meddržavnega programa obiskovali četrti letnik tuje gimnazije. Ker nisem bil gimnazijec, ampak dijak tehniške šole, sem se pri-javil »kar tako«. Po več kot pol leta sem dobil vabilo za preizkus znanja. Ta je bil v Ljubljani in uspešno sem ga prestal. Potem sem bil izbran – in moral sem povedati očetu in mami, da bom četrti letnik opravljal v ZDA. »Ta stari«, kakor sem na samem pravil očetu, je malo protestiral, mama pa je rekla, da me tja pošilja država, in tako je tudi on rekel – ja.

V New Yorku je bilo zbirališče »Evropejcev«. Že tam sem se spo-prijateljil s fantom iz Nemčije z Bavarske. Izbor šole smo izžre-bali sami. Oba z novim prijateljem sva izžrebala isto gimnazijo v Oaklandu v Kaliforniji. Mesto leži na drugi strani zaliva San Fran-cisco, naša šola pa je bila pred univerzo Berkeley, ki je ena najbolj uglednih ameriških univerz. Februarja 1968 se mi je po telefonu na obisk najavila mama. Vse potrebno ji je uredil »stari«, sam pa za nič na svetu ne bi šel z njo. Fino, sem si rekel, a moral sem povedati družini, pri kateri sem živel. Bili so veseli, moja ame-riška »sestra«, njihova hči, pa je morala obvestiti razredničarko. Vse me je takrat pozitivno presenečalo. Mama tudi. Bila je ves dan na letalu: Frankfurt–New York, New York–Los Angeles, Los Angeles–San Francisco ... Ves razred jo je čakal v letališki zgrad-bi. Ko so se odprla vrata oddelka Prihodi, je med nekaj potniki moja mama potiskala voziček s kovčki. Tako lepa je bila. Stara 45 let. Visoka 178 cm, vitka, v lepem temnem kostimu, plašč pa pod roko. Ko sem jo pokazal sošolcem in razredničarki, so vsi utihni-li. Mislim, da sem imel od ponosa najmanj tri metre. Tudi mama je bila presenečena. Sošolki sta ji izročili cvetje, sošolec pa pre-bral dobrodošlico. Razredničarko in sošolce je pozdravila v super angleščini, kar poslušali so jo z usti, odprtimi od presenečenja. Sošolka me je vprašala, ali je Angležinja. Ko sem mami predstavil nemškega prijatelja, je z njim govorila v nemščini in navdušenje nad njo je bilo še večje. Sprejel jo je direktor gimnazije, in ko je izvedel, da je profesorica angleškega jezika, jo je poprosil, naj ima z nami uro angleščine, ker ga je zanimalo, kako poteka pouk angleščine v okolju, kjer je ta jezik povsem tuj. Mislim sem, da bo ta predstavitev v našem razredu, bila pa je v dvorani, v kateri so bili vsaj štirje četrti letniki. Ni trajalo eno uro, temveč štiri ure brez odmorov. Mama je bila briljantna. Tudi v mojih očeh. S te plati je nisem poznal. Dijaki so se na koncu zahvalili njej in meni. Ko sem se začudil, zakaj meni, so rekli, da zato, ker imam super mamo. Mama je bila kasneje posebej povabljenaa tudi na mojo de-setletnico mature. Letalske karte nama je priskrbela gimnazija.

Na obletnici sva bila skupaj, saj so jo moji nekdanji sošolci vzeli za »svojo«.

Imel sem torej izredno mamo, četudi je zadržano izražala čustva. Kot da bi ji bilo nerodno. Med mojim študijem me je redno obiskovala v Polju v Ljubljani, kjer sem imel stanovanje. Napolnila mi je hladilnik, stanovanja pa ji ni bilo potrebno čistiti, ker sem imel zmerom vse čisto. Kmalu po diplomi iz strojništva sem spoznal svojo prvo ženo, ki je bila iz Švice, in sem se preselil tja. Oče in mama sta večkrat prišla na obisk. Tasta je komaj čakal, da pride naš »ta stari«. Pogovarjala sta se v italijanščini, kadila cigare na terasi in pila viski, pa tudi cigare so bile namočene v konjak. Četudi je bil oče general socialistične JLA, je za tasta veljalo: general je general. Mama se je odlično razumela z mojo ženo in njeno mamo: Švicarji spoštujejo izobražene ljudi. Zelo mi je pomagala, ko sem ostal sam s tremi otroki. Prvi je diplomiral iz fizike in računalništva, drugi iz fizike in matematike. Oba sta v ZDA. Hčerka je doktorica medicine, kardiologinja. Njihova mama in moja žena je umrla zaradi zastoja srca, zato se je hči odločila za kardiologijo. Mama je zelo lepo sprejela tudi mojo drugo ženo, ki je prav tako zdravnica. Poznali smo se že iz časa mojega otroštva, saj sta moja starša od njenih kupila vinograd in zemljo za vikend. Ni ju motilo, da je žena precej mlajša od mene, še dobro se jima je zdelo. Mama je imela rada tudi mojo zdaj dvajsetletno hčer, seveda na svoj zadržani način.

Žal sem mamo izgubil dvakrat. Prvič, ko je zbolela za demenco, in nato, ko je res umrla. Bila je dobra mama, veliko mi je nudila, saj sem kot fant imel stvari, ki jih celo odrasli niso imeli. Recimo avto mini morris pri devetnajstih letih! Vendar me je vzgojila v človeka, ki ve, da imeti ni vse.

Ničesar več ni potrebno povedati o moji mami!

Radovan

(ZPKZ Maribor)

Pisma

Peter (Zavod Pelikan - Karitas, Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju - TS Sostro)

PISMO DROGI!

S ploh ne vem, kaj naj ti napišem, DROGA, saj tako poslovilno pismo pišem že drugič in ob tem čutim STRAH in veliko JEZE. Že tolikokrat v življenju si me ob moji abstinenci zvabila nazaj k sebi. To so bili trenutki, ko mi je bilo težko, ko sem bil neiskren do sebe in drugih. Tudi ko mi je bilo lepo in sem bil s sabo zadovoljen, sem vedno posegel po tebi in s tem zbežal v svet omame. Bojim se te, čakaš me na vsakem vogalu na tem svetu. Vzela si mi del otroštva, celotno mladost in moje zdravje. Iskreno pa se zdaj zavedam, da čutim pred tabo velik rešpekt, in bom v nadaljnjem življenju zelo previden, da spet ne padem v tvoj objem. Zdaj nimam samo svoje moči. Imam sina, ki mi daje moč in novo upanje za življenje.

Ne, ne bom te preklel, ker sem se že tolikokrat opekel. Vem, da bodo prišli trenutki, ko bom hotel zbežati do tebe in se ga zadeti, vendar sem končno začel ceniti majhne stvari zdravega življenja. Vem, da nikoli več ne bom občutil takšnih močnih filingov ugodja, in s tem sem se počasi sprijaznil.

DROGA, jaz hočem živeti! In to čisto brez tebe, zato te za vedno zapuščam. Bila si največja hudičeva groza mojega življenja ...

Sandi

(Društvo Projekt Človek)

PISMO MOJEMU SINU

D ragi Klemen!

O, bog, da bi imel takšno glavo, kakršno imam danes, pred petindvajsetimi leti, ko sem si ustvaril družino, po kateri sem hrepenel vse življenje.

In ti, sin moj, vedi, da je še danes moj najbolj živi spomin, kako sem te prvič prijel v roke in si prenehal jokati. Da, kot bi bilo včeraj, se še danes se spominjam noči tvojega rojstva. Sreča me je zadela. Kako hrepenim po tej sreči. Ali po najinem zadnjem skupnem poletju na morju. Po najinih igrah v vodi. »Ati!« si me klical takrat. Daj, bog, da to še kdaj slišim.

Tisto poletje sem se po prihodu z morja odpeljal v petindvajset let teme, ali poti v X, bi rekla Siddharta. Za seboj sem pustil tebe in ženo, ki se je na vse pretege trudila, da bi me iztrgala iz objema heroina ...

Pišem ti predvsem zato, ker si zelo želim s tabo navezati stik, te videti, se pogovoriti s teboj, da si poveva, kar ostaja neizrečenega. Odločitev bo na koncu tvoja, naj bo kakršna koli že. Trenutno sem še vedno v Društvu Projekt Človek, kjer delam na sebi.

Sicer imam tudi neprofitno stanovanje v Polju v Ljubljani. Tako da te prosim, da se mi oglasiš, pišeš ali me pokličeš. Ali pa mi pošlji svoj naslov ali številko, da se dogovoriva za pogovor. Tega bom najbolj vesel.

Žal mi je za vse. Ker sem te zapustil, ko si me najbolj rabil, si lahko jezen name. Te popolnoma razumem.

Prosim, piši mi,
oče Matija*

Matija

(Društvo Projekt Človek)

* Matiji se je njegov sin oglasil. (Op. mentorice)

POZDRAVLJENA,

136

Sedla sem za mizo, da ti napišem par vrstic. Res je, da se že dolgo nisva slišali oziroma, bolje rečeno, si nisva pisali. Sem kar ena mala packa, kajne?! Ne vem, kako bi ti to razložila, a v sebi čutim veliko praznino, ki mi kar ne da pisati. Če sem odkrita, sploh ne vem, zakaj, a enostavno mi besede sploh ne gredo na papir. Misli mi kar švigajo sem ter tja, v meni so velik nemir, strah, bolečina ... Morda je vse nekako prišlo za mano in se šele zdaj popolnoma zavedam, kje sem in kaj me še vse čaka ... Ja, saj vem, da sem v zaporu! Vem, da sem tukaj spet in spet na preizkušnjah, da se moram nenehno dokazovati, si dopovedovati: »Ostani mirna! Ne zmeni se za stvari, ki se te ne tičejo, spoštuj pravila ... ipd.« A veš, kako je to težko ... ti pojma nimaš! Včasih si opoldan želim, da bi bil večer, da bi se lahko ulegla v posteljo, kjer sem jaz samo jaz in ni nobenega dokazovanja, dopovedovanja več ... Vedno bolj slišim glas, ki mi govori: »Potrpi, draga punca ... saj bo kmalu bolje, saj bo kmalu vsega tega konec ...« Ah, le kje hodi ta dan, ta ura, ko bom lahko ponovno svobodna, ko bom lahko s polnimi pljuči zadihala svež zrak zunaj teh zidov?! Slišim, da me sprašuješ, ali je še kaj novega na »gradu«. Niti ne. Vsak dan kakšna odide ali pa kakšna nova pride. Znova in znova uzrem prestrašeni obraz te »ta nove« in se spomnim sebe; verjetno sem tudi sama tako čudno izgledala. Sprašujem se, ali bo hitro ujela ritem tukajšnjega življenja ali pa bo še kar nekaj časa tako prestrašena in izgubljena tavalala po grajskih hodnikih?! Da pa ne bo beseda tekla samo o meni, mi povej še ti: Kako ste kaj doma? Ste se že navadili življenja brez mene? So stvari v stanovanju ostale na svojih mestih, tako kot sem jih pustila? Me mogoče kaj pogrešaš? ... Ja, kar precej vprašanj, kajne?! Saj veš, tukaj veliko razmišljam in se tudi veliko sprašujem ... oprost. Prosim, ko boš lahko, mi odgovori. Upam, da ste doma vsi v redu. Sedaj sem te spravila v že kar precej slabo voljo, zato bom končala. Ko mi bodo misli bolj tekle, pa se ti bom ponovno javila. Do takrat pa pazi nase in bodi pridna.

Z vso neizmerno, brezmejno ljubeznijo,
tvoja mami

Sergeja
(ZPKZ Ig)

Sanja (ZPKZ Ig)

Ljubica (ZPKZ Ig)

MOJA A.!

Kajne, tudi tebi se zdi, da se že predolgo nisem oglasila? Ja, veš, dnevi bežijo ... Tu, kjer sem, se zdi dan dnevu enak. Ko pa pomislim, koliko časa je že preteklo, odkar sem prestopila prag tega gradu, me presenečeno spreleti prijeten občutek, da je minilo že toliko mesecev! Vau! Že dobre štiri mesece sem tu! Še boljše, slabih pet! Ne znam ti opisati, kako zelo močno pogrešam najine pohode po nakupovalnem centru, kjer sva obhodili skoraj vsako trgovino, gledali »cunje«, jih pomerjali, kaj kupili, skratka, se zabavali. Najraje se spominjam najinega skupnega pomerjanja enakih oblekic, v katerih sva se slikali pred ogledalom v garderobi in se smejali najinima podobama. Ej, ali ni bilo lepo in zabavno?

Vem, da sedaj, ko se ne moreva videvati, tudi ti ne zahajaš tako pogosto v trgovine, saj tudi jaz ne bi mogla brez tebe, ni enako ... Živim v pričakovanju tistega dne, ko bom zapustila te prostore, ta grad, se vrnila domov in zopet zaživela svoje normalno življenje, v katerem ne sme miniti niti teden, da si ne bi vzeli časa samo za naju. Razen, kadar bo ena od naju na dopustu, kajne?

Veseli me, da sta se tvoji psički navadili živeti druga z drugo, saj zlasti Ronji ni bilo enostavno sprejeti te vsiljive Rose, ha ha. Z novo pasjo članico si imela toliko dela, da si si vsaj delno zapolnila čas, ki ga ne moreva preživeti skupaj. Pogled skozi okno mi prinese nasmeh na ustnice, saj so dnevi lepi in sončni in vedno bolj se bližamo poletju. To pa bo čas, ko bom ob vikendih odšla domov in kdaj tudi s tabo na morje. Veselim se že!

Počasi mi zmanjkuje prostora, zato te bom raje poklicala po telefonu, da mi boš kar med pogovorom sproti odgovarjala. Po tej poti mine preveč dni, da dobim odgovor, hi hi hi. Razvajeni sva, kaj hočemo!

Rada te imam, M.

M.
(ZPKZ Ig)

DRAGI MOJ,

nič ni bolj dragega na svetu kot moj dragi ... ljubezen mojega življenja ... zlato moje ... moj S.

Prelepi sončni žarki ogrevajo moje telo ... vabijo me nekam, kjer je toplo ... čisto blizu mi želijo biti ... in me cartati ... majhna ptička je priletela na mojo ramico ... in mi povedala nekaj lepega ... pesmico mi je zapela ... tisto, ki mi jo prepevaš ti ... »Srečica ti si najbolj sladka pa tako drobnega telesa ... ampak vročega srca! Moja in samo moja!« ... popihal me je nežen vetrček ... posladkal moje nežne ustnice ... in me zazibal v prelep dan ...

Kako je bilo lepo, ko sem slišala tvoj glas ... kar zažarela sem ... vroče mi je bilo ... tako srečna sem bila, vsa v soju tvoje nežnosti ... prepletena ... cela obsijana ... kako te pogrešam, dragi moj ... stisnila bi se k tebi ... in te cartala ... in poljubljala, da bi bil svet samo najin ... v ognju vroče strasti ... drhtečih teles ... samo sonček je tisti, ki lahko obsije tako nežni telesi ... kot sta najini ... Poljubljam in razvajam te v lep dan ... kličem in samo kličem te ... da bi bil ob meni ... samo ob meni ... ti princ moj ... veš, ko sem te spoznala, sem bila kot majhna punčka ... drobnih rok, kratkih las, rdečih ličk ... veselega nasmeha ... v kratkem krilcu ... zdaj sem ob tebi zrasla, želim biti večja ... in še večja ... močnejša ... in pametnejša ... saj vse to bil bi najin svet ... popoln svet ... tu in tam travica, drobna deteljica ... dolga klopca ... velika drevesa ... tukaj sva ... čisto skupaj ... samo midva ...

Poljubljam te in cartam te ... čutiš ... slišiš ... objemaš me ... ko ti takole pišem ... ko točno veš, da sem ob tebi ... v tvojem naročju ... tam, kjer je najbolj toplo ... malo še, čisto malo ... prišel bo dan, ko te bom objela ... ko me boš stisnil k sebi in me v največji nežnosti objel ... popeljal po potki naprej ... tvoja cartljica bom ... in še več od tega mi boš dal ... topila se bom v soncu tvoje ljubezni in čakala na tisto največ ... ko bodo rožice, tiste najlepše, krasile najino srečo ... za vedno!

Tvoja Inči z največjo ljubeznijo v srcu in z dušo ob tebi

Ines
(ZPKZ Ig)

Vaje v slogu

POMISLIL/A SEM... *

1.

Pomisлил sem na očeta.

Na zvok motorja, ob katerem me še vedno zaboli. Bil sem otrok in v našem mestu je dišalo po etru. Motorne dirke, množica ljudi ... Kot otrok sem bil zadet. Pomislil sem na mamo, ki se je bala zame.

Jani
(Društvo Projekt Človek)

*Zapisi so nastali ob branju knjige
Boštjana Videmška *Na begu*.

2.

Pomislila sem na začetek

svoje poti, na pot sprememb. Učenja. Življenja. Pot, na kateri sem še danes. Moram pomisliti, da se zavem, kako je bilo že težje, kot je danes, da se spomnim, kje sem začela, da lahko vidim, kje sem zdaj. Da so nekatere stvari za mano in da je prav tako. Pomislim, od kod sem nekoč črpala moč, zato da jo lahko najdem tudi tokrat.

Katja
(Društvo Projekt Človek)

3.

Pomislila sem na gozd.

Moja najljubša pot je tista, ki se vije skozi grmičevje, podrast in majhne smrečice, pogled na nebo pa mi zastirajo velikanske smreke. Pot je senčna, vonj po listju je močan, svežina očara moje čute.

Lara
(Društvo Projekt Človek)

141

4 .

P

omislil sem na njo.

Pomislil sem na prvi dotik njene roke.

Kot vkopan sem obstal. Zmeden.

Kot da bi me zadela strela.

Pomislil sem na njene oči,

ki so mi odprle dušo.

Pomislil sem na dušo, čisto

in nepokvarjeno.

Matija

(Društvo Projekt Človek)

5 .

P

omislil sem na svojo prvo

cigareto. Ni se mi zdela dobra,

a vseeno zanimiva in vznemirljiva,

ker je bila nekaj drugačnega.

Pomislil sem na družbo, ki je bila

drugačna. Med njimi je bilo dekle,

ki mi je bilo všeč.

Pomislil sem, da sem se silil

s kajenjem zaradi pripadnosti.

Zaradi nje ...

Željko

(Društvo Projekt Človek)

KAJ PRIČARA KOŠČEK ČOKOLADE ...

1.

e pogled na njeno temno čokoladno barvo kliče k pokušanju. Odprem prozoren zavitek, zlomim košček na pol in eno polovico poneseš proti ustnicam. Pospesuje se mi bitje srca. Četudi se poskušam ustaviti, ne gre. Energija čokolade je premočna. Čeprav skorajda nima vonja, mi diši kot najboljši parfum. Pričakujem največji užitek. Čeprav ga že poznam, me znova preseneti. Košček položim v ustno votlino in ... Bum! V trenutku postanem nasmejan, hkrati nežen in strasten, občutek je boljši, kot če bi dobil poljub najlepšega dekleta. Kar težko je pogoltniti raztopljeni košček. Nočem, da je konec ...

Jože
(Društvo Projekt Človek)

2.

okusiti čokolado je kot zagristi v strast, ki ti odpre pogled na obzorje okusov. Jezik in nebo jo okusita kot svilnato emulzijo, ki se prehitro raztopi in izgine. Zato posežem po naslednji ...

Katja
(Društvo Projekt Človek)

3.

ot mehko jutranje zarje v goráh. Kot pena morskih valov v Baški. Kot tjulenj in njegovo lajanje. Kot lajna v Žogici Marogici. Kot sonce Andaluzije. Kot srnin smrček. Kot materin objem. Kot ...

Martin
(Društvo Projekt Človek)

4.

T

rdnost, ki se v ustih čez nekaj časa raztopi. Postane kot požirek kave z veliko sladkorja. Sladka mehka, kot bi jedel sladko smetano, ki jo potem kotališ po ustih sem in tja. Okusi so ... Božanski!

Simon

(Društvo Projekt Človek)

5.

T

akšne pa še ne! V ustih zapeče, kot da bi spil kozarček slivovke. Ali pa je to samo spomin na okus kokosovega polnila.

Jani

(Društvo Projekt Človek)

6.

S

ladka. Mehka. Stopila se je kot led na soncu.

V notranjosti puding z lešnikovim okusom. Čokolada kot ljubezen, ki jo začutiš v trebuhu.

Kot hrepenenje majhnega otroka, da bi našel zadovoljstvo v drobnih stvareh.

Željko

(Društvo Projekt Človek)

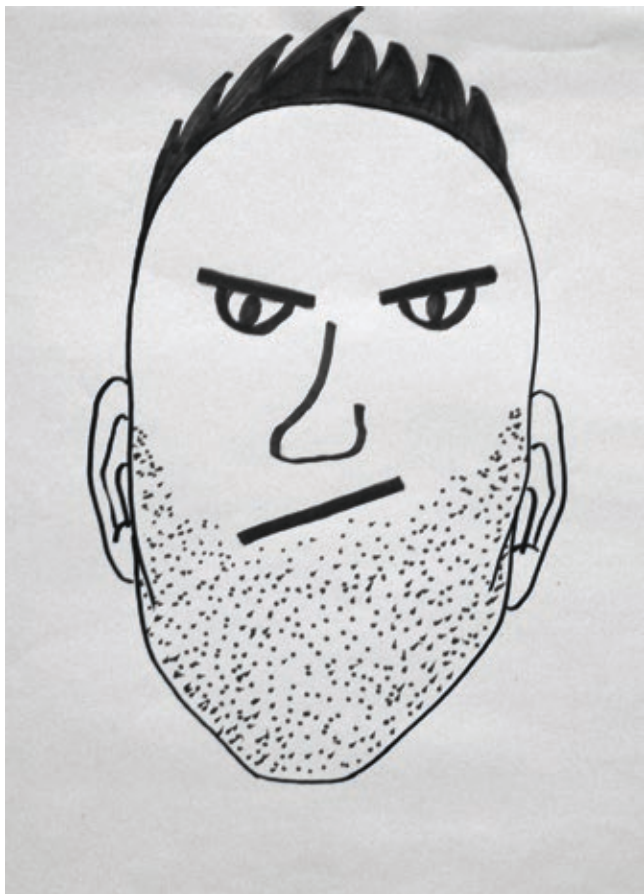
NOVINARSKO POROČILO O ROPU

Zgodil se je rop. Petintridesetletnik, visok, črnolas moški, oblečen v jeans hlače in temen pulover s kapuco, je v soboto sredi belega dne vdrl v družinsko hišo in jo poskušal oropati. Toda med stikanjem po hiši je bil neroden; zaletel se je v zrcalo, ki je viselo na steni. Padlo je na tla in se razletelo. Storilec si je ob tem porezal roko, da je kri kapljala na koščke zrcala. Krvavitev je poskušal zaustaviti z ruto, kar mu ni uspelo. Na kraj zločina so prišli policisti, ki so vzeli vzorec krvi kot dokaz in takoj ujeli storilca. Končal je za zapahi.

Jasna Alagić

(Društvo Novi paradoks)

(ZPMZKZ Celje)

DNEVNIŠKI ZAPIS PRESTOPNIKA

Bilo je v petek zjutraj, ko sem sedel pri zajtrku in obupan razmišljal, kako naj se rešim dolgov, saj so rubežniki vsak dan trkali na vrata, da bi kaj odnesli. Sklenil sem, da bom poskušal oropati hišo premožnih sosedov. V njej so imeli veliko dragocenosti in denarja, ki so ga hranili v sefu. Torej sem se v soboto sredi belega dne oblekel v jeans hlače in temen pulover s kapuco ter se odpravil na obhod. Nekaj časa sem se razgledoval po okolici. Ko je bil zrak čist, sem vdrl v hišo in začel iskati dragocenosti. Pri tem pa sem bil nepreviden in sem podrl zrcalo, ki je padlo na tla in se razletelo na tisoč koščkov. Urezal sem se in kri mi je kapljala na koščke zrcala. Krvavitev sem poskušal zaustaviti z ruto, ki sem jo ovil okrog zapestja, vendar ni pomagalo. Poleg tega sem se tako ustrašil poka, da sem v zmedu pozabil na rop in praznih rok pobegnil s kraja zločina. Hrup pa so slišali tudi bližnji sosedu, ki so preverili, kaj se je zgodilo. Opazili so razdejanje in poklicali policijo. Ta je prišla na kraj zločina, vzela vzorec krvi in me tako ujela. Končal sem za zapahi.

145

Jasna Alagić

(Društvo Novi paradoks)

Mogočna stavba na griču nad Ljubljanskim barjem je vidna že od daleč. Zgodovina pravi, da je bila zgradba v lasti gospode Schnitzenbaum prvič omenjena že v 14. stoletju, konec 15. stoletja pa so prvotni stolp prezidali v manjšo graščino, jo v začetku 16. stoletja prodali plemiški rodbini Auersperg, ti pa nadalje Engelshauserjem. Tri stoletja kasneje je grad spet prišel v posest rodbine Auersperg. Med drugo svetovno vojno so ga zasedli italijanski karabinjerji, ob koncu vojne pa zažgali partizani (grad je bil sicer zažgan že dvakrat prej, med kmečkimi upori, ogrožali pa so ga tudi Turki). Po vojni je oblast v njem uredila ženski zapor. Čeprav danes stavba za javnost ni dostopna in je gibanje okoli nje omejeno, sem kot novinarka dobila dovoljenje, da se oglasim na enodnevni obisk in napišem reportažo.

Impresivna stavba, v kateri so zavod za kulturno dediščino oziroma njegovi restavratorji že sondirali stene in pod ometom iskali freske ali poslikave, je obkrožena s prelepim parkom in vrtom, ki ga obdelujejo obsojenke. Na njem zraste marsikaj tako za v njihove lonce kot za lačne želodce zapornikov in uslužbencev na Dobu. Zapornice niso samo vrtnarice in kuharice, temveč tudi čistilke in perice, soboslikarke in še marsikaj. Čeprav se ženske v gradu (ki je vse prej kot pravljichen), vsaj po besedah tistih, s katerimi sem smela govoriti, načeloma dobro počutijo, so me opozorile na marsikaj.

Največ njihovih pripomb se nanaša na samo namestitev, grad je star in – naj ga obnavljajo, kolikor hočejo – ob nočnem grmenju in vetru, ki najde popolnoma vsako špranjo, se čuti, kako se trese. Notranjost gradu je nevarna za obnovo, saj se ne ve niti, kje točno je speljana električna napeljava. V gradu je prostorska stiska velika, v sobah z zelo staro opremo spi in biva od tri, štiri, pet do menda celo šestnajst obsojenk. Jezne so, ker vedo, da so moški zapori bolj opremljeni, zato se jim zdi, da so kot ženske diskriminirane. Zaradi prostorske stiske je onemogočeno tudi bivanje njihovih svojcev v zavodu enkrat mesečno, do česar so sicer upravičene po zakonu. Tudi prostori za obiske so premajhni in prenatrpani, še posebej za obiske otrok obsojenk. Po njihovem mnenju bi bila nujno potrebna tudi žična ograja okoli okolice gradu. Obsojenke zaprtega režima namreč nimajo pravice do sprehoda izven gradu, temveč jim je le dvakrat dnevno omogočen enourni sprehod po notranjem dvorišču, po betonu, od koder

se vidi samo nebo, kar je psihično zelo naporno in nečloveško, potožijo. Opozorile so me na še en veliki problem: na nagrade, ki jih obsojenke dobijo za opravljeno delo v različnih delavnicah. Obsojenke so plačane približno 24 centov na uro, za hišna dela in dela v pralnici in kuhinji. Prav s slednjo imajo velik problem. V kuhinji dobi delavka, ki ves mesec dela po 8 ur na dan vključno s sobotami, nedeljami in prazniki, približno 100 evrov ali malo več, mi je povedala ena od njih. Res je, pravijo obsojenke, da čas v zaporu ob delu mineva hitreje, ne zdi pa se jim prav, da delajo za drobiž. Pod vprašaj postavljajo tudi prakso, da so obsojenke v sobe nameščene skupaj ne glede na vrsto delikta. »Tu je veliko težkih, žalostnih zgodb,« mi je zatrnila starejša obsojenka. »Potrebno je veliko notranje moči, da vse to prestaneš.«

Vendar ima bivanje na gradu tudi svetlejše vidike, to je človečnost uslužbenk in uslužbencev ter solidarnost soobsojenk, pravijo. Vesele so vsake možnosti dodatnega izobraževanja in dejavnosti. Letos so izvedle prireditev »Pozdrav poletju« s plesom, plesom in z recitacijami ter proslavile izid knjige, ki jo je napisala ena izmed zapornic. V zavodu imajo tudi pravkar obnovljeno knjižnico z več tisoč knjigami, vendar je žal med njimi vse premalo sodobnih, novejših. »Vse te možnosti nam veliko pomenijo, zelo smo hvaležne zanje, rade pa bi dostojno prestale svojo zaporno kazen,« mi rečejo, preden zapustim grad.

NV
(ZPKZ Ig)

147

Milojka (ZPKZ Ig)

**Spremne
besede**

Petar (Društvo Vezi, DC Šent Potojna in SVZ Dutovlje)

DRUGO LETO PROJEKTA »VKLJUČUJEMO IN AKTIVIRAMO!«

S koncem leta 2017 bomo na Javni agenciji za knjigo Republike Slovenije uspešno zaključili prvo polovico izvajanja štiri-letnega projekta »Vključujemo in aktiviramo!«, ki ga sofinancira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada, njegov namen pa je opolnomočenje štirih ciljnih skupin (zapornikov v fazi odpusta, oseb, ki se zdravijo odvisnosti od prepovedanih drog, oseb s težavami v duševnem zdravju in oseb z motnjami v duševnem razvoju) za približevanje trgu dela. Na usposabljanjih, ki jih izvajajo izbrani mentorji (slovenski pisatelji, pesniki in ilustratorji), udeleženci na podlagi obravnavanega slovenskega leposlovja razvijajo lastno ustvarjalnost in kulturne potenciale ter tako izboljšujejo socialne veščine, potrebne za uspešno vključevanje v družbo. Po predhodnem izobraževanju mentorji v sodelovanju s strokovnimi sodelavci iz institucij, ki so se pridružile projektu, pripravijo načrte usposabljanj, v katere vključijo različne vsebinske sklope: obravnavo književnih del, ilustriranje, kreativno pisanje in izražanje, javno nastopanje in samopredstavitve ter digitalno pismenost. Pri tem določijo, katera dela iz vnaprej pripravljene seznama priporočene literature si bodo izbrali za svoja vsebinska in tematska izhodišča ter kdo bodo gostje, ki bodo širili obzorja njihovih srečanj (bodisi ustvarjalci s področja knjige bodisi drugi strokovnjaki, povezani s področji, s katerimi se bodo spoznali ob obravnavi posameznih del).

Poleg tega je ena izmed bistvenih nalog mentorjev, da pri svojih udeležencih spodbujajo (govorjeno ali zapisano) besedno in likovno ustvarjalnost, pri čemer se jasno zavedajo, da njihove dejavnosti ne vključujejo terapevtskih pristopov (kakršna bi bila npr. terapevtsko pisanje ali likovna terapija), ampak izključno prizadevanja za čim pristnejši umetniški izraz posameznikov. Že v lanskem letu se je pokazalo, da se različne nadarjenosti skrivajo tudi v ljudeh, ki se teh svojih pozitivnih plati niti sami niso zavedali, kaj šele, da bi jih prepoznala njihova okolica. Tovrstna spoznanja so bila tako zanje kot za institucije, ki se z njimi sicer ukvarjajo, veliko odkritje z učinki, ki bodo, upam, dolgotrajnejši od življenjske dobe tega projekta. Rezultati letošnjega leta (tako tisti vidni, ki so vključeni v pričujoči zbornik, kot tudi manj otipljivi, a najmanj toliko pomembni) to prepričanje še utrjujejo.

V letu 2017 so pri projektu sodelovali pripadniki treh ranljivih družbenih skupin, zaporniki v fazi odpusta, osebe s težavami v duševnem zdravju ter osebe, ki se zdravijo odvisnosti od prepovedanih drog. V projekt se je v letu 2017 vključilo lepo število

institucij po vsej Sloveniji: Zavoda za prestajanje kazni zopora Ig in Maribor ter Zavod za prestajanje mladoletniškega zopora in kazni zopora Celje, Društva Altra, Novi paradoks, Projekt Človek in Vezi, Dnevni center Šent Postojna, Socialno varstveni zavod Dutovlje in Zavod Pelikan – Karitas (Terapevtska skupnost za zasvojene s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro). Njihovi mentorji in mentorji ilustratorji so bili Barbara Korun in Jure Engelsberger, Tone Partljič in Arjan Pregel, Tadej Golob in Samira Kentrić, Ciril Horjak in Matija Medved, Neli Filipić in Damijan Stepančič, Cvetka Bevc in Matej de Cecco, Lenart Zajc in Andreja Peklar ter Nataša Konc Lorenzutti in Peter Škerl.

Dela vseh udeležencev projekta, ki so se z vključitvijo v zbornik pogumno prelevili v (so)avtorje literarnih besedil in likovnih izdelkov ali vsaj tovrstnih poskusov, sem z načrtno uredniško skrbnostjo, hkrati pa, upam, občutkom za pristen izraz posameznega pisca, razporejala po različnih zvrstnih, hkrati pa tudi vsebinsko natančno strukturiranih poglavjih, ki kažejo, s kako tematsko bogatimi in formalno različnimi pristopi so mentorji udeležence usmerjali k samostojnem raziskovanju lastnih ustvarjalnih poti. Pesnim najrazličnejših motivov in tematik (pripovednim, doživljajskim, izpovednim, religioznim in ljubezenskim, tako temačnim kot v svetlejšo prihodnost usmerjenim) sledi nekaj poskusov vizualne poezije, tej pa najprej krajši (bolj ali manj avtobiografski, spominski ali zgolj opisno pripovedni) zapisi, ki bi jih lahko poimenovali tudi utrinki ali pripovedni drobcji, saj jih je veliko nastalo v okviru različnih kreativnih vaj. Daljša in literarno načrteje oblikovana so besedila, uvrščena v sklop zgodb, posebno poglavje pa pripada posebnem žanru knjig oz. zgodb brez besed, nastalih na ilustratorskih delavnicah z eno izmed mentoric projekta. V eni skupini so se z ilustratorjem posvetili izdelavi stripov, ki sestavljajo naslednji sklop, ta pa se nadaljuje z vse bolj pol- in neliterarnimi besedili, kot so (bolj ali manj esejistična) razmišljanja, pisma ter različne vaje v slogu. Kot lani tudi letos zbornik sklepajo spremne besede vseh mentorjev, ki razlagajo, kako so načrtovali in nato dejansko izvajali svoje programe, hkrati pa izdelke svojih udeležencev komentirajo v luči njihovega nastanka ter umetniške in sporočilne vrednosti. Na koncu pa dolgujem še zahvalo mentorici, pri kateri sem si izposodila idejo za naslov letošnjega zbornika, saj fantastično povzema smisel projekta, za katerega si prizadevamo vsi, ki smo vanj vključeni: prebuditi ustvarjalnost, ki osvobaja in kaže pot iz vseh vrst ujetosti.

Zarika Snaj Verbovšek,
urednica in koordinatorka projekta

o nas je v okviru letošnjega projekta »Vključujemo in aktiviramo!« v Društvu Altra obiskal igralec Boris Cavazza, smo ga prosili, naj nam zaigra prizor iz risanke Smrkci, v kateri je posodil glas Atu Smrku:

Smrkec št. 1: Ata Smrk, ali je še daleč?

Ata Smrk: Ne, ni več daleč.

Smrkec št. 2: Ata Smrk, je še daleč?

Ata Smrk: Ne, samo še malo.

Smrkec št. 3: Ata Smrk, kako daleč je še?

Ata Smrk: Še zelo, zelo daleč.

Lanska mentorska izkušnja iz Centra za usposabljanje, delo in varstvo Črna na Koroškem me je naučila, da je delo z ranljivimi skupinami čudovito, a zahteva potrpljenje. Zdi se mi, da je prav to želel povedati tudi Ata Smrk.

Mešanih občutkov sem se februarja 2017 odpravil v ljubljanske Moste na sedež Društva Altra, kjer smo imeli prvo srečanje literarnih delavnic. Po glavi mi je rojilo mnogo vprašanj, ki so hlepela po odgovorih. Ali bom dober literarni mentor? Bodo udeleženci motivirani za sodelovanje? Kaj pričakujejo od mene? Po lanskoletni izkušnji so bila moja pričakovanja visoka. Z veliko radovednostjo sem odprl vrata, ki me ob vsakem srečanju znova opominjajo, naj v prostor vstopam z nasmehom.

Na prvem srečanju sem se udeležencem predstavil, povedal svojo zgodbo, jih popeljal po najpomembnejših stopničkih v svoji poklicni karieri ter osmisli naše delavnice. Ko so prišli do besede oni, je bilo hitro jasno, da bodo srečanja zelo osebna. Že prvič so mi namreč zaupali veliko podrobnosti o sebi in svoje razloge za udeležbo na delavnicah. Nadaljevali smo v duhu literature in se že takoj posvetili prvemu čtivu. Vsak udeleženec je glasno prebral odlomek iz knjige. Izkazalo se je, da so v skupini razmeroma dobri bralci z velikim zanimanjem za literaturo. O delu smo se pogovarjali, si izmenjali osebne interpretacije ter odprli nova obzorja razumevanja in branja literarnih besedil. Za domačo nalogo so dobili branje celotne knjige, saj nas je že takoj naslednji teden obiskala njena avtorica. Drugo srečanje je torej otvorila naša prva gostja. Tudi vsak naslednji gost je naše delavnice obogatil. Tako udeležencem kot meni je

veliko pomenil osebni stik z vsemi ljudmi, ki so nas obiskali. Dobivali smo se vsak teden in iz tedna v teden smo bili drug z drugim bolj sproščeni ter odprti za delo in komunikacijo. Vsak člen naše skupine je k medsebojnemu vzdušju veliko prispeval, saj smo gradili predvsem na spodbujanju ustvarjalnosti. Preseñtelo me je, kako močno ustvarjalna je v resnici ta pisana skupina ljudi. Pred mano so sedeli pesniki, pevci, glasbeniki, slikarji in igralci. Prav vsak je našel svoj način izražanja in nekateri izdelki so presegli vsa moja pričakovanja. S pisateljem Andrejem Rozmanom Rozo smo tako iskali nove slovenske besede za helikopter in udeleženci so hitro nanizali nove predloge:

Preletalec aira

Propelreševalec

Letifičo

Hitrostrnovrteči

Zrakoplov

Lep-kebin-holer

Dvižno lebdilo

Zrakokužna

Sanidvig

Zmagalo je *dvižno lebdilo*. Avtor besedne zveze je odšel domov s podpisano Andrejevo knjigo.

Skupaj smo rasli, se učili drug od drugega, se spodbujali in se veselili skupnega druženja. Poleg rednih delavnic smo se tako dobili tudi kak dan izven rednega termina in se preizkusili še na drugih področjih, denimo pri prodaji izdelkov na sejmu v četrtini skupnosti Tabor. Ko sta bili dve udeleženci aktivni iskalki zaposlitve, smo jima lahko pomagali z igro vlog ter s spodbudo in nasveti. Povsod sta vladala timski duh in skladno sodelovanje. Udeleženci so se v skupini naučili veliko novega. Pred nekaj tedni sem jih vprašal, kaj so jim prinesle delavnice. Odgovori so bili jasni. Vsi so poudarili, da zdaj na literaturo gledajo drugače. Ugotovili so, da so jim delavnice pomagale spoznati stvari, za katere prej niso vedeli. Hvaležni so, da so imeli možnost izraziti svoje misli in s tem sebe. Dobili so nov zagon za ustvarjanje, se lotili stvari, ki jih prej še niso počeli, ali pa se vrnili k starim izdelkom ter jih na delavnicah urejali in predelali.

Z ALTRO NAD BARVICE

V okviru projekta »Vključujemo in aktiviramo!« sem bil kot mentor ilustrator povabljen k izvajanju delavnic v društvu Altra. Z literarnim mentorjem Cirilom Horjakom sva napisala program, ki se nama je zdel primeren in zanimiv. Zamislila sva si, da bi udeleženci delavnic pri Cirilu kaj napisali ali spesnili, potem pa bi to na ilustratorskih srečanjih pod mojim mentorstvom ilustrirali.

Teden pred svojo prvo uro mentoriranja sem obiskal Cirilovo delavnico, da bi se s člani društva že malce spoznali in bi pozneje lažje sodelovali. Ko sem povprašal, kako jim gre s pisanjem lastnih literarnih del, sem izvedel, da je le nekaj udeležencev napisalo nekaj pesmi. S Cirilom se nama je začelo zdeti, da se delavnice verjetno ne bodo iztekle popolnoma po vnaprej zapisanem načrtu. Na to sta nas mentorje že pred začetkom dela opozarjali tudi vodji projekta, zato sem bil na tak scenarij pripravljen.

Spraševal sem se, kaj bi lahko udeleženci pridobili na naših druženjih in kaj bi lahko v pičlih štirih srečanjih ustvarili. Deset šolskih ur je premalo, da bi se lahko naučili osnovnih risarskih tehnik, kvečjemu bi lahko spoznavali različne medije slikanja in risanja. Moja ideja in pobožna želja sta bili, da bi se na delavnicah dobro počutili, predvsem pa, da bi jim vzbudil veselje do risanja, da bi videli, kako čudovita oblika sproščanja je lahko risanje, ob katerem človek za trenutek pozabi na skrbi, ker nima časa razmišljati o drugemu kot o risbi. Vseeno pa sem želel uresničiti tudi načrt, da bi z ilustracijo opremili kakšno literarno predlogo, ki so jo spisali pri Cirilu. Zato se mi je zdelo, da je ob prvih dveh srečanjih bolj kot vsebina delavnic pomembno vzdušje, da delamo v prijetnem sproščnem okolju, ki bo privedlo do kvalitetnih del, ko bodo dobili malo delovnega zagona. Zadnji dve srečanja pa naj bi ilustrirali poezijo, pri čemer bi se pogovarjali in razmišljali o motivih, ki bi ustrezali izbranim pesmim.

Uporabniki Društva Altra so bili sprva večinoma malce zadržani, ampak motivirani za delo. Hitro smo se ujeli in vzdušje je postalo sproščeno in prijetno. Opazil sem, da nekaj posameznikom zmanjka zagona, če se jim zdi, da jim ne gre, in da bi morda najraje obupali, zato so potrebovali malo motivacije, kako pozitivno kritiko, pa so nadaljevali. Kadar je človek v dvomih, mu pomaga, da sliši kaj dobrega o svojem delu, zato sem se trudil čim pogosteje hvaliti vse, kar se je dalo. Razen tega z udeleženci

Nekateri so celo povsem na novo vzljubili branje. Za vse nas so bile delavnice v celoti veliko in lepo darilo, ki smo ga sprejeli z veliko srčnosti in je obogatilo naš vsakdan.

Ko nas je obiskal profesor Primož Vitez, nam je prinesel nekaj svoji predlogov prevoda pesmi mehiškega pisca besedil Consuela Velásqueza »Bésame Mucho«. Ljudje z Altre so nemudoma predlagali nove besede, ki so Primoža spodbudile, da je spisal čisto nov, »naš« prevod prve kitice:

Ljubi me, ljubi me nežno.

Sredi kostanjev in beliholistanih brez.

Ljubi me, ljubi me nežno.

Strah me je, da se bo strgala najina vez.

Strah je odveč, naslednje leto se Altrino druženje z literaturo nadaljuje.

Ciril Horjak,

mentor v Društvu Altra

ni bilo nobenih težav, lahko rečem, da je bilo delo z njimi veliko lažje in prijetnejše, kot sem pričakoval.

Ob prvem srečanju smo risali tihožitje, prinesel sem vrtnice in jih postavil v vazo. Udeležence sem skušal pomiriti, naj jih ne skrbi preveč končni izdelek in da naj predvsem poskušajo uživati v delu. Izbrali so barvice, ker jih najbolj poznajo, in hitro je postalo tiho. Ob manjših korekturah in komentarjih, kaj je bolje narediti in česa ne, so večinoma delali samostojno. Izpostaviti moram risarsko spretno Brigito, ki je že na prvem srečanju k meni suvereno pristopila s svojo idejo, kako bi v štirih fazah zrisala metamorfozo človeške glave v glavo triceratopsa, kar je nato dejansko izpopolnjevala na vseh štirih srečanjih.

Iz prostora, kjer smo risali, se nam je skozi okno odpiral krasen pogled na veliko vrbo in naselje hiš v ozadju, zato smo pri drugem srečanju risali pogled skozi okno oziroma pokrajino. Tokrat so risali z medijem, ki ga niso poznali tako dobro; in to je bilo slikanje s temperami in akrili. Pričakovano je bilo, da bodo imeli tokrat več težav, zato je bilo delo v primerjavi s prvim srečanjem manj samostojno in so potrebovali več vodstva. Kljub temu so se risanja lotili zelo suvereno in sproščeno. Na koncu srečanja sem prosil tiste udeležence, ki so napisali nekaj pesmi, naj jih prinesejo na naslednjo delavnico, da jih skupaj ilustriramo.

Na tretji obisk je pesmi prinesla le Bernarda, zato so nekateri z najbolj priljubljenim medijem, barvicami, ponovno risali šopek vrtnic. Z Bernardo sva začela počasi analizirati pomen pesmi in se trudila ugotoviti, kaj je njeno bistvo. Nekaj udeležencev se je vključilo v najin pogovor. Ko smo ugotovili, kaj želi pesem sporočiti, smo se pogovarjali, kakšen ilustratorski motiv bi sodil k tej pesmi, za risanje pa je zmanjkalo časa.

Na zadnjo delavnico je ena od udeleženk, Barbara, prinesla nekaj svojih pesmi. Tokrat smo izbrano pesem analizirali vsi skupaj, potem pa je vsak zase razmišljal o možnih ilustratorskih motivih. Bilo je veliko idej, veliko pogovarjanja. Dogajalo se je, da so drug drugemu predlagali boljše ideje, kot so jih imeli sami zase. Po napornih debatah smo končno izbrali motive, ki so se jih vsak zase lotili risati.

Kvaliteta risb je bila boljša od pričakovanega in zdi se mi, da so se udeleženci radi vračali na srečanja. Zame so bile delavnice, na katere sem prihajal in odhajal z nasmeškom, čudovita izkušnja.

Matija Medved,

mentor ilustrator v Društvu Altra

SVETLOBA, KI JO S SABO NOSI UMETNIŠKA BESEDA

S

kočiti v temi na glavo v vodo? Nič lažjega – potrebuješ le pogum in zvrhano mero zaupanja, da bo vse tako, kot mora biti. In ker ne veš, kaj te v tej dogodivščini čaka, je najbolje, da se nanjo še stoočstotno pripraviš.

Tako nekako sem čutila, ko sem se kot mentorica pripravljala na projekt »Vključujemo in aktiviramo!« s skupino oseb s težavami v duševnem zdravju v Društvu Novi paradoks, ki jih še nisem poznala niti si nisem predstavljala, kaj lahko berejo in koliko zmorejo (ustvarjalno) pisati. Leto mentorstva, v katerega sem se podajala, je bilo torej zame voda v temi, skok na glavo pa pisanje celoletnega programa pred samim začetkom dela. V dilemi, kako in kaj, sem se odločila za princip, da je preveč bolje kot premalo, zato sem načrtovala široko, preobilno – v veri, da bo vsaj nekaj od tega prišlo prav in da bo predstavljalo izziv ter vzbudilo navdušenje pri udeležencih delavnic. Začela sem z izborom literature; od poezije in enostavne proze (pravljice, zgodbe) prek kratke proze do romana. Kot osrednjo knjigo sem izbrala *Telo iz črk* Milana Dekleve, ki me je navdušila, da sem naša družjenja poimenovala »Telo iz besed«. Prebrane besede, slišane besede, zapisane besede. Predstavljala sem si, da bomo imeli v dveh urah vedno čas tako za branje in pogovor o knjigah kot tudi za vaje iz kreativnosti in samo pisanje. Naša srečanja sem si zamislila kot spoj obojega. K izbranim knjigam sem umestila goste, da bi naše delo obogatili, ga popestrili, pa tudi z obiskom razveselili udeležence in jih nagradili za njihov trud.

Oborožena z bogatim programom in do zadnje pike izdelano pripravo sem se odpravila na prvo delavnico. Vedela sem, da bo to srečanje čustveno najbolj zahtevno, z dvomi, vprašanji in pričakovanji na obeh straneh. Nisem si pa mogla predstavljati, da bo tudi zelo lepo. Kasneje sem doma zapisala v dnevnik, da se počutim obdarjena in ganjena. Moji mentoriranci so bili pozorni in so sledili vsaki besedi. Predstavila sem jim celoletni načrt naših srečanj, govorila o varnem okolju, ki ga bomo skupaj ustvarili, da se bomo lahko svobodno izražali, ter poudarila, da bo medsebojno spoštovanje edina meja, ki se je bomo pri ustvarjanju držali. Sama pri sebi sem si še prisegla, da ne bom z njimi nikoli pokroviteljsko ravnala. Ker se je bližal kulturni praznik, smo brali Prešernovo poezijo in se pogovarjali o njegovem življenju. Izkazalo se je, da zelo radi berejo na glas, brez treme in zadržkov.

Dve šolski uri sta minili hitro, še odmora nismo potrebovali. Na koncu so mi zaploskali. Tako preprostega, a iskrenega priznanja dotlej še nisem doživela. Tako se je torej vse skupaj začelo in v temo je posijala svetloba, ki jo s sabo nosi umetniška beseda. Naučila sem jih izvajati ViA pozdrav, ki sem si ga zamislila prav zanje. S pozdravom na začetku vsakega srečanja ubijemo več muh na en mah: za hip se zazremo vase, s tehniko vodene pozornosti se prizemljimo v tukaj in zdaj, nato se vsak od nas na kratko predstavi (trening nastopa) in pove misel, ki je vsakokrat povezana z izbrano temo (zаметki ustvarjalnosti, domišljija). Tako se tudi povežemo kot skupina in poistovetimo z ViA programom. Iz srečanja v srečanje sem vse bolj spoznavała udeležence, si zapomnila njihova imena in zaznavala njihovo različnost. Izkazalo se je, da je skupina zelo raznolika v starosti, izobrazbi in sposobnosti jezikovnega izražanja, predvsem pa v notranjem počutju, ki se je izražalo skozi pripravljenost za branje in pisanje. Hitro sem ugotovila, da se svojega prenatrpanega programa ne bom mogla v celoti držati. Vsebinsko sem ga lahko peljala v smer, ki sem si jo zamislila, a morala sem ga oklestiti in prilagoditi. Pisanje je bilo zanje trd oreh in morala sem jim dokazati, da le ni tako težko. S pomočjo vaj so na delavnicah lažje ustvarjali, domače naloge pa se večinoma niso obnesle. Najbolj ustvarjalni so bili med verbalnimi vajami. Postopoma so se spoznavałi s poezijo Prešerna, pa tudi Kosovela in sodobnih avtorjev (Šalamuna, Korunove, Fritza, Rozmana, Milčinskega, Lainščka in drugih), imeli pa smo tudi gosta, ki nas je seznanil s haiku poezijo. Poezija se jih je dotaknila in tudi premaknila njihova peresa. Pesmi so nastajale spontano, pogosto s pomočjo asociacij in po vsebinskih sklopih, nekatere pa tudi doma po navdihu. Nekaterim je prozni zapis bolj ustrezal. Tu sta predvsem izstopali dve udeleženci, od katerih se je ena (sicer tudi najbolj predana bralka!) pustila še posebej zapeljati celo zapisom po načelu »vaj v slogu«. Slaba zbranost, ki je posledica uživanja zdravil, je pri večini udeležencev onemogočala branje daljših besedil ter ustvarjanje daljših proznih zapisov. Najbolj so se jih dotaknile pravljice, še posebno *Mesečinska struna* Svetlane Makarovič. Obiskali so nas ilustratorka te slikanice pa tudi glasbena ustvarjalca, ki sta s Svetlano Makarovič sodelovala pri interpretaciji zgodbe. Moč besed in čarovnija glasbe sta ustvarili navdihujočo delavnico. Ker sem formalno izobrazbo pridobila na oddelku vizualnih komunikacij na ALUO, je bilo pri mojem mentorskem delu zelo naravno, da jim ponudim tudi kombinirano ustvarjanje besede in slike. Nastale so tri delavnice: vizualna poezija, umetnost po pošti ter razglednice z »zemljevida življenja«. Ta likovni izraz jim je omogočil, da so se lahko neopazno in skozi igro »ubesedili«.

Izdelki vizualne poezije so zanimivi, saj precej neposredno izražajo notranje hotenje avtorjev, umetnost po pošti pa je ostala sporočilno skrita, ker so vsebino pisem povečini zadržali zase – torej je ta oblika pripomogla, da so izražali svojo intimo. Zadnja od naštetih delavnic je nastala po ciklu srečanj na temo potovanja, v navdih pa nam je bila knjiga Milana Dekleve o Almi Karlin *Telo iz črk*. Potovanje skozi življenje je vsak udeleženec izrisal kot zemljevid s poudarjenimi mesti, ki so pravzaprav izrazite spominske postaje. Zemljevid je izhajal iz zdajšnjega trenutka in se širil nazaj v preteklost vse do rojstva, pa tudi naprej v nejasno prihodnost vse do smrti. Če je prva pot zahtevala angažma spomina, je druga potrebovala domišljijo in drznost želeli si za svoje življenje najboljše. Udeleženci so nato z izbranih postav »pošiljali razglednice« – zaradi časovne omejitve jih niso izdelali, ampak le ubesedili. Opisali so podobo na prvi strani ter si izmislili sporočilo z zadnje strani – in to nikakor ni bilo le »pošiljam vam lepe pozdrave iz« ... Tako sta zabava in igra postali hkrati preizkušnja, intimni odraz in razmislek o lastnem življenju.

Še in še bi lahko pisala o našem druženju, ki v času, ko to pišem, še traja. Če bi me kdo vprašal, kaj smo pravzaprav dosegli in ali ima to sploh kak smisel, bi lahko nemudoma iskreno odgovorila. Udeleženci so zelo radi poslušali ter z vprašanji in pripombami sodelovali v poglobljenih pogovorih na temo knjig in njihovih avtorjev ter njihovega zgodovinskega in kulturnega ozadja. Odzivali so se z radovednostjo, radi so glasno brali in recitali, spoznavałi so goste, različne poklice, ki obdajajo knjižno produkcijo, in predvsem – pustili so se zapeljati besedi.

V tem času sem se naučila, da je umetniška beseda skrivnostna sila. Kadar koli se lahko zgodi, da seže v srce kogar koli. Kdaj in komu se to zgodi, ne moremo predvideti. Toda zgodi se. Ne le v umetnost posvečenim, temveč vsaki duši – še posebno ranjeni. Verjamem, da tam pusti seme, ki komaj čaka, da vzkali v nekaj dobrega in trajnega. To je darilo, ki so ga lahko dobili udeleženci delavnic v programu ViA. Vse ostalo je stvar razvoja.

Besedo prepuščam njim, prisluhnite ji v njihovih zapisih.

Neli Filipić,

mentorica v Društvu Novi paradoks

Ne glede na to, kakšna je skupina udeležencev delavnic, ki jih vodim, poskušam priti mednje brez vnaprejšnjih pričakovanj in sodb. To mi omogoča, da lahko z njimi (in oni z mano) vzpostavim pristnejši stik. Čeprav so bile na tokratne delavnice projekta »Vključujemo in aktiviramo!« vključene osebe s težavami v duševnem zdravju, smo vzpostavili zaupljiv, topel odnos. Le tako so bili udeleženci vodljivi, dovezetni za delo in sodelovanje. Z mentorico Neli Filipič sva izoblikovala koncept, ki je vsebinsko združeval pisni, literarni in likovni, risarski del.

Zanimalo me je, kako moji udeleženci dojemajo sebe, okolico, svoje prijatelje in kolege v skupnosti. Tako smo se lotili risanja portreta, avtoportreta ali figure. Sprva na pokončnem A3 formatu, izkazalo pa se je, da večina potrebuje dodaten list. Tako so nastale zelo dobro izrisane figure na dveh pokončnih listih, ekspresivne in doživete, hkrati pa zelo nekonvencionalne in brez stereotipov. Med delom so pokazali neverjetno disciplino in koncentracijo. Izkazali so se tudi za zelo vodljive, hkrati pa so tudi sami sodelovali z množico idej in pobud. Prav tako so svetovali drug drugemu, kar jih je dodatno povežalo in spodbudilo. Vsekakor pa je večina ob prvem problemu ali odsotnosti idej potrebovala vzpodbudo. Zavedal sem se, da je lahko pristop, ki pri nekom obrodi sadove, pri drugem neuporaben. S humorjem in vprašanji o njihovih izkušnjah sem jih dodatno stimuliral in vzpodbudil, da so na neko zapleteno situacijo pogledali iz drugega zornega kota in tako morda sami poiskali rešitev, ki je bila v skladu z njihovo individualnostjo. Zelo mi je bilo namreč do tega, da v izdelke sami vključijo čim več svojih idej, domislic, situacij, da vsekakor prevzamejo pobudo. Pogosto se je zgodilo, da so bili pozitivno presenečeni nad lastno risarsko rešitvijo, nad dodatno barvo, dodanim motivom ...

In v tem je pravzaprav tista čarobnost ustvarjanja, da sam prideš do rezultata, na katerega si ponosen.

Drugače kot pri prvih risbah, pri katerih so se posvečali notranjemu polju figure, portretu vrisavali oči, usta, nos ... in hkrati skušali ujeti podobnost z resničnimi individualnimi osebami, sem ob zadnjih dveh srečanjih obrnil koncept in jim naročil, naj se lotijo risanja figure, portreta od zunaj navznoter. To pomeni, da so nevidno figuro napravili vidno šele, ko so jo obkročili s črtami in barvami, ploskvami. Ob tem se niso mogli osredotočiti na notranjost figure (obleko, barvo las, podobnost obraza), ampak so se posvečali njeni okolici, prostoru, barvam ...

Tovrstno delo že zahteva neko stopnjo abstraktnega mišljenja. To pa je bil idealen trenutek, da so v prazni prostor, tj. figuro, vpisali misel, posvetilo, izrek, ki jim nekaj pomeni. Tako so nam, gledalcem, sporočili, katere misli, občutja, čustva, so jih obhajala med ustvarjanjem. Prepričan sem, da izbira misli ni bila naključna in stihijska, ampak precej v skladu z naravo in procesom izdelave izdelka.

Mislim, da to zelo nazorno kažejo tudi risbe. Jasna Alagić je narisala sebe z veliko pozornostjo, zelo natančno in detajlno. Z enako vnemo je narisala sebe kot tudi okolico figure (npr. parket), na drugi risbi pa je z enako skrbnostjo narisala okolje obrisa figure in tudi črke, ki učinkujejo kot okrasni element, vendar s tem ne izgubijo berljivosti. Barve so bolj nežne, kar nekako sovпада z njeno pojavnostjo. Do popolnosti izdelane so tudi slike Maje Pernuš, ki je na eni izmed njiju narisala prijateljico v skupini, in pa risba Monike Ž., ki je sebe postavila v naravo. Predvsem na Majini sliki so barve flomastra izredno žive in intenzivne, saj je barvala v plasteh in barve med sabo mešala, npr. podlaga zelene z modro, oranžne z rdečo ... S takim nanosom barv je pri njeni drugi sliki še bolj do izraza prišla belina papirja. Monika Ž. je bila edina, ki je uporabljala voščenke, jih barvala v plasteh in jih kombinirala s flomastrmi, tako da so bili rezultati močno potezno barvanje in pa prosojne barve. Podobno tehniko izdelave je uporabila tudi Mojca Oblak, pri kateri še posebej izstopa napis, obkrožen s kar grobimi in energičnimi barvnimi potezami. Misli, vpisane v figure, zajemajo tako življenjske napotke kot tudi skoraj mistične uvide, kar vidimo pri Suzani Laibacher. Prav tako tudi risba Mitje Dolenška vsebuje zelo zapleteno in osebno sporočilo, ki mu je treba prisluhniti s kar največjo pozornostjo. Zelo osebni in intimni sta risbi Vere in Elvise. Pravzaprav obe na zelo tenkočuten način govorita zgodbi o avtoricah, obdanih z veliko predmeti, živalmi, pokrajino ...

Mislim, da lahko preko risb za trenutek uzremo občutenja, čustva in misli udeležencev. Lahko smo jim hvaležni, da so nam omogočili to potovanje in vpogled v svoje notranje svetove, ki so nedvomno bogati, doživeti in predvsem iskreni. Koliko ljudi bi take stvari delilo?

Damijan Stepančič,

mentor ilustrator v Društvu Novi paradoks

Njihova odločitev, da se za leto dni pridružijo terapevtski skupnosti, se mi zdi neverjetna. Spominjajo me na bojevnike, ki bodo klesali novo pot v skalnato pokrajino. Pri tem bodo razbijali skale, drobili kamenje, iskali zemljo, na kateri bodo lahko vzkliła nova semena. V njihovih očeh sem prepoznala hotenje. Željo. Ne le odrešiti se zasvojenosti. Predvsem željo, da bi zaživel drugačno življenje. Bodo v to vključene tudi knjige? Branje? Pisanje? Ali mi bo uspelo ob vseh njihovih željah predramiti zanimanje za pisano besedo? Za lastno ustvarjanje? Bodo večine znali uporabiti kasneje, ko bodo zapustili program?« sem zapisala v svoj dnevnik po predstavitvenem srečanju v Sopotnici.

In se zavedla, da bodo njihova iskanja tudi moja iskanja. Če bom hotela doseči, da bodo vstopali v literarne svetove, se jim bom sama morala približati. Vsaj poskušala razumeti, da so njihovi dnevi natančno strukturirani, urniki polni obveznosti, da je časa za branje in pisanje malo. In da bom pri tem načrtovano usposabljanje prilagajala tudi njihovim potrebam.

Po nekaj srečanjih, ko imam pred sabo njihove prve literarne prispevke, prične rasti zaupanje. Moje in njihovo. Zdi se mi, da nam uspeva. Nekdo mi reče: »Ves dan sem bil v čudnem razpoloženju, potem sem šel na delavnico, kjer smo ustvarjali pesmi, in zdaj sem ves razcveten.« Take cvetke osmišljajo početje, rečem in se pošalim na račun svojega imena. Tudi zato, ker so šale in humor na mestu. Ne le takrat, kadar pride kot gost Andrej Rozman Roza, ki v svojo predstavitev aktivno vključi poslušalce. Ali kadar Ciril Horjak navdušuje z razlagami o nastajanju ilustracij, tako da predrami radovednost še na naslednjem srečanju, ko z udeleženci pretresamo odmeve na račun gostov. Kar postane stalna praksa. Nad zamislimi sem tako navdušena, da se odločim v tole spremno besedo vključiti Martinov zapis, ki je nastal po nastopu pesnice in kantavtorice Ksenije Jus: »Dogodek je bil navdihujoč, razsvetljuje. Teža realnosti, ki jo Ksenija v svojih besedilih razgrajuje, se nevtralizira z njenim skorajda nebeško simfoničnim kitariskim delom.«

Pri tem ne gre samo za to, da se prikaže določena spretnost udeležencev. Bolj gre za to, da se razkrije ena od smiselnosti celotnega projekta »Vključujemo in aktiviramo!«. Z razmišljanjem o stvareh, ki se nas dotaknejo, širimo svoje zavedanje. Dramimo radovednost in željo po znanju. Znanje je moč, ki jo bojevniki potrebujejo.

»Imel sem predsodke do slovenske literature. Zdaj pa počasi spoznavam, koliko dragocenosti je v njej. In super je bilo, ko smo brali Prešernovega *Povodnega moža* in potem še Rozino *Urško*,« mi nekega dne pravi udeleženec, ki v sebi nosi igralski talent. Ki ga ima mnogo udeležencev. Pokažejo mi posnetek svoje predstave, ki so jo pripravili pod terapevtskim vodstvom. Izvrstna je. Nemara se je prav zaradi tega dosti kasneje porodila ideja, da bi lahko združili moči in skupaj pripravili gledališko presenečenje. Ko na vzpodbudo pedagoških delavcev napišem pravljico *Modri med* o zasvojeni medvedki (tudi z namenom, da spoznavamo pravljične elemente), je le še korak do igrice, ki jo bodo udeleženci skupaj s svojimi pesmimi in zgodbami predstavili na zaključni prireditvi in potem še kdaj zaigrali.

Literarnih zapisov je nastalo veliko. Iz vsega, kar je nastajalo tudi na kreativnih vajah v okviru posameznih srečanj, sem za zbornik naredila le ožji izbor. Nekatere tekste sem vključila, da prikažem, kaj lahko nastane iz različnih vzpodbud. Po glasnem branju odlomka iz knjige Boštjana Videmška *Na begu* so nastali zapisi pod naslovom »Pomisli/a sem«, v katerih so udeleženci drobce spominov oblikovali v smiselne celote. Martinove, Robijeve in Simonove pesmi so nastale ob poslušanju Bachove glasbe. Domislek za ustvarjanje ob glasbi se je porodil na samem srečanju, ko se mi je zdelo potrebno upoštevati utrujenost udeležencev (vključeni so namreč v intenzivne terapije, naporne planinske podvige ...) in jih najprej s pomočjo Bachove glasbe previdno popeljati v svet poezije in nato vse do pesmi Maje Vidmar in Aleša Debeljaka. Raznoliki opisi občutenj so nastali ob okušanju koščka čokolade, kar je pripeljalo celo do imenitne Martinove pesmi »Kot mehkoba jutranje zarje v gorah«.

Martin je tudi sicer presenečal s svojo pesniško senzibilnostjo. Njegova pesem »Hvaležnost« je ena izmed tistih, ki sem jo odkrila v njihovem internem glasilu *Sopotnik* in smo jo brali ter obravnavali tudi na našem srečanju. Ker se naravnava v duhovno zaledje poezije, ki se kaže še v drugih Martinovih pesmih (»Svetloba«, »Pesmi za Bacha«).

Tovrstno občutljivost je mogoče prepoznati tudi v pesmih nekaterih drugih udeležencev. Lara jo izraža v »Materini dušici«, kjer se poveže s podobami iz narave, Simon v pesmi »Rad bi videl svetlobo«, v kateri se spopade z rimami in pesem sklene z optimističnim zaključkom: »... te svetlobe zmanjkalo ne bo.«

Drugače so zastavljene Robijeva pesem »Izidori«, ki se približuje ljubezenski liriki, Mojčina impresija »Pogled skozi okno« in Simonin prvi poskus v poeziji »Otrok na igrišču«, v katerem opisuje čudenje otroka. Željko je v pesmih »Druga stran« in »Biti sam« upesnil svoja intimistična občutenja ter iskreno spregovoril o osamljenosti.

Vrtanje za zgodbami je pustolovščina. Bojevniški pohod v neznanu. Obujanje spominov. Kot v primeru Simonove zgodbe »Orglice«. Ali pa poigravanje s fantastičnimi elementi v Katjini zgodbi »Odločitev«. Simon pa v »Ogledalu« pobrska po sebi in razmišlja o notranjem zrcalu.

Bojevniki potrebujejo pogum. In veliko poguma je potrebno, da na ogled postaviš nekaj takega, kot je Sandijevo »Pismo drogi!«, iskreno priznanje o boju z zasvojenostjo, ki ga je Sandi sicer pripravil za terapevtska srečanja, a mi ga je prinesel v branje kot svoj poskus, kako bi v okviru izpovedi ustvaril zgodbo. Še bolj pretresljivo je Matijevo »Pismo mojemu sinu«. Ni lahko ubesediti svoje bolečine. Stranpoti. Ponovnih padcev. Vzponov. In kako je na vrhu vzpona, ko se konča bivanje v terapevtski skupnosti, opisuje Lara v zapisu »Moja kresna noč«, ki ne izzveni le kot končen obračun z zasvojenostjo, čeprav je v kresni ogenj vrgla marsikaj, kar jo je povezovalo s preteklostjo.

Ogenj je očiščujoč. Ogenj razsvetli temo. Bojevniki, s katerimi sem preživljala sredine popoldneve v Sopotnici, so nosilci prav posebnega ognja. Nosijo upanje za vse tiste, ki iščejo poti iz zasvojenosti. Nemara zaradi literarnega ustvarjanja njihov ogenj zasveti še močneje. Naj žari! Srečno!

Cvetka Bevc,
mentorica v Društvu Projekt Človek
(Terapevtski skupnosti Sopotnica)

SOPOTNIKI IZ SOPOTNICE

b povabilu k sodelovanju v projektu »Vključujemo in aktiviramo!« sem bil sprva nekoliko skeptičen, saj sem dotlej vodil le stripovske delavnice za otroke in najstnike, a sem nazadnje vabilo vendarle sprejel. Vodenje stripovske delavnice z odraslimi udeleženci sem vzel kot izziv, kar se mi je nato tudi potrdilo.

S simpatično somentorico in pesnico Cvetko Bevc sva se odpravila v Sopotnico, idiličen in miren kraj blizu Škofje Loke, kjer naju je pričakala strokovna sodelavka Sonja s skupinico svojih varovancev. Na tem prvem spoznavnem srečanju sva s Cvetko predstavila sebe in program delavnice. Sledil je sproščen klepet, preko katerega sem spoznal bodoče udeležence delavnic, med njimi tudi izjemno entuziastičnega Željka, ki mi je razkazal skupne prostore, kjer stanovalci te terapevtske skupnosti izvajajo številne dejavnosti in delavnice. Željko se je stripovske delavnice močno veselil, saj je velik ljubitelj stripov in vsestranski ustvarjalec. Ker nisem vedel, kakšna bosta pristop in energija udeležencev, sem imel sprva nekoliko treme, ki pa je kmalu popustila. Z večino udeležencev smo bili podobne starosti in precej jih je že imelo stik s stripovskim medijem. Prva delavnica je bila precej obetavna. Začel sem jo s kratko predstavitvijo svojega dela in poklica ter pokazal nekatere knjige in stripe, ki sem jih doslej opremil s svojimi ilustracijami. Sledil je opis poteka dela, razložil sem, kakšen izdelek pričakujem od vsakega ob zaključku delavnic, nato pa sem jim na kratko predstavil različne stripovske stile in risarske materiale. Ker je strip kompleksna zvrst, sem skušal predstaviti karseda široko paleto stilov, od tistih bolj enostavnih, primernih tudi za začetniške risarje, do bolj zahtevnih in bogato ilustriranih. Prav tako se mi je zdelo pomembno izpostaviti domačo stripovsko produkcijo, ki je k sreči ne manjka.

Kot rečeno, je večina strip vsaj bežno že poznala, vendar se je le redkokdo z njim spopadel tudi kot ustvarjalec. Navadno se ljudje težka lotijo tovrstnega ustvarjanja, saj naletijo na nepremostljivo oviro – risanje. Ko sem udeležencem pojasnil, da ima v stripu z naskokom glavno vlogo zgodba, so se le sprostili in začeli tuhtati, o čem naj rišejo. Zlasti Martinu je svinčnik hitro stekel in nastala je spontana zgodba o Lovru in njegovem sosedu, ki srečata neznana podzemna bitja. Potihem sem pričakoval, da bodo fantje in punce znali na papir izliti kako žmohtno avtobiografsko zgodbo, pa do tega žal ni prišlo. Za cilj delavnice sem si

zadal, da bo vsakemu udeležencu uspelo narisati vsaj eno stran stripa, in ko smo uro sklenili z dvema zaključenima stranema in nekaj obetavnimi skicami, sem si oddahnil.

Ker je prva ura delavnice minila kot blisk (pa tudi čikpavza je tam strogo odmerjena in ne dopušča nikakršnih podaljškov), smo na naslednjem srečanju nemudoma nadaljevali z risanjem. Vprašal sem, ali koga zanima izdelava stripa na podlagi kake priljubljene pesmi ali knjižnega prizora. Mojega predloga niso sprejeli z navdušenjem. Kmalu sem ugotovil, da večina gleda na strip kot na humorističen medij, saj so vsi začeli ustvarjati raznorazne smešne zgodbe, ki pa od risarja prav tako zahtevajo zbranost in jasnost.

Med risanjem smo se pogosto pogovarjali o izkušnjah in življenju nasploh, saj sem si prizadeval, da bi se sprostili in si morebiti zaželeli ustvariti kake bolj osebne zgodbe, ki so zagotovo najbolj zanimive. Hkrati sem jim nudil korekture in po potrebi razpravljaj o kadriranju zgodbe.

Na tretjem srečanju smo nadaljevali z izdelavo humorističnih stripov. Martin je nazadnje naredil še en povsem improvizirani strip, Jani si je za iztočnico izbral pesem »I shot the sheriff«. Če komu zgodba ni in ni hotela steči, smo si pomagali z »zgodbovnimi« kockami, ki imajo namesto pik natisnjene piktograme in ki smo jih večinoma imeli za sprostivni (in ustvarjalni) element.

Tik pred predzadnjo delavnico je moja skupina prišla z naporenega pohoda, tako da so bile njihove roke pretežke za nadaljnje risanje stripov. Kljub temu je obisk obrodil novo stran stripa, saj je Robi narisal preprost strip, ki je bil zanimiv kot odlična vaja iz kadriranja. Enemu izmed risarjev, ki je sicer bolj zgovorne sorte, pa je uspelo ustvariti prizor, ki je vzpodbudil pogovor oziroma izpoved o ganljivi izkušnji z odvisnostjo.

Ob mojem zadnjem obisku sva s Cvetko načrtovala slikanje s temperami ob spremljavi klasične glasbe. Za dodatno vzpodbudo sem s seboj prinesel nekaj natisnjenih pesmi znanih slovenskih pesnikov in nastali sta dve čudoviti sliki na podlagi Kosovelovih pesmi. Ustvarjanje ob klasični glasbi je res neverjetno sproščujoče! Ker je izdelava stripa zahteven podvig, si nisem utvarjal, da bo vsak izmed udeležencev delavnice strip napisal, skadriral in skiciral, narisal in nazadnje še pobarval oziroma osenčil. Za tak postopek bi potrebovali verjetno še kar nekaj dodatnih ur dela.

Vseeno sem skušal udeležencem predstaviti smisel kadriranja, saj je neko risano zgodbo pomembno predstaviti tako, da bo bralcu jasna in smiselna. Večina udeležencev je bila precej ustvarjalna in le redki so zahtevali posebno vzpodbudo. Čeprav delavnica ni obrodila osebnoizpovednih stripov, pa je bilo druženje in ustvarjanje z udeleženci projekta izredno prijetno. Na zabaven in sproščen način smo skupaj dosegli precej spodobne rezultate, ki pa bi bili ob dolgotrajnejšem delu še boljši, če ne celo odlični!

Matej de Cecco,

mentor ilustrator v Društvu Projekt Človek

V dveh letih sodelovanja pri projektu »Vključujemo in aktiviramo!« sem bil mentor dveh zelo različnih skupin, lansko leto skupine obsojencev v zaporu na Dobu, letos skupine ljudi s težavami v duševnem zdravju, ki živijo v stanovanjski skupnosti Društvo Vezi v Postojni, pridružili pa so se jim tudi uporabniki DC Šent Postojna in svz Dutovlje. Lanska skupina udeležencev projekta je bila, ne glede na njihove podobne intelektualne sposobnosti, predvsem individualno naravnana. Zgodbe so izhajale predvsem iz osebnih izkušenj vsakega posameznega udeleženca, ob čemer je vsak razvijal predvsem lasten slog, pripravljenosti za sodelovanje pa je bilo malo. Udeleženci projekta v letošnjem letu pa so izrazito povezani in podpirajoči drug drugega. Vključujoči. V lanskem letu se je bilo torej najbolj smiselno odločiti za pisanje osebnih kratkih zgodb, letos pa za pisanje skupne novele. Ko smo se dodobra spoznali in povezali, smo razmislili, o čem bi sploh pisali. Odločili smo se, da bi bila primerna kriminalka. Morda je na to vplivalo branje romana Jezero Tadeja Goloba, morda pa je prisotne udeležence pisanje takšnega napetega besedila enostavno zanimalo. Dela smo se lotili počasi. Začeli smo z naborom idej, kakšna naj bi bila naša kriminalka. In ideje so bile zelo različne: od tega, da bi naj bi se zgodba dogajala v Ameriki, do tega, da naj bi jo prikazali z zornega kota policista. Nekateri so želeli, naj bo to pripoved o ropu, umoru, gospodarskem kriminalu, drugi pa so se zavzemali za realistično pripoved o malih in obupanih ljudeh, ki jim zločin preostane kot edina možnost. Po razmisleku o argumentih za to ali ono zgodbo smo se na koncu večinsko odločili za slednjo različico. Torej za zgodbo o malih ljudeh, ki jih življenjska stiska prisili v kriminalno dejanje. Kar nekaj ur smo opredeljevali svoje junake in določali njihove značaje, ki so, kot se za dobro zgodbo spodobi, zelo različni. Zamislili smo si nepremišljenega narkomana Tonija, impulzivnega, vendar razumnega in dobrosrčnega boksarja Renata, zadržanega vojaka Adriana in njegovo preudarno ženo Vesno ter pokvarjenega varnostnika Maksa. O vsakem liku smo veliko razpravljali in si izmišljevali okoliščine, ki ga determinirajo v okoliščinah, v katerih se je znašel. V tem procesu, v katerega se je vživela vsa skupina, sem v pogovoru pogosto slišal besede, kot so: »Tega pa Renato (ali kdo drug) že ne bi naredil!«

Ali pa: »Po mojem bi Vesna (ali kdo drug) v takšni situaciji naredila takole ...«

Vsa skupina udeležencev je čedalje bolj živela z liki, ki smo jih ustvarjali. Nadaljevanje je bilo enostavno. Zakoličili smo vse parametre zgodbe: kako so se osebe spoznale, kako so povezane, predvsem pa, zakaj so se povezale in kaj bodo naredile. Odločili smo se, da njihovo dejanje ne bo neki nerealni, veličastni bančni rop, temveč da se bomo držali realističnih okvirov. Ker nobenega izmed svojih junakov nismo želeli prikazati kot resnično pokvarjenega in ga nismo nameravali zaznamovati z dejanjem, kot je umor, smo določili, da bo celotno pripovedno dogajanje potekalo brez prelivanja krvi. Tudi pri zaključku zgodbe smo imeli kar nekaj pomislekov: naj bo konec srečen in naj jim rop uspe? Bi jih tak razplet v resnici spremenil in pokvaril? Bi bilo bolje, da jim podvig ne uspe in da vsak dobi svojo zasluženo kazen, kakršno narekuje življenje, ki ga živi? Ob tem smo se ves čas zavedali, da naši junaki niso niti kakšni posebej uspešni kriminalci niti kriminalni geniji in da bi potemtakem lahko šlo marsikaj narobe ... Konca seveda ne bom razkril, saj bo zanj izvedel vsak bralec naše zgodbe. Raje se bom vrnil k tehničnemu poteku nastajanja zgodbe. Torej, ko smo določili poglobitve besedilne poudarke, smo vso zgodbo zapisali s pomočjo miselnega vzorca, ki nam je kasneje pomagal ob pisanju teksta. Sam zapis je potekal v skupinah. Zgodbo smo namreč razdelili na dramaturško temeljne odseke, udeleženci usposabljanja pa so nato ta vsebinska izhodišča skupinsko podrobneje opisali in nato posamezne izdelke med seboj smiselno povezali. Pisali smo kar lepo število ur, v tem času pa so avtorji zgodbe dodobra spoznali poteke literarnega ustvarjanja, vzpostavljanja dramaturškega loka pripovedi in gradnje posamičnih literarnih likov. Predvsem pa so, in to mi je kot mentorju pomenilo največ, delovali kot izvrstna ekipa. Sposobni so bili sodelovati, biti konstruktivno kritični drug do drugega, se podpirati pri skupinskem delu in poskrbeti, da so se ustvarjanju pridružili vsi. »Rop za Lauro« torej ni le kriminalna zgodba o marginalni skupini, ki izpelje manjši rop, za njo je zgodba o ljudeh, ki so uspešno kreativno sodelovali in ustvarili nekaj dobrega.

Lenart Zajc,

mentor v Društvu Vezi, DC Šent Postojna in svz Dutovlje

POVEJ MI BREZ BESED

Z

e na seminarju v Strunjanu so po uvodnih informacijah, predavanjih in pogovorih moje misli vročično zdvijale ne vse strani. Vprašanja, dileme, neznanke, rešitve, načrti, vizije ... Ko sem konje malo zaustavila, sem se najprej lotila sistematizacije – gremo torej od začetka, korak za korakom ...

Že samo ime projekta »Vključujemo in aktiviramo!« jasno zavezuje in zarisuje cilj. Za aktivacijo se mi je zdelo, da bo že nekako šlo, trši oreh se mi je zdel pojem vključevanja, saj je čas delavnic omejen. Z Lenartom Zajcem, mentorjem literatom, sva se dogovorila za predhodni obisk s Katjo Mrzlič, strokovno sodelavko Društva Vezi, kjer naj bi izvajali delavnice. To se je izkazalo za zelo koristno, saj sva spoznala skupino, njihova pričakovanja in želje, prostore, izvedela pa tudi, kako poteka njihov dan ... Na kratko sva predstavila vsebine delavnic. Skupaj smo se tudi dogovorili, kje bodo delavnice potekale. Za likovni del smo dobili na razpolago učilnico za likovni pouk, s čimer se mi je odvalil en velik kamen od srca – učilnica je bila svetla in z mizami opremljenega prostora je bilo dovolj. Te povsem tehnične stvari so pomembne, saj zelo vplivajo na to, s kakšnimi tehnikami delati. Že na tem spoznavnem srečanju so nekateri izrazili zanimanje za spoznavanje novih tehnik. Dobila sva tudi njihov bilten, kjer sva lahko videla njihove izdelke in spoznala njihove aktivnosti. Nisem več tipala v neznanu. Podatkov za začetek je bilo dovolj, načrt torej!

Za začetek se mi je zdelo pomembno, da imajo ta srečanja neko zveznost, rdečo nit. Da ne bi od delavnice do delavnice začenjali vsakič nove zgodbe, ampak da bi delo skozi ves modul ilustriranja rezultiralo v končni izdelek. Zakaj? Izpostavljen je bil problem koncentracije, bodisi zaradi narave zdravstvenega stanja udeležencev delavnic bodisi zaradi zdravil. Na ta način pa bi lahko udeleženci preizkusili svojo vztrajnost, koncentracijo, ker bi naredili načrt, gradili, zgradili, dokončali. In ker sem se v tem času sama preizkusila v snovanju knjige brez besed, se mi je zdelo ta misel zelo primerna tudi zanje. Zdelo se mi je, da bi bilo »govoriti preko podob« morda odlična priložnost, da udeleženci »spregovorijo« in ob tem spoznajo, kako se da govoriti v različnih znakovnih jezikih. Da je mogoče povedati zgodbo tudi brez besed. Na prvem (uradnem) srečanju sem na kratko predstavila, kaj dela ilustrator, kaj delam sama, kaj sploh je ilustracija, kaj je strip, kje najdemo ilustracije. Nekateri so se kar hitro vključili

Jadranka (Društvo Vezi,
DC Šent Postojna in SVZ Dutovlje)

s svojimi opažanji. Pogledali smo tudi primere ilustriranih knjig različnih zvrsti ilustracije od slikanic za otroke do učbenikov, poljudnih ilustracij pa tudi ilustracij za odrasle. Potem sem jim prebrala pesem »Buče« Barbare Korun. Zdela se mi je dovolj konkretna in obenem dovolj abstraktna, da bi se v njej lahko nekako vsi našli. Razdelila sem jim velike liste toniranega papirja in različno debele čopiče ter črno in belo barvo. Ta špartanskost pri izbiri sredstev je imela svoj namen, in sicer preprečiti zmedo zaradi prevelike možnosti izbire. Na začetku smo imeli namreč že kar klasičen problem: »Jaz ne znam risati.« In če bi temu takoj pridali še preveliko izbiro materialov, bi bila zmeda še večja. Z enostavnimi sredstvi smo skušali te zavore premagati. Preko črtnih risb smo spoznali, kdo je kdo, kakšni so njihovi miselni svetovi in kakšen je prenos teh svetov v likovnost. Želela sem, da ob veliki površini papirja in debelih čopičih začetijo fizičnost, gestualnost risbe ter se s tem sprostijo. Da se ne zaprejo v svoj mikrosvet, ampak da posežejo v prostor. Po teh prvih risbah, ob katerih smo se s pomočjo izdelkov tudi spoznali, sem predlagala, naj narišejo ali naslikajo kaj, kar imajo radi, kar jim je pri srcu. To srečanje s čustvenim momentom naj bi jih motiviralo in aktiviralo, sprožilo morda kakšne lepe spomine ali pa želje. Tehnike smo ob tem razširili, ponudila sem jim kar širok nabor materialov, tako da je skoraj vsak izbral drugo tehniko. Poleg tuša in čopičev smo uporabili tudi tempere, pero, voščenke, suhe barvice in flomastre. Rezultati so bili zelo različni in zanimivi: nekateri so si za najljubšo stvar izbrali živali – zajce, metulje, muce, človeško ribico, drugi predmete – knjige, ladje, zrcala, nekateri simbole in znake – note, pentagrame, križe, like, spet drugi pa dejavnosti od košarke do rolanja.

Glede na izbor najljubših tematik sem na drugo srečanje prinesla referenčno gradivo, ki naj bi bilo v pomoč bodisi konkretno, za tiste, ki so se želeli preizkusiti tudi v risanju po naravi, bodisi kot idejna spodbuda.

Pregledali smo risbe in predlagala sem, naj na podlagi teh predmetov sestavijo zgodbo, ki jo bodo povedali samo z naslikanimi prizori, torej brez besed. Zgodba je lahko preprosta, glavni junak pa je prej upodobljena najljubša stvar. Poiskali so osnovni zaplet, razplet in prostor, kjer dogajanje poteka. Precej hitro so udeleženci povedali vsak svojo zamisel za zgodbo, če pa niso bili povsem gotovi, smo skupaj prišli do razpleta. Ponudila sem jim papirje za skiciranje, ki smo jih razdelili na šest delov – za šest prizorov, v katerih bodo »povedali« zgodbo in skicirali »storyboard«. Zelo sem bila navdušena, da so se porodile tako različne zgodbe. Alen si je zamislil zgodbo o zajčku in muci ter jo kasneje duhovito naslovil »To ni zgodba o medvedu«. Na naslovnici je velik plišast medved, ki je del resnične zgodbe oziroma dogodivščine. Alen je ustvarjal v tehniki kolaža z barvnimi papirji v kombinaciji s črtno risbo, kajti izkazalo se je, da je dober opazovalec in risar. Petra je navdušila človeška ribica z mladički, zato je svojo zgodbo poimenoval »Rojstvo zmajčkov«. S temperami je ekspresivno naslikal Postojnsko jamo ter zgodbo človeških ribic od drobnih jajčec do rojstva in občudovanja turistov. Tomo je narisal sprva veselo zgodbo dveh balončkov, ki potujeta po puščavi, po raznih srečanjih z različnimi živalmi pa na svoji poti nazadnje naletita

na kaktus in žalostno počita. Zanimala ga je tehnika perorisbe, ki jo je združeval s suhimi barvicami. Maja je upodobila ganljivo zgodbo z naslovom »Kuža Piko išče dom«. Osamljeni psiček si brezupno prizadeva najti prijatelja, nekoga, ki bi mu nudil dom. Vsi ga podijo stran, obupan in žalosten zagleda fanta, ki se utaplja v morju. Zaplava k njemu in ga reši, hvaležni fant pa ga vzame domov. Subtilno zgodbo je skrbno izrisala in pobarvala z barvnimi svinčniki. Jana si je zamislila napeto zgodbo »Podzavestna prva pomoč«, v kateri se mlado dekle na sprehodu po gozdu ponesreči, mimo pa pride fant, ki v gozdu nabira gobe, in jo reši. Tudi ona je celotno zgodbo naslikala v tehniki tempere, ki jo je dopolnila s kolažem. Matej je navdušen nad košarko, zato je njegova zgodba prikazovala košarkarsko tekmo od začetnega ogrevanja ekipe preko preigravanja do končne zmage. Izčiščeno jo je narisal s svinčnikom in voščenkami, za naslovnico pa si je izbral še kolaž. Kolaž z barvnimi papirji ga je zelo navdušil, tako da je na koncu naredil še zelo lep nočni prizor iz narave.

Nekateri udeleženci niso upodabljali zvezne zgodbe, ampak so risali posamezne risbe. Henrik je risal simbole, križe, sonce, ekspresivne risbe svojega doma, judovskih korenin, pa tudi fantazijske prizore gradu, polj, mavrice. Petar je narisal knjige,

1

2

4

5

enciklopedije, ker rad bere. Ladje, jadrnice, zrcalo in svoj portret. Pa tudi sebe v treh fazah življenja. Večinoma je izbral svinčnik in tempero. Denis ima rad glasbo, zato si je za motive izbral note, violinske ključe, pentagrame. Narisal je tudi svoj portret. Najprej je zrisal motiv, ga prenesel na karton in potem izrezal šablono, ki jo je kot monotipijo odtisnil na barvni papir. Nastale so zelo ekspresivne slike z močnimi barvnimi kontrasti. Zelo sem bila vesela, da smo s svojim delom navdušili tudi hišnega fotografa Braneta, ki mi je na koncu srečanj prinesel svojo zgodbo brez besed »Od dreves do mize«, in sicer fotozgodbo o drevesu, ki ga posekajo in iz njega naredijo klopi za – naše udeležence delavnice! Vsi, ki so se lotili projekta izdelave knjige brez besed, so ga uspešno dokončali. Nad rezultati sem bila zelo navdušena, pa ne zato, ker bi bil cilj pomembnejši od poti, ampak ker se je pokazalo, kako široko lahko zaplava naša misel, ko se odpremo novim izživom. Polje kreativnosti je polje svobode in novih poti.

Andreja Peklar,
mentorica ilustratorka
v Društvu Vezi, DC Šent Postojna
in svz Dutovlje

3

6

»NE PROSTA IN ODPETA, SAMO NAPETA POJE V HARFI STRUNA«

Težko se je znebiti plevela. Nobena kultura ne uspeva sama od sebe, samo plevel se razbohoti, ne da bi se kdor koli ukvarjal in trudil z njim. Iz tega sledi: slabe navade pridobimo brez truda. Zlahka se navadimo buljiti v televizijo brez kritične izbire, jesti nepotrebno hrano, brez koncepta brskati po svetovnem spletu, piti preveč kave, opravljati in kvantati, lenariti, vpiti na otroke, godrnjati, se pritoževati in opuščati pametne sklepe. Nikoli nisem kadila, vendar si upam reči, da kajenje prav tako spada v skupino sicer trdovratnih plevelov, ki pa jih še vedno lahko populimo sami.

Kadar slaba navada preraste v zasvojenost, pa to ni več samo plevel, ampak trnje, ki se ga ne rešimo z golimi rokami. Kdor je zasvojen, nad sabo nima več oblasti. Sam zlodej ga žene po brezizhodnih labirintih, in če se hoče rešiti, mu mora pomagati nekdo od zunaj.

Odvisnik se navadno iztrga iz krempljev svoje droge šele pod prisilo tistih, ki živijo z njim in ga imajo radi. Ko ga vsi zapustijo in ko mu nihče več ne zaupa, ima samo še dve možnosti: da se dokončno uniči ali pa se povzpne iz pekla. Kdor se odloči za tak alpinistični podvig, tvega ob vsakem oprimku. Hitro mu lahko zdrsne nazaj na dno. In vsakič je potem teže spet vstati. Odvisnika, ki se je odločil za vzpon, zato globoko spoštujem. Kajti spoznanje, koliko let je zapravljal za utapljanje v omami, koliko mladosti, priložnosti in znanja je šlo v širokem krogu mimo njega, mora biti strahovito boleče, on pa kljub temu vztraja v treznosti, se podreja redu skupnosti, opravlja najpreprostejša dela ter zopet začinja tam, kjer je bil pred leti odrezan od glavne žile. Iz tega spoštovanja izhajam in se poklonim izbiri življenja, vsakič ko vstopim v terapevtsko skupnost Sostro.

Kako bodo ljudje, ki se zdravijo odvisnosti od prepovedanih drog, sploh sprejeli zamisel, da jim bom prinašala knjige in se hotela z njimi pogovarjati o njih, sem se vprašala, preden smo začeli. In kaj bodo rekli na predlog, da bi pisali? Želja po učenju, spoznavanju in ustvarjanju je pri večini začela hirati že pri petnajstih, šestnajstih letih, ko so zanemarili šolanje in nazadnje utonili v popolni opustitvi svoje rasti.

Sprejeli so me prijazno, celo z nekoliko zvedavosti, ki me je prijetno vznemirila. Vpregla sem vso sproščenost, kar je premorem, da ne bi nastopila zviška, ampak na višini njihovih pogledov.

V praksi sem (poleg tega, da sem delno »na svobodi«) tudi gimnazijska profesorica, vendar sem iz učiteljske države izstopila že pred vrati njihovega bivališča.

Predstavila sem se jim drugače kot dijakom, ki pridejo v prvi letnik. Z druge strani. Ne od zunaj, od svojih vlog naprej, ampak od znotraj, od vlog nazaj. Odstrla sem jim delček svoje zgodbe, kar samo od sebe se je to zgodilo, nisem vnaprej načrtovala. Tudi moje življenje ni vedno teklo samo po tirih, brez izpadov, zatikanja in strmoglavljenj, sem jim povedala. Nisem namreč hotela, da mislijo, kako enostavno je nam, »izbranim«, ki smo »zunaj«. Svoboda je, to vemo, hudo naporna. Hitro jo lahko preveč hlastno zajameš in že jo začneš izgubljati. »Ne prosta in odpeta, samo napeta poje v harfi struna.«* Tega se vsi učimo, oni pa se bodo morali naučiti znova, ko pridejo ven.

Odločila sem se, da se bomo tikali. Zdelo se mi je nekoliko tvegano, ampak se je obneslo. Sicer so vsi mlajši od mene, vendar se pogovarjajo z mano, kot da smo istih let, hkrati pa so dovolj spoštljivi. Svoja mnenja izražajo tudi, kadar že vnaprej vedo, da se ne bom strinjala z njimi.

Vedno več berejo. Zdaj tudi že tisti, ki na začetku niso. Všeč jim je, da lahko sodelujejo v pogovorih o literarnih delih. Njihove ocene prebranega včasih povsem odstopajo od splošno uveljavljenih mnenj, saj z njimi niso obremenjeni. Prav nasmehniti se moram ob komentarjih:

»Kaj pa je treba toliko besed za en pogled v naravo! To je samo nakladanje!«

»Tale pisateljica je čisto zmedena. Lahko bi se malo spravila v red.«

»Zakaj bi človek pisal neresnične zgodbe? Sprevrženo je, da si kar nekaj izmisliš!«

Večkrat beremo skupaj. Tudi besedila (slovenskih avtorjev, le izjemoma kakšen prevod), ki jih v prvotnem programu usposabljanja ni bilo, kadar se spomnim pesmi, kratke zgodbe ali odlomka iz daljše proze, s katero bi lahko neko temo širše osvetlili. Skoraj na vsakem srečanju izvedemo literarno vajo. Predlagam izhodišče, dam navodila in oni se takoj lotijo pisanja. Tudi nekateri naši gostje so se nam pridružili tako, da smo en del srečanja posvetili ustvarjalnemu poskusu. Pesmi, recimo, so nastale na delavnicah z Barbaro Korun in Majo Vidmar. Udeleženci v skupnosti ne smejo uporabljati računalnikov in telefonov, celo pretipkavanje jim dovolijo le izjemoma (z izključenim dostopom do spleta), zato precej besedil pretipkam sama. Pišejo večinoma samo takrat, kadar smo skupaj, le redkokdo dela »domače naloge«. Vendar se tudi to zgodi. Nekaj besedil, objavljenih v tem zborniku, je le nastalo v samoti, iz notranjega vzgiba, kar je pri

ljudeh, ki se morajo vsak dan na novo sestaviti, da lahko trezni prenesejo svoj položaj, izredno dragoceno. Za objavo v zborniku sem pripravila tudi prispevke tistih članov skupnosti, ki so zelo težko kaj napisali.

Tisti, ki so v projektu že od začetka leta, so program vzljubili in ga jemljejo resno. Dekle, ki je januarja samo govorilo, da bo začelo brati in pisati, pa ni bilo iz tega nič, je avgusta prebralo zbirko kratke proze od začetka do konca. To se je prej zdelo nemogoče. Ni premogla zbranosti. Vsi člani skupnosti imajo namreč tudi težave v duševnem zdravju, ki so v največ primerih posledica uživanja drog; vsi jemljejo zdravila, kar močno vpliva na njihovo zmožnost branja in razumevanja. Vendar se trudijo. Če nekdo prebere pol strani na dan, je to veliko več kot nič. In resnici na ljubo: Koliko pa je »zunaj« ljudi, ki vsak dan preberejo pol strani leposlovja?

Svet tistih, ki se zdravijo odvisnosti v takšni skupnosti, je zaprt in varen. Nekoč bodo šli ven, v nevarni svet, kjer bodo morali kljubovati vabljivim in lažnivim dražljajem. Bodo zdržali? Morda pa jih bo le krepil občutek, da jih je takrat, ko so bili »noter«, obiskoval varni del zunanega sveta, in ga bodo na odprtem prepoznali. Mi, ki prihajamo, jim skušamo podariti svojo ljubezen do lepote. Morda pa jo bodo vzgojili tudi sami, jo nesli s seboj, jo negovali in se opremili z njo, da jih bo varovala, kadar bodo viseli nad brezni malodušja. Utvara? Pa kaj potem. Ne pustim si je vzeti.

Nataša Konc Lorenzutti,

mentorica v Zavodu Pelikan – Caritas

(Terapevtski skupnosti za zasvojenost s pridruženimi težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)

*Iz pesmi Alojza Gradnika »Kaj je svoboda«.

PREKO RISBE DO INTIMNIH ZGODB

Prvi stik z likovnim delom, ki ga ustvariš sam, prinaša novo izkušnjo, nove dražljaje ustvarjalnih dimenzij in priokus umetniškega dela. Okus dela z raznovrstnimi likovnimi materiali pa ponuja izbor različnih tehnik in namigov od risanja, slikanja in grafike.

Snovanje delavnic z mentorico in pisateljico Natašo Konc Lorenzzuti ter strokovno sodelavko Zavoda Pelikan Ano Bevk Umiastowski je bil zame prav poseben izziv. Znašel sem se na popolnoma novem področju. Vprašanja so se porajala sama po sebi. Metode in tehnike, ki sem jih pridobil na akademiji, so se tokrat znašle na drugi strani kot mentor. Izziv, ki je bil pred nami, da se z manj izrazi več, je vplival tako na snovanje literarnega kot likovnega dela delavnic. Sledila je skupna odločitev, da povežemo literarno in likovno zvrst v enovito pripoved s podobami v gledališko-pripovedovalsko delo (kamišibaj). Gre za japonsko umetniško obliko pripovedovanja zgodb ob slikah na majhnem lesenem odru.

Izhajajoč iz dolgoletnih mentorskih izkušenj sem prepričan, da je STRAH tisti glavni krivec, ki onemogoča in zavira kreativnost. Tečajniki vseh starosti imajo na začetku zadržke pred tveganjem. Doživljajo blokado pred raziskovanjem različnih možnosti, ki jih ponuja likovni medij. Razlog je največkrat strah pred posmehovanjem drugih ali njihova lastna, pretirano ostra samokritika. Na začetku likovnih delavnic udeležencev projekta »Vključujemo in aktiviramo!« je bila pogosta izjava: »Ne znam risati,« ali: »Nimam talenta.«

Izkazalo se je, da so njihova prepričanja zmotna in zavirajoča. Moja naloga je bila najti model izražanja, ob katerem se bodo čutili »varne«, se obenem učili novih spretnosti in pri sebi iskali rešitve. Prvo srečanje se je začelo s predstavitvijo udeležencev. Tehnika »lepljenka« nam je pomagala prebiti led. Lahko so uporabili vse, kar v realnosti ali domišljiji z besedami beleži njihove misli in ideje. Iz dnevnega časopisja so izrezovali zanimive naslove in jih sestavljali v nove pomene in nesmisle. Pri tem so izhajali iz razmišljanja o figuralnih motivih in predmetnem svetu kot čisti abstrakciji. Različne elemente in simbole so oblikovali v plakatno formo po metodi Černigojevih konstruktivističnih postavitev (*forma, barva, tekstura, ritem, material*). Nastal je niz različnih interpretacij in oblik performativnih besedil.

Lepljenka je bila, ker ne potrebuje slikarskega znanja, idealno »orodje« za preskok med trditvijo: »Ne znam, ne zmorem ...« do: »ZMOREM!« Moj modul risanja z udeleženci, ki niso risali že več let ali desetletij, nekateri nazadnje v šolskih klopeh, se je razvijal predvsem v smeri vizualnega, perceptivnega načina razmišljanja, manj pa je izpostavljal verbalni, analitični način. S pomočjo različnih risarskih materialov (ogljje, tuš, svinčnik ...) so na delavnicah pridobili nove veščine in risarsko znanje. Morda so bili sprva negotovi, vendar so se z veseljem lotili nečesa, kar so v sebi dolgo zanikali. Odličnost dobre risbe je v tem, da poenostavi zapletene procese v poenostavljene korake. Ko se posameznik znebi svojih zmotnih prepričanj, vidi vse, česar se loti, bolj jasno. Prej je »gledal«, zdaj »vidi«. Na delavnicah se je pokazalo, da so se udeleženci po vseh letih, ko niso risali, še vedno sposobni tega naučiti.

Celotno drugo srečanje je bilo namenjeno spontanosti in iskanju prvinske risbe s pomočjo krokija. V likovnem svetu beseda kroki pomeni risbo, za katero je značilno, da jo narišemo v zelo kratkem času in z njo povzamemo bistvene značilnosti motiva. Udeleženci so se pozitivno odzvali in doživeli pravi premik pri zaznavanju elementov, ki jih kroki dopušča. To je bila tudi zelo dobra miselna vaja poglobljenega opazovanja in življenja v dogodek. Urili so koordinacijo misli in roke, ki je s hitrim prenašanjem na papir potekala spontano. Za risanje krokija so uporabili različne tehnike: oglje, perorisbo, risbo s tušem in čopičem. Omenjene tehnike niso omogočale popravkov risarskih potez, kar jih je prisililo v boljše koncentracijo in večjo spontanost pri procesu ustvarjanja in končni podobi. Ker je vaja potekala hitro, so nastajale tudi napake, ki pa v krokiju niso vedno moteče, saj lahko učinkujejo simpatično ali celo groteskno. Kljub pomanjkljivemu znanju udeležencev sem začutil prvinskost nastalih del. Na tretji delavnici smo krokije postavili v kompozicijske odnose in med njimi iskali harmonijo. V množici različnih elementov, vezanih na različne teme, smo določali prevladujoče. Po pravilu dominacije lahko prevladujoče mesto v sliki hkrati zavzame en sam element, eno izrazno sredstvo (v našem primeru črna) ali njen rastrski kontrast. Likovno komponiranje kot proces pa ni samo racionalen postopek, temveč vključuje tudi veliko intuicije in domišljije. V tem procesu snovanja so odkrivali svojo vizijo in

poskušali idejo preobraziti v podobo. Slikovno polje je udeležencem omogočalo vpogled v strukturo lastnega dela in dela ostalih. Na predzadnji delavnici smo preko kratkih zgodb dokaj hitro prešli v izdelavo stripa ali ilustracije. Proces likovnega ustvarjanja vključuje dolgo in zahtevno delo z različnimi čustvenimi razpoloženji, potrebno je vztrajati vse do končne izpeljave. Interpretacije udeležencev so se v delovnem procesu razvijale v kruti realizem ali lirično impresionistično smer. Preko ustvarjalnega procesa so dobili celosten vpogled na strip in ilustracijo. Nad nastalimi izdelki sem bil pozitivno presenečen.

Na zadnjem srečanju smo predstavili nastale ilustracije in stripe. Podobe so odprle vrata domišljiji. Večinoma niso bili vajeni temeljite obravnave podob. Res je, da živimo v svetu podob, vendar jih pogosto beremo površno. Dobro strukturirana zgodba v podobi zahteva veliko gledalčevo pozornost. Podoba odpira veliko več kot zgodba. Tudi podoba v stripu in ilustraciji je lahko prav tako kompleksna in globoka kot pri ostalih umetniških zvrsteh. Ob nastalih delih so udeleženci ugledali realnost z druge strani, z novimi očmi in tako postali občutljivi na svoje rokopise. Ob mentorskem delu, ki sem ga opravljal v Zavodu Pelikan, sem postal bolj občutljiv za majhne stvari, ki so temeljnega pomena. Opazil sem, da so najpomembnejše stvari na dosegu roke. In na koncu ostane le tisto, zaradi česar postajaš boljši.

Peter Škerl,

*mentor ilustrator v Zavodu Pelikan – Caritas
(Terapevtski skupnosti za zasvojene s pridruženimi
težavami v duševnem zdravju – TS Sostro)*

UTRINKI IZ GRADU/ZAPORA

Ze pred desetimi leti mi je prijateljica, irska pesnica, omenila, da že skoraj dve desetletji vodi delavnico pisanja v ženskem zaporu. Po tej svoji izkušnji je napisala tudi poetično dramo. Takrat sem obžalovala, da na Slovenskem ni podobnega projekta, ki bi sistematično in organizirano združeval znanje »svobodnih« umetnikov in potrebe ranljivih družbenih skupin: prvi se počutimo »koristne« in nekoliko izboljšamo svoj finančni proračun, drugi pridobijo nekatere spretnosti, izboljšajo svojo pismenost in komunikacijske sposobnosti, predvsem pa imajo v stiku s kreativnimi ljudmi priložnost razširiti svojo občečloveško razgledanost.

Izredno sem bila torej vesela, ko me je lani prijateljica pesnica povabila v moški zapor v Koper, ta izkušnja pa me je tako opogumila, da sem koordinatorkama projekta napisala motivacijsko pismo s prošnjo, da bi, če bi se pokazala taka možnost, rada delala v zaporih tudi jaz. Ta želja se mi je čez nekaj mesecev izpolnila! Bila sem srečna in vznemirjena. Po uvodnem dvodnevem seminarju, na katerem sem srečala veliko »navdihovalcev«, pa tudi svoja dva tesnejša sodelavca, umetnika ilustratorja ter svetovalko iz zavoda, sem se znašla sama z nalogo napisati »učni načrt« za štirideset dnevni srečanj. Kot nekdanja profesorica sem vedela, da je najbolje te stvari dobro zastaviti že na začetku, ker potem lažje stečejo, zmeraj pa se je seveda treba prilagajati trenutni situaciji. Na podlagi podanih smotrov sem si določila operativne cilje: skozi branje, pisanje in pogovor razvijati empatijo in razumevanje drugih, strpnost, sposobnost argumentiranja, izboljšati jezikovne spretnosti, tako pisne kot govorne, jih spodbuditi k javnemu nastopu ter s tem povečati njihovo samozaupanje in samozavest. Načrtovala sem, da bomo sistematično obravnavale vse literarne zvrsti, od poezije preko kratkih zgodb do romanov in reportaž, na koncu pa se bomo spoprijele še z dramatiko oziroma uprizoritvijo. Brale, se o prebranem pogovarjale, v pogovoru izluščile posamezne značilnosti besedil, potem pa sem jim predlagala vaje oz. pisanje krajših sestavkov v določeni obliki ali o določeni temi. Nisem se izognila niti nekaterim vajam iz pravopisa, vajam za boljši slog, niti različnim praktičnosporazumevalnim besedilom, niti publicistiki oziroma reportažam. Temu vsebinskemu loku sem prilagodila branje knjig, pa tudi goste, tako literarne kot strokovne, ki so, tako se je

pokazalo, občutno prispevali k zanimivosti in raznolikosti srečanj ter s tem k motivaciji udeleženk. Mnogo jih je bilo prijetno presenečenih nad njihovo odzivnostjo in radovednostjo. Skoraj na vsakem srečanju smo kaj malega napisale – od haikujev (ki sem jih poslala tudi na natečaj) do daljših pesmi, vtisov, opisov in orisov, pisem, dialogov itd. Nekatera besedila so bila spodbujena z obliko (npr. napiši pesem, pismo, reportažo), druga so nastala kot del kreativnih vaj (npr. časopisni članek spremeni v pesem, nadaljuj dialog iz romana, po neki pesmi napiši svojo pesem z istim motivom ipd.), udeleženke pa so pisale »po svoje« tudi med srečanji. Vsa besedila, ki so mi jih izročale, sem prepisala in predlagala popravke in izboljšave, o čemer sem se z vsako avtorico pogovarjala posamič. Začetna zadrega se je po nekaj tednih spremenila v toplo in razmeroma varno vzdušje, kjer je bilo mogoče spregovoriti tudi o čem težjem, bolj perečem. Rečem lahko, da sem pri udeleženkah začutila veliko hvaležnosti, ko sem jim delila njihova besedila za objavo, pa tudi upravičenega ponosa. Prav vse so v pisanju in izražanju napredovale, postale bolj spretne in samozavestne.

Naj na kratko v okviru širšega konteksta pokomentiram še njihova besedila (po abecednem redu podpisov ali psevdonimov): A. K. piše preproste, skoraj ljudske pesmi v »murnovskem« slogu, subtilno občutene in melanholično obarvane (npr. o krokarju in smrti ipd.); presenetila pa me je z živo zapisano pripovedjo ogleda volčjega brloga, v kateri je čutiti močno povezanost z naravo, z bitji gozda, pri čemer se mi posebej lep zdi opis jutranje rose in oglašanja ter gibanja gozdnih prebivalcev. H.-jina besedila zaznamujeta ljubiteljski odnos do živali, ki jih ima doma na kmetiji, ter skrb za njihovo preživetje, za zbornik pa sva izbrali tudi kratek spominski drobec njenega dela, iz katerega je moč razbrati njen odnos do širše skupnosti, tako medčloveške kot tiste med ljudmi in živalmi ali drevesi. Ines je avtorica nekaterih posrečenih krajših pesemskih zapisov (npr. »V srcu sreče«), za katere je značilno, da ustvarjajo zatočišče s prisanjanimi prizori ljubezni, bližine in sreče. Táko je tudi ljubezensko pismo, ki s pretrganimi povedmi in nedokončanimi stavki živo poustvari ljubezensko bližino in hrepenenje, polno ljubkovalnih izrazov in izpovedi nežnosti, ki bi morda lahko zveneli klišejsko, a so v tem kontekstu živi in prepričljivi. Zelo me je presenetila tudi

Ljubica z zapisi svojih spominov, izmed katerih izstopa opis, kako je kot šestletna deklita v gozdu srečala volka. Zapis nisva skoraj nič spreminjali, čeprav ima precej nenavaden besedni red, a prav ta ustvarja živ, prepričljiv, celo magičen ritem. Ohranili sva tudi nekatere narečne besede (npr. počinem, tj. se usedem, da bi se spočila) in pogovorno skladnjo (zajec izleti iz grma) ter strukturo povedi (ponavljanja, obrnjeni besedni red). Podobno živa in ljudska je tudi pripoved o njeni prvi zaposlitvi. M., ki je sicer živahna in zgovorna soustvarjalka zanimivih pogovorov in debat, je za zbornik poleg krajših pesemskih zapisov prispevala tudi sproščeno pismo prijateljici, v katerem opis njunih skupnih početij kaže, kako zelo to osebo pogreša. Milojka je napisala kratko, melanholično pesem o krapih iz svojega domačega ribnika, o svoji samoti in povezanosti z bitji narave. Nevenka je oseba, ki je v pisanju našla svojo moč in milino. Njena pesem »Materinska moč« je osebnoizpovedna pesem, ki v zaporedju stvarnih prizorov (kadrov) izrisuje emocionalno in eksistencialno dimenzijo dogodka, hkrati pa v zadnjih verzih ubeseduje tudi svoje videnje oziroma življenjsko spoznanje. Druga pesem »Horizont ne ve« z metaforičnimi podobami, skorajda že simboli, ponuja pesniški, torej integralni uvid v njeno življenjsko situacijo, ki jo avtorica ne le obvlada, razume in sprejme, ampak tudi deli z drugimi. Sanjina je pesem o domu, v kateri s pomočjo stvarnega detajla trte in njene sence začutimo, kakšno olajšanje in zavetje lahko prinaša sedenje na domačem štoru. Njen je tudi oris moškega, ki bi lahko predstavljal lik ljubezenskega romana. Sergejina literarna nadarjenost je razpoznavna takoj: velik besedni zaklad, emocionalno bogato obarvane besede, spretno zapisani dialogi, stavki, ki tečejo in se skozi občutljivo zapisane detajle, oznake oseb, orise predmetov in prostorov zlivajo v pripoved, ki zmore ujeti neizgovorljivo prisotnost in živo navzočnost. Upam samo, da si bo vzela dovolj časa in zmogla dovolj vztrajnosti, da bo del svojega življenja prelila tudi v roman ali zbirko kratkih zgodb. V. je za zbornik izbrala dve pesmi. Obe sta stvarni, skoraj prozni, vendar jasno in preprosto izpovesta, kako se govorka počuti: brez olupšav, brez dlake na jeziku, s preprostimi besedami avtentično opiše razpoloženje, ki jo preveva in s tem prepričljivo nagovarja bralce. Ostane mi samo še, da pokomentiram publicistično zastavljeno »Reportažo iz ženskega zapora na Igu«, ki je nastala v soavtorstvu.

Udeleženke sem pozvala, naj si zamislijo, da so novinarke, ki za en dan obiščejo zapor in nato iz drobcev pogovorov z obsojenkami ustvarijo osebno obarvano sporočilo javnosti (reportažo), spodbujala sem jih h kritičnemu mišljenju in k izražanju svojih občutij, razmišljanj, k diskusiji in argumentaciji različnih stališč ter seveda k (samo)kritični refleksiji.

Naj zaključim s hvaležnostjo, da sem imela priložnost biti del tega projekta, s hvaležnostjo udeleženkam, od katerih sem se veliko naučila, ter z zahvalo odličnima koordinatorkama, ki iščeta vsebino in s svojim delom (skupaj z odličnimi, kreativnimi in nekonvencionalnimi mentorji) ustvarjata možnosti za majhne premike k večji družbeni uravnoteženosti ranljivih skupin, kar je globoko smiselno početje. Upam samo, da se bo po koncu tega z evropskimi sredstvi sofinanciranega projekta našlo dovolj naše lastne, slovenske družbene volje (in s tem tudi denarja) tak projekt nadaljevati.

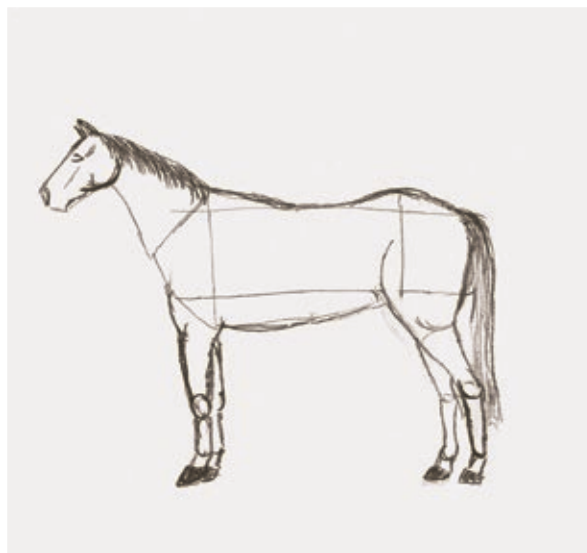
Barbara Korun,
mentorica v ZPKZ Ig

ZA ZIDovi ŽENSKEGA GRADU

Pred kratkim sem imel zadnje srečanje s svojo skupino zapornic v ZPKZ Igu. V času, ki sem ga z ženskami preživel za zamreženimi okni starega gradu, smo skupaj zračili prostore zatohle in zaprašene ustvarjalnosti in odkrivali pozabljene radosti, ki jih nudi risanje, vlečenje črt, barvanje oblik, izrisovanje nevidnega. Ob slovesu sta bili v njihovih stiskih rok sramežljiva hvaležnost ter tudi potrditev, da sem jim nekaj dal in da je bil naš skupni čas obogaten z novimi izkušnjami. V zaporu je število izkušenj pač omejeno.

Zavod za prestajanje kazni zapora, ki ima prostore v starem gradu Ig na griču Pungart, je obdan z gozdom in ima betonski notranji atrij z odbojkarsko mrežo. Tam približno sto zapornic, ki se delijo na obsojenke, pripornice in mladoletnice, obsojene na mladoletniški zapor, svoj čas preživlja, kakor ve in zna. Med njimi je ilustratorski modul obiskovalo slab ducat zapornic. Med delavnicami je večini uspelo odškrniti vrata v svet risbe in davno pozabljenega samoizraza, ki ga je mogoče zbuditi in tudi gojiti. Trenirati kot mišico, zalivati kot rožo. Kako narisati konja po spominu? Težko. Kakšna je videti gladiola iz japonskega haikuja? »Ne vem!« sem jim odgovoril in priznal, da četudi rišeš od malega, ni nujno, da znaš narisati kar vse povprek.

Majda (ZPKZ Ig)

»Zato raje poglejmo v knjigo rož.« S seboj sem vedno nosil knjige o anatomiji ljudi in živali pa tudi, kako se gradi krajino ali riše drevesa. Kajti ilustracija je več kot le risanje po domišljiji in spominu. Pri ilustriranju predmetov, krajev in ljudi si lahko pomagamo s slikovnim gradivom, fotografijami in z opazovanjem narave. Ter se naučimo videti, ne le gledati. Naši prvi dve srečanja sta bili zato namenjeni spoznavanju teh preprostih dejstev in prebijanju risarskega ledu. Krepitvi zavesti, da risanje ni le stvar talenta, temveč predvsem veselja in vztrajnosti.

Večina se je najprej skorajda bala praznih, belih listov in moral sem jih prepričati, kako običajno je, da ljudje pogosto prenehajo risati, ko odrastejo. Številne udeleženke delavnic so odrašle prezgodaj zaradi razmer in nesrečnih okoliščin. Ob našem risarskem druženju pa so se imele možnost vrniti v odloženo ali prekinjeno otroštvo in znova začeti, kjer so končale. Tiste bolj zagnane so hitro spoznale, da z vztrajnostjo lahko še kako presenetiš samega sebe; z natančnim opazovanjem motiva in postopnim konstruiranjem risbe lahko dosežeš osupljiv učinek (študije konja, osamljenega volka, levje glave). Za vse, ki so svojo zadnjo risbo narisale v otroštvu, so bile to prave osebne zmage.

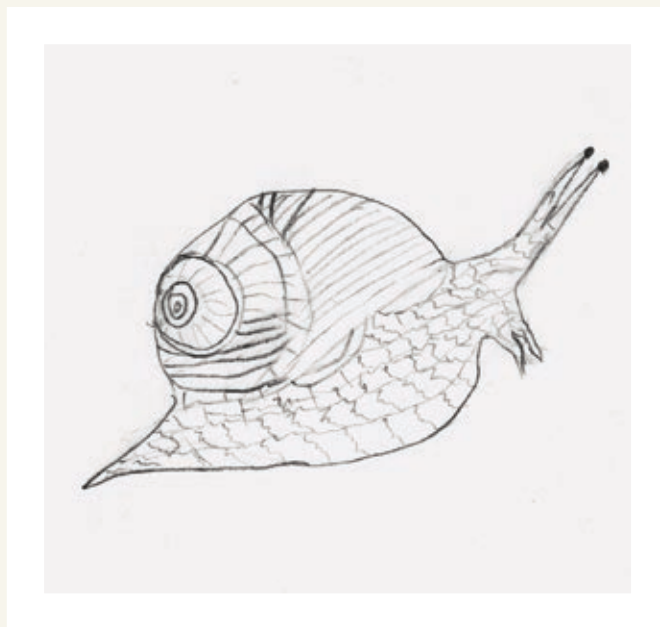
Ker je bila moja predstava o zaporih osnovana predvsem na moji bujni domišljiji in hollywoodskih filmih, me je vedno znova presenetila vljudnost in prijaznost zapornic. Pa tudi njihova pripravljenost pomagati, ko smo družabni prostor vedno znova spreminjali v risalnico. Gojili smo iskren in odprt odnos. Da pa bi ohranili spoštljivo distanco, sem jih vedno vikal, obenem pa si zapomnil njihova imena.

Njihovim risarskim poletom nisem strigel peruti, kadar je bilo potrebno, sem jih le blago usmerjal, kaj skiciral, predlagal učinkovitejšo kompozicijo in jih pohvalil. Spodbujal sem jih tudi, naj se navezujejo na svoje literarne stvaritve, ki so jih napisale pod mentorstvom pesnice Barbare Korun. Ilustrirale so tako svoja besedila o najljubšem kraju, domači hiši, družini, ki jo pogrešajo, ali kraju, kamor bodo šle, ko odslužijo kazen. Vselej sem jim priskrbel tudi natisnjeno slikovno gradivo, da so lažje ilustrirale izbrane motive in analizirale oblike predmetov ter tako dosegle čim večjo prepričljivost (Aljažev stolp, določeno pasmo psa, vrste dreves in rož, različne tipografije). Preizkusile so se tudi v vinjetnih ilustracijah lastnih pesmi. Najbolj zagnane pa so delale tudi domače naloge, kot so avtoportret in žival po lastnem izboru.

169

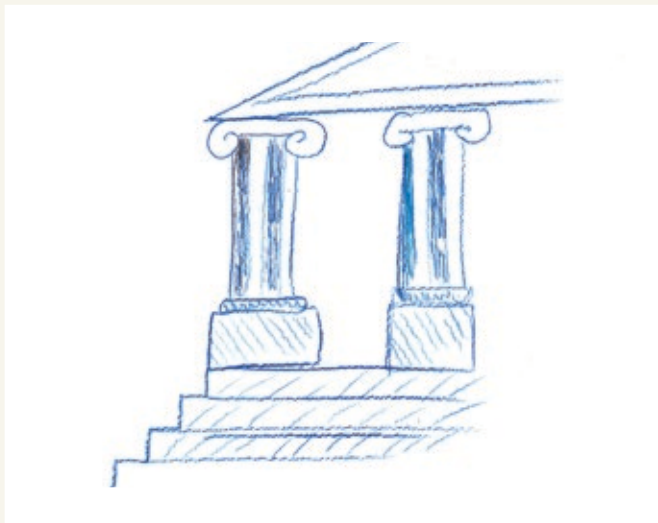
Nevenka (ZPKZ 19)

A. K. (ZPKZ 19)

Kot mentor sem bil razumevajoč, a tudi neposreden. Včasih se t. i. alfa samici v skupini ni ljubilo risati in bi se raje kaj pogovarjala. Pogosto je bila prehitro zadovoljna s svojim delom in je risbo na temo »Moj najljubši kraj« končala v pičlih treh minutah. V takih primerih je bilo zato potrebno nastalo situacijo usmeriti v bolj ustvarjalne vode. Prisluhniti njihovi težavi je bil pogosto ključ, da smo neulovljive besede spremenili v risbo oz. ilustracijo (»Filozofinja na Olimpu«, »Študijsko risanje«, ilustriranje sanj, tematika dóma).

H. (ZPKZ 19)

H. (ZPKZ 19)

Ker smo se pogovarjali brez zadržkov, sem namreč izvedel tudi za marsikatero njihovo težavo in spoznal njihove vidike razmer, s katerimi se dnevno srečujejo. Primer: v zimskem času posije zahodno sonce v grajski atrij le za dve uri. In še to zgolj v kot prvega nadstropja. Ženske na zaprtem oddelku, ki tja nimajo vstopa, saj imajo svoje prostore na severni strani gradu, so pogosto dobesedno lačne sončne svetlobe. Nekatere so si zato v njihovem imenu solidarno zaželele več sonca, več domišljije v kuhinji ali pa so sanjarile o obisku Triglava ali sprehodu v park. Zaporniško apatijo pogosto poganja prav obrekovanje med jetnicami, zato je ena izmed žensk predlagala, da se uzakoni obrekovanja prost dan.

Njihove drže žrtev, jezne opazke o razmerah v zaporu ali težave z zdravjem smo zato na četrtem srečanju spreminjali v afirmacije, želje in duhovite zahteve, ki so jih zapisovale v obliki grafitov ali napisov, ki bi jih lahko nosile na majici. Če nekaj zapišeš, lahko postane resnično.

Vsaka delavnica je terjala tudi vnos čokolade, ki sem jo navadno pretihotapil v zapor. Vem namreč, da so risarski možgani hitro lačni glukoznega goriva. Ker risarskega materiala v gradu ni, sem tudi to nosil s seboj: navadne in barvne svinčnike, akvarelne barvice, čopiče, lončke za vodo, flomastre, šilčke, radirke, liste in pogosto tudi radio s CD-jem za bolj sproščeno atmosfero. Za zadnje srečanje sem izbral japonsko pripovedno tehniko papirnatega gledališča, imenovano kamišibaj in jim kot uvod v delavnico odigral eno od svojih kratkih predstav; recital Tomaža Pengova *Daj, pomisli!*. Potem sem jim razdelil majhne kartonaste odrčke, ki so jih izrezale iz podlage, zložile po črtah in same zalepile. Ne sprašujte me, kako sem v zapor pretihotapil lepilo in škarje! Nato si je vsaka izbrala haiku iz pesniške zbirke Josipa Ostija *Atrij*. Izbrano pesem so prepisale na list papirja in jo razdelile na tri ali štiri bistvene prizore, ki so jih zrisale na vnaprej pripravljene kartončke. Te so v pravilnem vrstnem redu nato vložile v svoje kartonaste odre. Potrudile so se tudi z izpisanim naslovom pesmi, otvoritvenim kadrom in »odjavno špico«. Ena izmed udeleženk je trdila, da je bilo to najboljšo delo, kar jih je ustvarila na delavnicah, in da je nanj najbolj ponosna. In res; v njenem delu se kažejo razumevanje sekvenčne pripovedi posameznih prizorov, kakršna je značilna za stripovski jezik, in tudi

FANTJE, KNJIGE, GOSTJE IN USTVARJANJE V ZAPORU

Z A P O R

Z

avod za prestajanje kazni zopora Maribor je uradni naziv za mariborske zopore. Sam sem že bil tam na obisku pri prijatelju obsojencu Dragu Jančarju pred štiridesetimi leti, na gostovalnem nastopu v času Borštnikovega srečanja, poznal sem del zdaj že upokojenega osebjaja, nekdanjega direktorja g. Gazvoda, svojega sošolca z učiteljsčaja D. Ričnika, ki je bil tam pedagog, sodeloval sem z Marjanom Čandrom, prav tako pedagogom, ki je končal službeno kariero kot podsekretar »za zopore« na Ministrstvu za notranje zadeve, veliko sem se tudi pogovarjal z nekdanjim pripornikom pisateljcem Brankom Šömmom, imel sem teto, ki je bila po vojni zaprta v »Rajhenburgu« (a ne v Mariboru, ampak v Brestanici), prebral sem Zupanov roman *Levitan*, ki govori tudi o mariborskih zoparih, kaj slišal od Pučnika itd. itd. Na seminarju Javne agencije za knjigo RS sem leta 2016 poslušal kvalitetno predavanje pedagoga z Doba in tako se mi je zdelo, da nekaj »vem« o zoparih. Nobenih strahov torej nisem imel, mogoče samo nekaj »firbca«, ko sem letošnjega februaraja vstopil na Vošnjakovi v mariborski zopor, ki domuje v več kot sto štirideset let stari stavbi in se »skup« drži s sodiščem. Kljub temu se je vame naselilo malo nelagodja, ko sem moral pri vratarju oddati prenosni telefon, ko mi je paznik s šopom ključev odklenil prva vrata in mi pokazal pot prek dvorišča do stopnice in naslednjih zaklenjenih vrat ... Spoznal sem, da mora biti onkraj enega od zidov še eno večje dvorišče, kjer imajo sprehode in kjer so Nemci na veliko streljali talce na očeh in ušesih ostalih zopornikov ... Vse je bilo sivo, dvorišče je bilo tudi malo neurejeno in potem stopnice in spet paznik s šopom ključev in potem hodnik in pot do učilnice ... In spet rožljanje ključev. Železna vrata, ključji in sicer ravno prav prijazni, a resni pazniki so me torej vendarle opominjali, kje sem.

O B S O J E N C I

Beseda, ki sem jo pravkar zapisal, mi v resnici nikoli ni prišla na misel ali jezik. Tam je sedelo nekaj mož in fantov, oblečenih v civilne obleke, nekateri malo bolj urejeni, drugi malo bolj frajerški, nekateri so že vedeli zame, kak Mariborčan med njimi me je tudi že videl in (ne da bi se zdaj kakor koli pretvarjal) takoj sem začutil, da so povsem takšni kot jaz. Nekje in nekako so prekršili zakon, nekateri načrtno, drugi »kar tako«, bili so obsojeni in

171

igriv likovni presežek s pomenljivo simboliko, ki čudovito nadgrajuje besedilo na povsem avtorski način. Ob koncu delavnice je vsaka odigrala svojo kamišibaj predstavo in prejela aplavz. Pohvala in spodbuda sta v zoporu še kako redki dobrini. Kadar ju lahko iskreno delimo, delujeta kot olje na ustvarjalni ogenj. Delo z zopornicami v zavodu za prestajanje kazni zopora na Igu je bila tudi zame bogata in nenavadna izkušnja. Za zidove ženskega gradu bi se kot mentor rad še kdaj vrnil ter jim dal možnost, da spoznajo lastno ustvarjalnost in zbudijo speče potenciale. Udeleženke mojih delavnic pravijo, da me bodo pogrešale. Vprašale so me celo, ali bi si lahko v gradu dobil redno zaposlitev. To je bila zame največja pohvala.

Da se bomo srečali kdaj zunaj, na svobodi, onkraj zidov, pa je le še vprašanje časa.

Jure Engelsberger,

mentor ilustrator v ZPKZ IG

zdaj so tu. Vedel sem, da bi lahko v času, ko sem preveč pil, koga med vožnjo poškodoval in bi bil morda že kdaj tu. Ali pa če leta 1968 ne bi bil zaustavljen sodni postopek na okrožnem sodišču zoper mene zaradi verbalnega delikta. Kot rečeno, »obsojenec« ni najboljša beseda, saj se človeka lahko dolgo drži ... Kot če si obsojen na samoto, revščino, invalidnost ... Kot da bi bili besedi »obsojen« in »usojen« malo v sorodu. Zato je res ne bom več zapisal. Želim si zapomniti si njihova imena, želim vedeti, od kod so, celo, ali imajo družino, zares pa ne želim (in najbrž niti ne smem spraševati) ničesar vedeti o dolžini kazni, prestopkih ali čem podobnem.

Rečem jim, da je vsak od njih zame samo in edino človek, kakršen sem sam. Nič drugega. Vsak od nas pa je dolžan spoštovati ne le besedo človek, ampak sočloveka. Povem jim tudi, da dobro vem, da so v zaporu po nedolžnem, ker so jih »zajebali« advokati, sodniki, izdajalski prijatelji, nesrečni slučaj ... In da so nedolžni. Se smejejo in se zmenimo, da o tem ne bomo več govorili. Rečem jim še, da bomo brali knjige, se pogovarjali z zanimivimi gosti, vprašam, ali so za to, da pripravimo dve »javni« prireditvi – za dan državnosti in sklepno prireditev kot nekakšen kabaret v daljnem decembru. Takoj so vsi za.

Ker smo tik pred kulturnim praznikom, začnemo z *Zdravljico* z odličnimi ilustracijami Damijana Stepančiča. Beremo na glas. Prvo presenečenje, vsi odlično glasno berejo. To je redko. Drugo: pogovor je resen. Prihodnjič povabim doktorico muzikologije, ki je tudi odlična pevka in igralka, Inge Breznik, ki jih nauči peti himno. Ko povem, da jo bodo peli na proslavi državnega praznika, jo pojejo kot pravi zbor. Tretje presenečenje: vsi imajo posluš. Potem pridejo na vrsto knjige: Bartolov *Alamut*, *Agencija* Lenarta Zajca, moj *Sebastjan in most*, vse okrog 500 strani. In seveda tudi krajše. Razen Prešerna se pesnikov izogibam, kar gotovo ni prav. Knjig ne preberejo vsi, večina pa. Seveda, če bi bili vsi bralci težkih in debelih romanov, se ne bi srečali v zaporu, to vem. Po nekaj strani beremo na glas.

NAŠI GOSTJE

Zdi se mi, da so se jih najbolj dotaknile knjige *Otroci sveta* Janje Vidmar in Benke Pulko, *Gosposka, mater si ozka* Orlanda Uršiča, *Sanje o belem štrpedu* Marjane Moškrič ... Prišla je recimo Janja Vidmar in povedala, da so zgodbe njenih nesrečnih otrok izmišljene (a ne kar iz glave), ter se razjokala ob pretresljivi zgodbi mehiškega dečka, ki pa je ni v knjigi. So se »razjokali« z njo, saj imajo prav vsi doma otroke. Problem otroka jih rani. Prav tako kot zares grobo pismo mami, ki ga v Uršičevi prozi uporniški najstnik v prevzgojnem domu napiše mami, ki ga je

zavrgla. Vznemirjeni so. Presunjen sem, s kakšno otroško nežnostjo govorijo o svojih materah. Za našo nalogo »pismenega sporazumevanja in izražanja« se dogovorimo, da bo vsak napisal spis o svoji mami. Naslednjič beremo ... nekdo se med branjem zlomi in kajpada napol razjoče. Rado napiše dolg spis, neke vrste izpovedno »epopejo« o mami. Lani mu je umrla in potoži, da mu nihče »zgoraj« ni izrekel sožalja, le tovariši s prestajanja kazni in tudi nekateri pazniki. Ni mu nerodno, da je še zdaj ves ponosen na očitno lepo in pametno mamo ... Prikažejo se mi v novi luči. Kako so ranljivi! Seveda si ne delam iluzij, morali so prekršiti pravne norme, narediti morda tudi čudne stvari, a vendar je vsak tudi človeško ranljiv sin ali oče ali mož in ima vsa čustva, kakor drugi ljudje. Da jih tako izražajo, neprikrito in ranljivo doživljajo prav pred menoj, me presune ...

Med gosti seveda zablesti šarmerski in večkrat ranjeni Boris Cavazza, pametni in preprosti Mitja Čander, sin že omenjenega pedagoga in penologa Marjana, zagovornika alternativnega prestajanja zaporne kazni. Pred začetkom delavnic so me opozarjali, naj bom previden z gostjami, torej z ženskim spolom. Ker so seksualno kajpada zafrustrirani. Nič takega nisem opazil, četudi je bila kakšna prav prsata med njimi. Celó pri zares erotičnih prizorih v *Ini* Cvetke Bevc smo se pogovarjali o iskrenosti in moških pogledih na spolnost v raznih družbah (med sabo imamo namreč dva, ki pripadata islamski veri). Cvetka jih tudi edina sprovcira s svojimi inovativnimi metodami, da pišejo pesmice.

PRIREDITEV

Imam težavo, fantje odhajajo domov ali na odprti oddelek, jaz pa že pripravljam sklepno prireditev. Vsak nam manjka. Imeli smo že prvo, proslavo državnega praznika, ki so jo pripravili »zaporniki« svoji državi. Ob tem moram najprej izreči priznanje direktorju Robertu Šilcu, da so v zavodu obnovili dvorano za prireditve, ki je bila, če tako rečem, nekulturno zanemarjena. Do naše proslave (ki jo je podpiral, se z njo strinjal in bil na njej govornik) je bil oder prepleskan, narejen je bil nov dohod in še kaj. Zdaj pa se že prav sveti. Pripravili smo scenarij proslave. V prvem delu državotvoren, v drugem pa veder in tudi satiričen. Zdi se mi namreč pomembno, da se znajo pošaliti tudi na svoj račun. Sodelovali sta pedagoginji Barbara in Urška, gostje igralec Rado Pavalec, pevka Inge Breznik ... In osem »mojih« fantov. Nihče ne bi verjel, kako so se grebli za svoje vloge, nobeden ni česa sabotiral ali rekel, da ne more. Četudi se baje ostali v zaporu ne udeležujejo radi nekaterih prireditev, je bila dvorana, zlasti ker so nastopali njihovi kolegi, nabito polna. Publika je bila pozorna in kulturna, doživeli smo odličan aplavz in vsem se

nam je zdelo, da smo bili super. Časnik *Večer* je naredil »celo« reportažo o dogodku v »zaporih«.

Kot sem rekel, so eni že odšli, drugi so premeščeni. Vsakega pogrešam. Doživel nisem še nobene neprijetne situacije. Sem rekel, ljudje, kakor mi. Eden se rad postavlja, drugi modruje, tretji »vse« ve, četrti je otožen ... Priznam, nisem izpolnil pričakovanj glede njihovega kreativnega pisanja. Toda »gledališke« vaje, učenje na pamet in nastop so vendar tudi kreacije. Prepričan sem, da jim to vrača tudi državljansko (samo)zavest. Še tri knjige, še trije gostje, še deset vaj, potem pa nastop v decembru in na svidenje, fantje! Srečno novo leto 2018 in da se ne srečamo več na Vošnjakovih 10.

Tone Partljič,

mentor v ZPKZ Maribor

PRIDI IN USTVARJAJ Z NAMI!

deja, ki sem jo s pomočjo različnih vaj skušal izpeljati na ilustratorskih delavnicah projekta »Vključujemo in aktiviramo!«, je bila, da približam risbo in likovni način razmišljanja ljudem, ki (večinoma) niso risali že od osnovne šole. Namen naših srečevanj v zaporu v Mariboru je bil torej dvojen. Prvič, da skozi risanje in drugo likovno ustvarjanje spodbudimo prakso. Drugič, da preko pogovora, gledanja in komentiranja različnega vizualnega materiala razmišljamo o vizualnosti.

Eden najpomembnejših nemških umetnikov 20. stoletja – Joseph Beuys – je nekoč rekel, da je »vsakdo umetnik«. S tem seveda ni mislil, da prav vsakdo (nevede, slučajno, v spanju) slika veličastne oljne slike, ampak to, da vsakdo soustvarja, sooblikuje družbo, v kateri živi. A zares lahko to izjavo razumemo tudi v bolj dobesednem smislu: vsakdo je lahko risar!

Na eni strani so seveda veliki renesančni umetniki, na primer Leonardo da Vinci, ki ni bil le strašansko talentiran umetnik, ampak je tudi vse življenje risal. Risbe, kot je njegova, slehernik ne more narediti. A takšna risba ni edina možna risba. Skorajda vsakdo riše, pa naj dela grafe (ko daje svojim mislim vizualno prestavo) ali čečka po papirju, medtem ko govori po telefonu ali sedi na sestanku (kar lahko deluje le kot sproščanje, mogoče pa kot »brainstorming« prinese tudi kakšno novo zamisel). Bolj ali manj vsi pa s(m)o risali tudi kot otroci. Otroška risba je pravi vrelec kreativnosti prav zaradi sproščenega odnosa risarja (otroka) do risbe.

In prav tovrstna sproščenost do likovnega izražanja je nekaj, za kar smo si prizadevali na delavnicah. Nisem torej želel, da bi na koncu risali renesančne mojstrovine, ampak da bi z risbo sproščali kreativnost, mogoče pa celo s pomočjo risbe »razmišljali« o različnih problemih. Drugi namen, ki sem ga kot likovni mentor želel doseči, je razmislek o vizualnosti. V današnjem času obstaja namreč precejšen konsenz, pa naj gre za filozofska besedila ali članke v lahkotnejših revijah, da živimo v izrazito »vizualni dobi«, v dobi podob. S takšno ugotovitvijo se strinjajo bolj ali manj vsi, močno pa se zaplete že pri tem, kaj to pomeni. Splošno mnenje namreč kaže, da se podoba v nasprotju z besedo razume kot nekaj površinskega, bežnega, enoplastnega, če ne celo lažnivega. Hkrati pa tudi kot nekaj izrazito močnega, saj je mogoče s podobo manipulirati, prodajati proizvode ipd.

173

(ZPKZ Maribor)

Negativen odnos do vizualnosti ima brado, dolgo vsaj kot Platon, ki je s svojo prisposodobitvijo o votlini vizualnost postavil v izrazito negativen kontekst. Kot vemo, je po njegovem svet, ki ga zaznavamo s čutili, le senca, odsev sveta idej. Naj zaradi omejenega prostora navedem le še enega sodobnega filozofa, Frederica Jamesona, ki pravi, da je namen vizualnega le »očaranost in brezsmiselna fascinacija«. Nasproti filmu, ki je po njegovem jase primer slednjega, postavi branje. Poznamo sicer tudi nekritične ikonofile, a vsi se strinjajo, da je bivanje v svetu danes izrazito vizualna izkušnja. Prav zaradi tega je razmislek o slikarskih prijemih in sodobnih vizualnih strategijah (npr. v marketingu ali političnih kampanjah) del neke osnovne »vizualne pismenosti«, ki žal še ni vključen v, recimo, šolski kurikulum.

To je bil torej moj namen, zdaj pa še nekaj o metodah dela. Na vsakem srečanju z zaporniki smo najprej pregledali, katero knjigo so obravnavali pri »literarnem« mentorju Tonetu Partljiču, sam pa sem likovno nalogo vedno vnaprej pripravil v povezavi s tistim delom.

Ob slikanici *Zdravljica* sem razdelil liste, na katerih so bile podobe največjega slovenskega pesnika natisnjene le do polovice strani, udeleženci pa so jih morali z risbo »dokončati«. Pri tem se mi je zdelo zelo pomembno, da so bile tudi risbe, ki niso bile najboljše, kot celota vseeno čisto korektni izdelki, kar je bilo ključno za samozavest posameznega risarja. Pri drugih je bila risba odlična in bi delovala tudi samostojno.

Ob knjigi *Otroci sveta* smo govorili o barvi, o njenih simbolnih, psiholoških in fizikalnih lastnostih. Naloga pa je bila, da vsak (po modelu slike Paula Kleeja) naredi enostavno geometrijsko risbo glave in jo spontano »zapolni« z barvo. Dejansko nekakšen avtoportret v barvi. Ob delu *Sebastjan in most* sem si zamislil, da skozi risbo pristopimo k sodelovanju. Vsak naj bi narisal del risbe, ki se ga na koncu sestavi v celoto, podobno kot so v knjigi iz delov sestavljali most. Z likovnimi sredstvi sem tako skušal poseči širše od »le« risanja, torej do sodelovanja med udeleženci. Ob *Alamutu* smo gledali karikature iz revije *Charlie Hebdo*, v kateri večkrat upodabljajo islamske skrajneže, nato pa smo govorili tudi o karikaturah, ki so jih kot odgovor na smrtonosni teroristični napad na uredništvo revije naredili kolegi karikaturisti drugih časopisov. Torej o likovnem izražanju kot »orožju« namesto pušk. Naloga pa je bila, da iz znanih političnih plakatov naredijo svojega, da mu torej spremenijo pomen.

In tako je, za konec, preko enega od teh plakatov prišla na dan prav ideja, za uresničitev katere si prizadevamo vsi sodelavci projekta »Vključujemo in aktiviramo!«, ki iz neke v osnovi (psihološko ali socialno) negativne situacije s pomočjo kreativnosti

poskušamo ustvariti pozitivno izkušnjo. Oseba na plakatu nas torej ne novači za destruktivno početje, ampak nam namesto tega prigovarja: »Pridi in ustvarjaj z nami!«

Arjan Pregl,

mentor ilustrator v ZPKZ Maribor

(ZPKZ Maribor)

Simon B. (ZPKZ Maribor)

(ZPKZ Maribor)

Simon B. (ZPKZ Maribor)

Simon B. (ZPKZ Maribor)

Virtuos (ZPKZ Maribor)

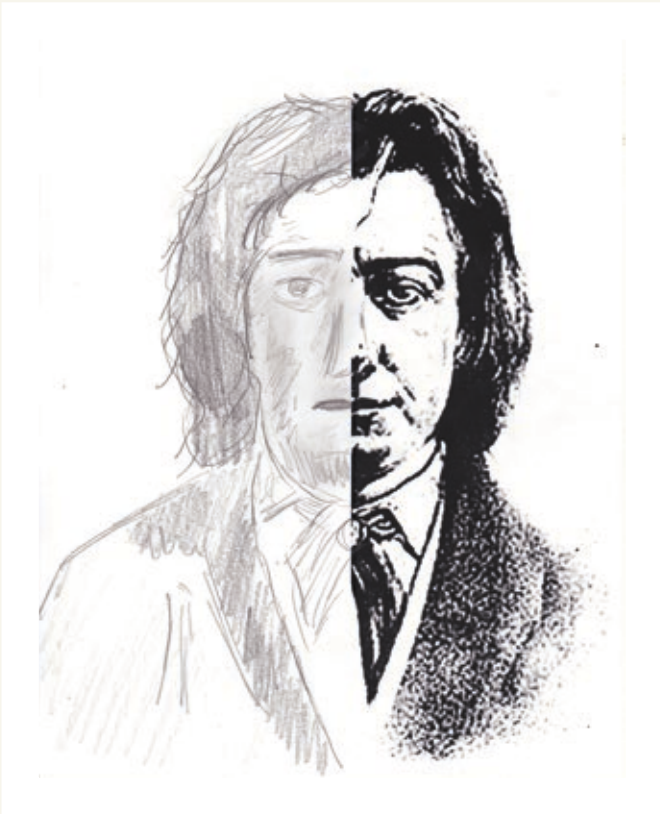
Virtuos (ZPKZ Maribor)

Virtuos (ZPKZ Maribor)

(ZPKZ Maribor)

Simon B. (ZPKZ Maribor)

Simon B.

Are you talking to me?!

(ZPKZ Maribor)

Delo v celjskem zaporu oziroma v Zavodu za prestajanje mladoletniškega zapora in kazni zapora Celje, kot se ta institucija uradno imenuje, sem sprejel kot izziv, kot možnost pridobivanja novih izkušenj, do katerih sicer ne bi mogel priti in ki mi bodo pri nadaljnjem ustvarjanju, predvsem pisanju kriminalk, zelo prav prišle. Spoznal sem zanimive ljudi, ki so jih različne težave v življenju pripeljale v zapor, in upam, da so oni odnesli od mene toliko, kot sem pri delu z njimi odnesel sam. Prav veliko mentorskih izkušenj pred tem nisem imel, se mi je pa tudi brez njih dozdevalo, da bo delo zahtevalo precej improvizacije in da bo mogoče zaradi tega do podrobnosti izdelan načrt dela, ki smo ga morali napisati pred začetkom delavnic, težko v detajlih uresničiti. Ta bojazen je bila delno utemeljena, po drugi strani pa mi je tak načrt v marsičem olajšal in omogočil delo, pa čeprav s popravki.

V zaporu v Celju ni prav veliko zapornikov. Če odštejemo pripornike, ki tam čakajo na dodelitev kazni (in največkrat premestitev), komaj dobrih šestdeset. Med temi je veliko Romov in med njimi precej nepismenih, ki niso prišli v poštev za ustvarjalne delavnice, na katerih naj bi brali knjige. Če smo hoteli doseči minimalno predpisano kvoto udeležencev, tako nismo mogli biti izbirčni, zato je bila skupina zelo heterogena. Od ljudi, ki so jih delavnice dejansko zanimale, do takšnih, ki so se jih udeležili samo zaradi ugodnosti, ki so jim jih prinašale. V skupini se je tako znašlo enajst udeležencev, od katerih jih nekaj – žal tudi dva, ki sta bila med najaktivnejšimi – v usposabljanju ni sodelovalo povsem do konca.

Večina udeležencev ni imela razvitih bralnih navad – kot jih, žal, nima niti večina na prostosti –, zato sem se zelo trudil, da bi jim predstavil branje kot atraktiven in kratkočasen način preživljanja prostega časa, ki ga imajo v zaporu mogoče celo več kot ljudje na prostosti. Zato sem seznam knjig dopolnil tudi s kakšno po lastni izbiri, kot je bila recimo knjiga Dražigosta Pokorna *Prehrana rekreativca in vrhunskega športnika*, ker jih je veliko športno aktivnih in jih je ta tema zelo zanimala, pa biografijo Petra Vilfana, ki je bil tudi gost ene od delavnic. Opazil sem, da jih zanima izključno aktualno oziroma tisto, kar se je zgodilo v času njihovega zavedanja, žanrsko pa kriminalke. Precej jih je prebralo moj roman *Jezero*, s knjigami, ki sem jim jih predstavil

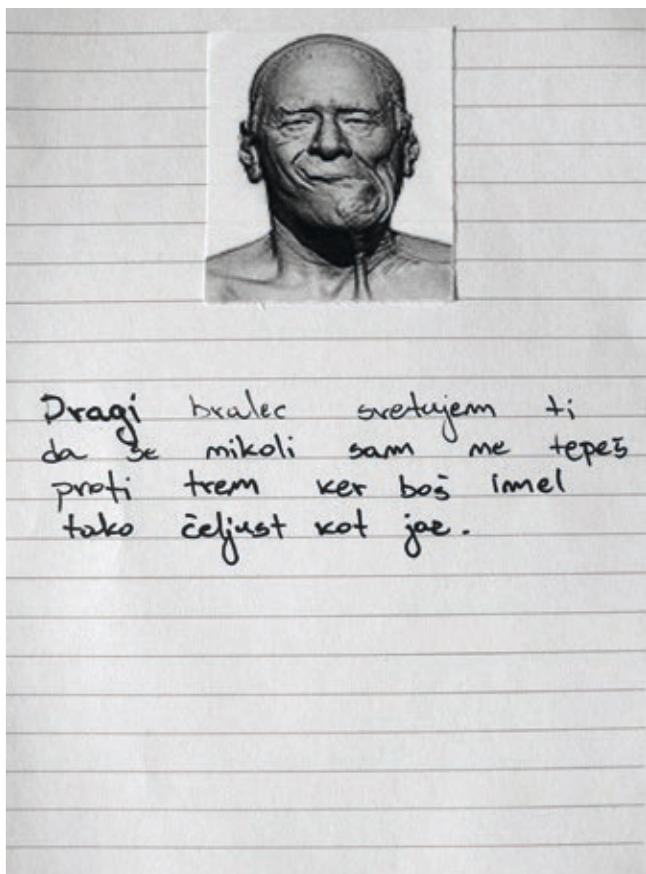
kasneje, pa ni bilo takšnega uspeha. Ko sem spraševal, zakaj ne-čejo brati nekaterih drugih knjig iz našega izbora, so rekli, da je to nekaj od prej, nekaj, kar se ne tiče njihovih življenj. Ampak, tako je pravzaprav tudi sicer in ne samo po zaporih.

Najbolj uspešen sem bil, kadar sem povezal izbrano knjigo s primernim gostom. Tako je bila ena od živahnejših delavnic, ko je ob obravnavanju kriminalke *Jezero* na obisk prišel dr. Dorijan Keržan, direktor Nacionalnega forenzičnega laboratorija. Razvila se je energična razprava, ki bi jo morali podaljšati čez predviden termin, kar v zaporu žal ni mogoče, in s katero smo mimogrede zadostili večini zahtevanim modulom. Lepo so bili sprejeti tudi drugi gostje, s katerimi sem skušal nekako okoli ovinka doseči cilje našega projekta. Tako smo ob obisku Vlada Kreslina ob besedilu pesmi »Namesto koga roža cveti« obravnavali metafore in njihov pomen v umetniškem besedilu. Zelo je uspelo tudi predavanje mikrobiologa dr. Blaža Stresa, tudi strokovnega sodelavca pri nastajanju romana *Jezero*, ki je govoril o energetskih procesih v telesu.

Podobne težave kot z branjem sem imel tudi s pisanjem za zbornik. Začel sem z vsemi udeleženci, jih je pa nato mnogo odnehalo, tako da smo nazadnje dobili pet pisnih izdelkov, ki govorijo o hrepenenju po svobodi in v katerih pišočci nekako obračunavajo vsak s svojim življenjem, ki jih je pripeljalo v zapor. Predlagal sem jim različen izbor tem – od dneva v zaporu (kar je za nas, ki te izkušnje nimamo, nedvomno zanimivo), do nekaterih detajlov tega življenja, ki se meni kot pisatelju zdijo zanimivi, pa so se odločili za že omenjeno. Sam bi zelo rad prebral kratko zgodbo o težavah, ki jih imajo pri igranju nogometa zaradi bodeče žice na zidovih, ki obdajajo notranje dvorišče, pa se nihče ni odločil za to. V to bodečo žico se namreč zelo rada ujame žoga, v njej spusti »dušo« in potem morajo mesec dni čakati na novo.

Kljub vsem težavam smo program vsebinsko uresničili in izvedli vse module, od branja do pisanja in javnega nastopanja. Zaporniki sami so ob dnevu knjige pripravili proslavo in jo tudi zelo lepo izvedli. Na delavnicah smo brali naglas, pripravljali vprašanja za napovedane goste in skupinsko izvajali intervjuje z njimi. V tem času smo se spoznali tudi kot ljudje in moram reči, da mi ob torkih ni bilo težko sestiti v avto in se odpeljati v Celje. Mislim, da tudi oni niso prihajali na delavnice samo zato, ker bi

OBRAZI, KI JIH BOM POMNILA: VTISI Z DELAVNIC

jim to pomagalo pri uresničevanju njihovega osebnega načrta. Seveda pa brez sodelovanja Tatjane Kavšek, moje naveze v celjskih zaporih, ne bi šlo.

Če bi torej povzel pozitivne izkušnje in nekaj ugotovitev, ki sem jih pridobil pri tem delu, bi izpostavil zanimive goste ter interakcijo med njimi in zaporniki, sprotno prilagajanje vsebine delavnic željam in potrebam sodelujočih (seveda z upoštevanjem ciljev usposabljanja), »žanrsko« popestritev z drugimi oblikami uporabe umetnosti (ob gostovanju Vlada Kreslina z glasbo, Cirila Horjaka s predstavitevjo risanja stripov, filmske umetnosti ob obisku Milene Zupančič) ter potrebo po poletnem štirinajst-dnevnem ali tritedenskem odmoru. Poleti je namreč nemir pri zaprtih ljudeh največji in delo z njimi najtežje.

Tadej Golob,

mentor v ZPMZKZ Celje

Naj priznam kar na začetku: pred našo prvo aprilsko delavnico sem čutila nekaj tesnobe. Ko sva v januarju s kolegom Tadejem Golobom predstavila vsak svoj program za naša skupna druženja v zavodu v okviru projekta »Vključujemo in aktiviramo!«, je bilo jasno čutiti, da naju poslušalci precej strogo ocenjujejo po nama neznanih kriterijih, in težko je bilo razbrati, ali bo našemu druženju sploh kdo naklonjen. Potem pa je dan pred začetkom simpatična pedagoginja Tatjana Kavšek napovedala kar lepo število fantov! Skrb je popustila, pojavila pa so se nova vprašanja: kako ohraniti pozornost udeležencev, ki nimajo posebne želje po likovnem ustvarjanju in ki jim naši dve skupni uri lahko pomenita celo večnost? Na srečo je bila za menoj lanskoletna izkušnja delavnic v ZPKZ Ig, ki je potrdila mojo domnevo, da se je v skupinah najbolje ... pogovarjati.

Že na prvem srečanju smo mize postavili v obliko črke U, da smo se vsi videli v obraz. Manevrskega prostora za risanje na mizah ni bilo veliko, a to niti ni bilo bistveno. Veliko vaj, ki sem jih pripravila, je zahtevala sodelovanje v parih, tako da je bila telesna bližina zaželena.

Najprej smo se vsi predstavili. Povedala sem nekaj o sebi, o svojem delu, o stvareh, ki mi veliko pomenijo in za katere sem predvidevala, da so blizu tudi njim. Predvidevanja so bila, žal, pravilna, saj so udeleženci skoraj brez izjeme iz priseljskih in socialno šibkejših družin in so torej rasli v okoljih, ki so tudi meni znana in domača in v katerih se le redko pišejo zgodbe o uspehu. A to nikakor ni kalilo razpoloženja, fantje so spregovorili o sebi, povedali, od kod so, kaj v življenju radi počnejo, tako da je naše omizje v celoti zaživel.

Osnova vsega našega skupnega ustvarjanja so bili človeški obrazi, realistični, stilizirani, moški, ženski, naši lastni pa tudi sosedovi ... in maske, ki te obraze pogosto prekrijejo, ko se obrazi zavejo, da lahko vplivajo na to, kako jih vidijo drugi. Iz preteklih izkušenj sem vedela, kako strašno demotiviran je lahko človek ob pogledu na bel papir, zato sem se odločila, da fantom za izhodišče ponudim obris obraza, v katerega so vrisali določeno čustvo, potem pa so risbo predali sosedu, ki je ugibal, za katero čustvo gre. Sledilo je risanje soseda po spominu, ki je nato potrdil, ali se strinja s svojo podobo. Samoiniciativno so pripisali še duhovite opombe in tako sta prevladali vedrina in pripravljenost

za sodelovanje. Postalo pa je tudi jasno, da fantje večinoma ne zdržijo dolgo pri eni nalogi, da radi hitro in duhovito odreagirajo na izziv, potem pa bi se že spet radi posvetili novemu.

Za vsa nadaljnja srečanja sem zato pripravila še več krajših nalog, pospremljenih z številnimi pogovori, pri katerih mi je bilo predvsem pomembno, da smo do besede prišli čisto vsi, in to že kar na začetku vsakega srečanja, zaradi česar so se hitreje lotevali novih nalog, jaz pa sem utrjevala njihova imena.

Študij človeških grimas in njihovih pomenov v določeni situaciji smo razvijali s pomočjo vnaprej določenih izzivov: v nalogi je bilo denimo določeno mesto dogajanja, fantje pa so v parih dopisali ali dorisali dialoge, ki naj bi ob tem potekali.

Na vsakem srečanju smo zrisali tudi kakšno nalogo, ki jo je posameznik izvedel sam. Zanimala nas je podoba zapornika, kakršno si predstavljajo ljudje zunaj zapora. Zanimal nas je življenjski nasvet vsakega posameznega udeleženca, njegova samopredstavitve v ženitnem oglasu, njegova podobnost z očetom in nazadnje tudi, kako vidi strukturo družbe, v kateri živi(mo).

Vedno znova so me presenečali z iskrivostjo in iskrenostjo odgovorov, ki nikakor niso bili v skladu s pričakovanji, da v skupini navadno prevladajo postavljaštva in provociranje mentorjev ali pa zadržanost. Nekaj zaslug za našo uspešno komunikacijo nedvomno pripisujem svojemu lastnemu kulturnemu izhodišču. Poznala sem fraze in izraze, ki so jih uporabljali, razumela sem, kaj pomeni biti »čefur«, predvsem pa poznam močno potrebo po pobegu iz danih razmer.

Posebno srečanje smo organizirali, ko smo eno izmed delavnic združili s proslavo ob tednu knjige. S profesionalnimi gledališkimi barvami za obrazno masko smo drug drugega ali same sebe pretvorili v bolj ali manj (ne)prepoznavna bitja. Tako smo lahko

za kratek čas pobegnili iz vsakdanje rutine, midve s Tatjano pa sva svoji vlogi mentorice in pedagoginje zamenjali za vlogi modelov. Ko smo na zadnjem srečanju govorili o enakopravnosti znotraj sistema, v katerem živimo, so me presenetili s pokončno držo do lastne preteklosti, večinoma so prevzeli odgovornost za svoja dejanja in se zavedali, da imamo vedno vsaj minimalno možnost izbire pri odločitvah. Svojih napačnih izbir niso prelagali na okolje, čeprav se tudi sami zavedajo, da so si njihova socialna ozadja presenetljivo podobna. Želim si, da bi ti ponosni mladi možje v težkih okoliščinah, v katerih so sedaj, dobili dovolj podpore, da bi tako prepričanje lahko ohranili tudi vnaprej. Velika zahvala gre Tatjani, ki nas je ves čas spremljala in pomagala vzdrževati vzdušje v skupini. Ter fantom, ki so rekli: »Saj veste, Samira, kakšni so naši ...« Vedela sem bolj, kot sem lahko pokazala.

Samira Kentrić,

mentorica ilustratorka

v ZPMZKZ Celje

**vkjučujemo
in aktiviramo!**

JAK
JAVNA
AGENCIJA ZA
KNJIGO RS

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

**Opolnomočenje
ciljnih skupin
za približevanje
trgu dela**

Naložbo sofinancirata
Republika Slovenija
in Evropska unija
iz Evropskega
socialnega sklada.

